



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

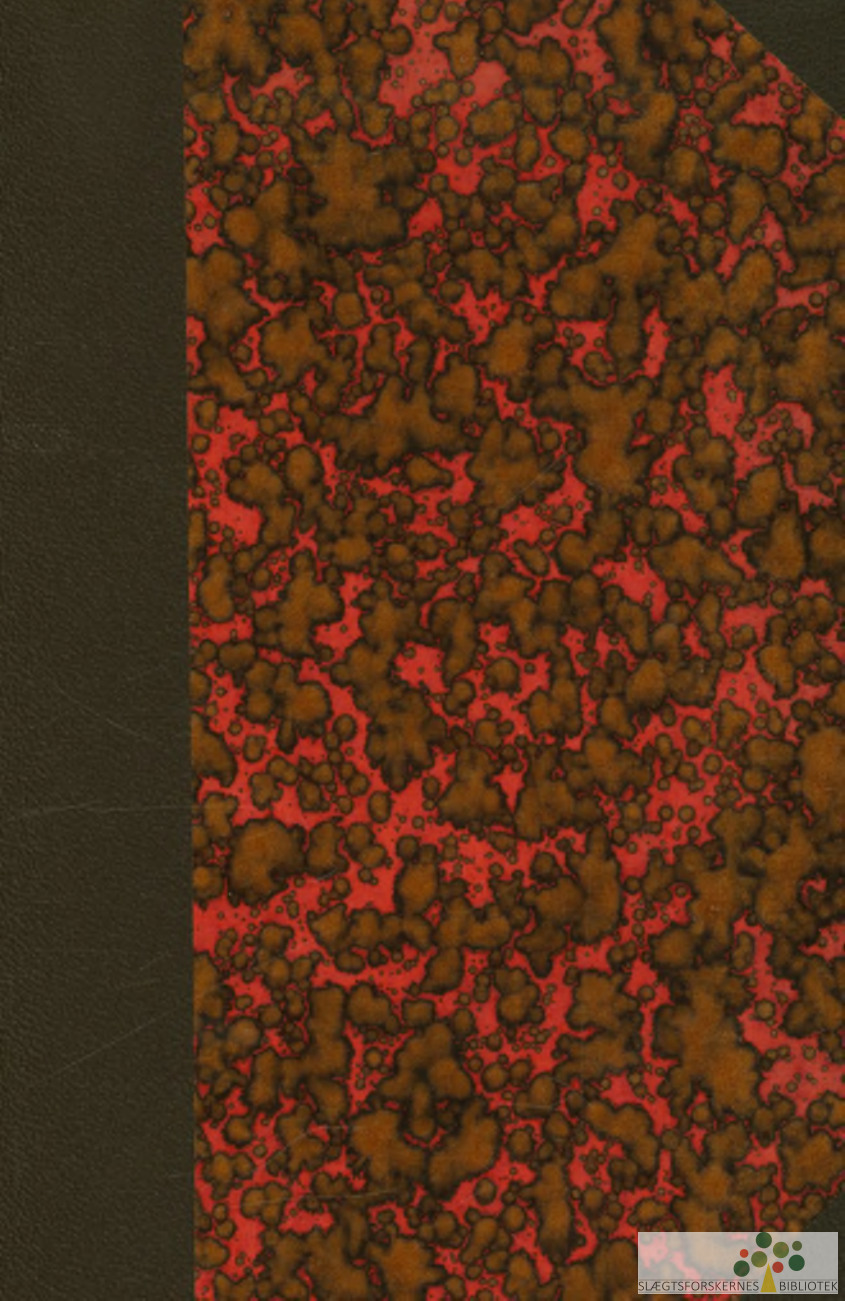
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



H A A S E S
H A A N D B Ø G E R

U N D E R R E D A K T I O N A F
A A G E M A R C U S

H. V. CLAUSEN
D E T D A N S K E L A N D S K A B

K Ø B E N H A V N

P. HAASE & SØNS FORLAG
M C M X X V I

H. V. CLAUSEN

DET DANSKE
LANDSKAB

K Ø B E N H A V N

P. HAASE & SØNS FORLAG
MCMXXVI

*Klichéerne fra
Bernh. Middelboes Reproduktionsanstalt.*

**FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN**

INDHOLD

	Side
I. Indledning	7
II. De fynske Bjerge, Mols	15
III.-IV. Det typiske danske Landskab	29, 42
V. Fjordene	59
VI. Landskabets Virkning paa Sanserne	82
VII. Landskabet og Kulturen	88
VIII. Afgrænsning af det typiske danske Landskab	102
IX. De udenoms Landskaber	104
X. Stæderne i Landskabet	152
Litteratur	165
Billedfortegnelse	166

I.

Det Æmne, som skal være Genstand for disse Blade, er jeg ikke helt berettiget til at tage op. Allerførst fordi jeg ikke er Naturvidenskabsmand, der dybtgaaende kan skildre de enkelte Elementer i Danmarks Natur og deres Sammenspil. Min Fremstilling vil kun sysselsætte sig overfladisk med Opgaven, nærmest som den vil forefalde for en Turist eller, maaske dog noget bædre, for en Dyrker af Naturens Skønhed. Dernæst fordi selv saaledes opfattet synes Æmnet mig saa stort og min Kundskab til det saa ringe. Til en Skildring af dansk Natur burde jeg ogsaa medbringe fyldigt Kendskab til fremmede Landes; ved at opstille Mod-sætninger formaar man nemlig bedst at karakterisere. Noget af Landet kender jeg desuden slet ikke, andet kun flygtigt, men da der dog er visse Egne, om hvilke jeg tør sige, at jeg kender dem ret intimt, har jeg paa-taget mig Opgaven. At kende en Egn intimt vil sige at have færdedes i den paa alle Aarets Tider, i alle Naturens Stemninger og i alle de Stemninger, En selv har haft. Der behøves egentlig en Grundighed, som den Claude Monet havde i Eje, da han sexten Gange i Løbet af et Aar malede samme Kornhæs.

Men yderligere er der noget, der holder en tilbage; der er andre, som har haft Ævne til anderledes vægtigt og fyndigt, end jeg kan gøre det, at give baade det reelle i Naturen og dens Stemningsfylde. Det er

vore Digtere og Malere, der for omtrent hundrede Aar siden opdagede vor Natur.

Allerede Grundtvigs stærke Barndomsindtryk fra Jylland gav sig tidlig Udslag i hans Digt til Jyllands Pris: »Der er et Land saa kosteligt alt under Nørrelide«, og han, som heri har givet saa ypperlig en Karakteristik af Heden, har ogsaa under sit Ungdomsophold paa Langeland været indlevet i den frodige sydfynske Natur: »Herligt mangfoldige Syn ud over spejklare Flade Bag mig den venlige Gaard med sine Huse saa hvide, kranset af Skovene staar, lun under Bakkernes Side, lys mod det bølgende Hav. Mellem de Lande saa skønne flyder det rolige Vand, dejlig sig Øerne grønne løfte i blaalige Strand«. Grundtvig, der kan være sublim som faa, naar han ogsaa senere skildrer Naturen eller bruger et Billede fra den.

Men den, der egentlig opdrog det danske Folk til at forstaa Jylland, særlig Midtjyllands Hedeegne, ikke blot Naturen men ogsaa Folket, var Steen Blicher: »Min Fødestavn er Lyngens brune Land«. I »Trækfuglene« følger han Livet i Naturen Aaret rundt. Opdageren af det poetiske Sjælland er derimod, hvad alle danske veed, Chr. Winther: »Der ligger du i Havet som en rødmusset Glut som en blussende Brud i sin stærke Brudgoms Arm«. Forresten er dette Digt om Sjælland smukke Omskrivninger og historiske Pegepinde, og det er ikke Naturen selv, der i synderlig Grad lever i det.

Rundt om i H. C. Andersens Poesi kan en Fynbo genkende sin egen Ø i Naturskildringerne: »Hvor reder Sommeren vel Blomstersengen mer rigt end her ned til den aabne Strand hvor Oldtids Kæmpegrave staar mellem Æblegaard og Humlehave«. Selve Paludan-Müller med hans indad og opad vendte Øje

frier til »sit kære Fødeland, for ham saa kært som for en Jøde Jødeland«, i to bekendte Strofer i Adam Homo, hvor Adam og Clara ruller gennem Øen.

I disse Digteres Fodspor har siden mangfoldige Skjalde traadt. Jeppe Aakjærs Vers om Jylland er overordentlig stemningsmættede foruden at være strængt realistiske, bondefødt som han selv er. Sjællands Nutidsdigtere er Valdemar Rørdam med Udgangspunkt fra Præstegaarden og Ludvig Holstein fra Proprietærgaarden. Sophus Michaelis »vandrer sin Barndoms Veje igennem det gyngende Land, hvor Hvede og Rug sig neje og Valmuen blusser i Brand«. Det gyngende Land er Fyn. Det hele Danmark sammenfattet, Natur og Historie sammensvejset, ikke en Beskrivelse og ikke en Geografi, men et Værk fuldt af poetiske Linjer og rammende Formuleringer ogsaa af Naturen, ejer vi i Chr. Richardts »Vort Land«, som efter mit Skøn digterisk overgaar Vilhelm Krag's Cyklus om Norge, der sikkert har Richardt til Forbillede, og ligeledes efter mit Omdømme heldigt afviger fra »Nils Holgersons resa« ved ikke at omskrive Naturen i Allegorier og selvlavet Mytologi.

Omtrent samtidig med at Danmark fremstod i Poesien, blev det ogsaa til i Kunstens Verden. Til vor ældste Landskabskunst hører et Billede af Jens Juel, taget udenfor Hingsavl, ind mod Middelfart, ud over Snoghøj til Strib og Fredericia. Han var selv født 1745 herinde i Vendsherred nær Lillebælt. Men paa den anden Side af Bæltet,ovre i Nordslesvig, fødtes 1783 Vilhelm Christoffer Eckersberg, den Mand, der blev Skaberen af den danske Malerkunst i egentlig Forstand, som det er blevet udtrykt: den første, der med danske Øjne saa paa danske Mennesker og Landskaber og ævnede at gengive dem paa Lærredet, saa-

ledes at vi danske — og maaske ogsaa fremmede — kan se, at det er Kød af vort Kød og Aand af vor Aand. Kun i et Par Billeder vovede Eckersberg sig imidlertid udenfor Hovedstadens umiddelbare Nærhed, og først hans Elever Joh. Thomas Lundbye og Peter Chr. Skovgaard underlagde sig omtrent 1840 ved Penselens Hjælp det hele Sjælland, samtidig med at Vestfyn fik sin temperamentsfulde Skildrer i Dankvart Dreyer. Og nok en Stormester i vor ældre Landskabskunst, Vilhelm Kyhn, har malerisk gjort sig til Herre over hele Danmark, alle dets Egne til alle dets Aarstider. Mest ejendommelige i Nutiden i direkte Skildring af Naturen er vel de »fynske Malere« med Fritz Syberg, Peter Hansen, Povl Christiansen og Johs. Larsen i Spidsen. Det er Nordøst- og Sydvest-Fyn, der har lagt Beslag paa dem. I den lille fynske By Faaborg findes den meget interessante og fyldige Samling af deres Kunst.

Endelig er vort Lands Overflade bleven skildret rent videnskabeligt, ud fra dets Tilblivelseshistorie. Baade i samlede Fremstillinger, som afdøde Professor Ussings, og i mange Enkeltskildringer, der væsenlig skyldes »Danmarks geologiske Undersøgelse« og »Dansk geologisk Forening«. For Geologerne, der færdes ude i Terrænet, er selvfølgelig ogsaa Landskabets æstetiske Virkning gaaet op, ogsaa de kan være sværmeriske Tilbedere af den danske Jord, og hos dem bliver Kærligheden saa meget dybere, fordi den ikke blot er grundet paa Iagttagelse af Overfladen, men paa Kundskab ogsaa til de Kræfter, der har skabt den.

Alt dette kan ikke andet end genere mig. Hvad bliver der tilbage? Jeg er hverken Botaniker eller Geolog, men jeg har Glæde af Linjer, Former, Farver, alt det som for Øjet danner Landskabet. Maaske

staar til Rest: i en halvvidenskabelig Syntese at definere den danske Natur under et, at pointere, hvor vi har de mest karakteristiske og de skønneste Egne, og endelig, hvilke Afvigelser fra det fælles-danske der er Omtale værd. Subjektive er Fornemmelserne, subjektiv bliver vist ogsaa Skildringen. Men alligevel, jeg er ikke bare Lyriker, jeg søger for mit eget Vedkommende Forstaaelsen af, hvorfor det og det er kønt; man vil gerne begrunde sine Indtryk, i alt Fald gøre et Forsøg af samme Art som det, Kunstkritikerne gør overfor Kunstværkerne. I det mindste virke som en Spore til Selvtænkning over Æmnet.

»De skønneste Egne«. Har jeg egentlig Lov til at drage dem frem, naar Titlen har lydt: »det danske Landskab« uden Forbehold? Atter møder en Vanskelighed. Skal man være sanddru, maa man medgive, at ikke alle Landskaber i Danmark er »skønne«. Ja nok for de udprægede Naturdyrkere, for hvem rugende Novembertaage eller en Grøftkant ved en Kornmark er tilstrækkelige til at skabe Samfølelsen med Tilværelsen, Hengivelsen i Altet. Nogle Egne kan iøvrigt være fortræffelige for Færder i Bil eller paa Cykle, selv om de for passionerede Fodgængere er nok saa trælse, og den rette Naturdyrker maa være Fodgænger. Nu kan endelig Danmark ses paa en ny interessant og belærende Maade: fra Luften. Maaske er det herfra set skønnest, da kommer dets Kystlinjer, dets Øflokke, dets Skoves Omrids og dets Hav bedst til deres Ret.

Begyndelsen skal gøres med en Skildring af Egne, der forener det at være typisk danske og at være saa skønne eller saa egenartede, at vi kan være bekendt at præsentere dem for ikke-danske. Naturens Værdi bestaar forresten ikke umiddelbart i det vi kalder Skønhed

eller i det afvejlende, men paa dens Ævne til at skabe Stemning. Det har nu sin store Interesse for os at iagttage, om det vi danske føler som stemningsvækkende, ogsaa er det for fremmede som f. Ex. vore nordiske Frænder, der kommer fra en saa vidt forskellig Natur.

Kan Svenskere og Nordmænd fatte de danske Nuancer, der for os gør vor Natur rig, ligesom vort Sprog elsker de fine Modulationer, de jævne Overgange, det ikke-brutale, men finder en uendelig Rigdom i det tilsyneladende ensartede? Underligt nok kan den Natur, som vi i Almindelighed kalder svensk, forekomme danske kedelig. En Lektor har gennem mange Aar ført Gymnasiaster og Studenter paa Sommerfærder til Norge, Tyskland, Alperne, Italien, men naar man spørger ham, hvorfor ikke til Sverige, vil han svare, fordi den svenske Natur er saa ensformig. Her vil han imidlertid møde Modsigelse ogsaa hos mange danske. Jeg skulde tro, at han kun kender Sverige fra Jærnvejen, og det er jo saa, at Jærnvejene altid søger at komme igennem, hvor Gærdet er lavest, at de derfor oftest løber i det lave uden Udsyn eller i det trange. Det vil jeg advare mod: at dømme Danmark alene efter hvad man ser fra Toget eller fra Kongevejene.

For mit eget Vedkommende vil jeg sige, at jeg strax bliver stemt, naar jeg efter Færden over Skaanes Sletter hinsides Ringsøen møder de første Bartrær, de første stenbundne Marker, de første Gärdesgården, de første røde Træhuse, den første Gennemskæring af det faste Fjæld og fremfor alt den første blaanende Sø med Birkehager om. Eller naar jeg i Kimingen ud for Færder eller Torungen eller Oxø ser Norge dukke op af Havet: de første mørke Masser, der ikke

er flygtende Skyer, men Fjælde med Tinder og Skar, og lidt længere inde stirrer mod Graneskoven, naglet til det høje Fjæld.

At Svenske kan stemmes, strax de forlader den svenske Urgrund og kommer ned i Egne med dansk Lynne, kan Topelius give Vidnesbyrd om:

Så schön är ej i klippors skygd
 en fjärd med solsken på,
 som Sveriges gröna Lundabygd,
 när ax i blomma stå,
 när lätt för aftonvindens fläkt
 den vida slätten gungar täckt
 och näktergalen slår
 sin drill i Nordens vår.

Og at en Nordmand bliver stemt af dansk Natur viser følgende Linjer:

En dag ved Sundet
 mellem bøgekroner høje,
 sol i luften, sol på fladen.
 Sejlergaden
 fures av en blålig krusning.
 Sommersusning
 født i skoven
 dirrer som et digt foroven.

Det er søndag, glade klynger
 ler og synger;
 både gynger
 under ly av kystens skrænt.
 Lyse kjoler
 blinker, soler
 sig, hvor klokker og violer
 har sit danske tæppe spændt.

Naa, det er nu et Søndags-Sommer-Danmark, men jeg har dog hørt den samme Henrik Ibsen skildre det

Indtryk, det gjorde paa ham, da han første Gang i den tidlige Vaar, endnu før Løvspring, 1864, satte sin Fod paa dansk Grund. Da var Landet ikke i Festskrud og Søndagshumør, men det virkede dog lyst og befriende paa ham.

Ogsaa Jens Thiis kører igennem Sjælland en dejlig Dag med høj Luft og Skyer; da kom det danske Landskabs Ejendommelighed til at staa intenst for ham: Terrænets Bølgen i lange, slanke Tegninger, varsomme og sensible som Linjerne i et purungt Pigelegeme; Strandlinjens Arabesk, Aæns Løb, Skovens faste Løvmasse i det fjærne eller Egestammens gamle Linjekraft nærved. Oppe paa en Bakkerygg silhouetterte sig et pløjende Spand, og over det hele steg denne umaadelig vældige Himmel, hvor Vejret fantaserede. Det stod paa engang klart for ham, at den danske Kunst var bleven en Linjekunst og at dens ypperste Kunstnernavn var en Plastikers.



Udsigt over Svenborgsund.

II.

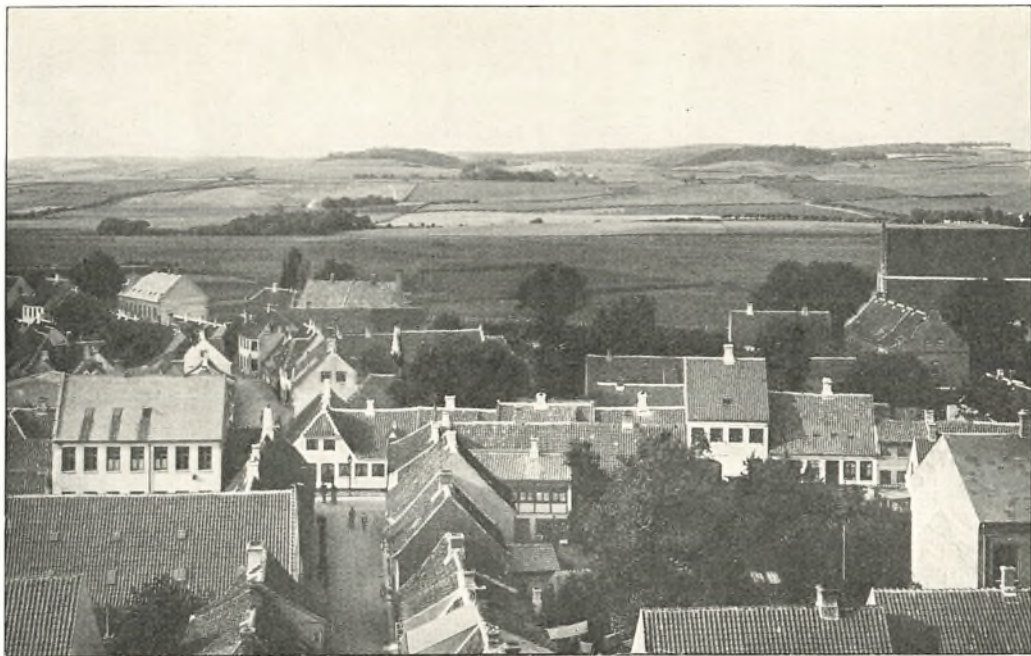
Nu skal jeg ikke opholde længere med indledende Bemærkninger, men springe lige ind i Æmnet, dale ned i en bestemt Egn.

Sydskraaningen af det sydøstfynske Højland hører til de fagreste Egne i Danmark. Her ligger Svenborg i Læ af stejle, skovgroede Højder mod Vest og Nord, og ind forbi Byen snor sig det skønne Sund mellem Fyn og Taasinge. Mod Øst har det to Aabninger Nord og Syd om Turø, og ud for Sundets Udlob har man de fjærnere Øer, Langeland og til den anden Side Ærø. Gennem den bredere vestlige Aabning tilsmiler En Ø ved Ø. Ogsaa paa Taasinge og Turø nikker Skovene til En langs Stranden, og hvor de aabner sig, bliver der knap Plads til Agerjord, men dær ligger Hus ved Hus, Bindingsværksbygninger

med malede Stolper uden om Tavlene, med sirlige stærktfarvede Blomsterbede foran, og bagud udstrakte Frugthaver, hvis hvide eller hvidrøde Blomsterflor gør Landet skønnest i den tidlige Sommer. Af og til stikker frem Skroget af et Skib, som staar paa Beddingen; thi vi er her midt i Hjemstavnsegnen for Hovedstyrken af Danmarks Sejlskibsflaade, den der nu — beklageligt fra et æstetisk Synspunkt — desværre er i stærk Tilbagegang. Paa Vandet er der Liv nok; store Skibe med Last fra Udlandet ind til den livlige Handelsstad; smaa Dampere, der besørger den stedlige Samfærdsel mellem Anløbspladserne paa de smaa og store Øer, Fiskernes Baade og Lystjagterne med de store, fyldte, hvide Sejl. Det er ikke Danmarks mægtigste Natur, men det er den blideste, yndigste. Det er en Egn, hvor Freden daler over En, hvad enten den kommer med Æbleblomsterne, der drysler ned, idet man hviler paa Grønsværen, eller den er i Følge med Bølgens Kluk om Baadens Stavn, mens man mageligt strækker sig paa Toften, eller man søger den i Bøgeskovens Svalhed og Muldjordsduft eller i den krydrede Aande fra Hegnenes Syrener og Roser og Hyld og Gedeblad, som af det varme Vindpust føres viden om.

Fra Bregninge Kirkebakke paa Taasinge har man Vidsynet ud over det hele Øhav og den sydfynske Kyst, der indadtil højner sig stærkt for Øjet, fordi man selv staar højt. Svenborg med sine røde Tage ligger som paa Bunden af en Kedel. Taasinge til den anden Side er lav og at ligne med et rudet Tavlebræt, rundt indfattet af Skove. Kirkebakken selv er sandet, nøgenbrun eller tilplantet med Fyrr, der danner en skarp Modsætning til det øvrige Plantedække, men netop fremhæver dettes Fylde.

Det er Fyn, som det almindeligt tænkes mest ejen-



Fra Faaborg mod de fynske Bjerge.
D. G. U.: V. Madsen.

dommeligt, Essensen af Landets Frodighed og Lunhed. Men det er ikke det Fyn, som den sætter højest, der kender det tilgavns. For ham kommer alle andre Strøg til at staa tilbage for Egnen om Faaborg, den sydvestlige. Her er paa intens Maade baade Kraft og Ynde, hver for sig og forenede. Mens Fyn gennemgaaende ellers ikke er dybt indskaaret, er Kysten mod Sydvest det. To Halvøer, Helnæs og Horneland, hver igen uregelmæssigt formede, to Fjorde, Hornbugten og Faaborg Fjord, og Øvrимlen udenfor er for det første bestemmende for Karakteren af Egnen. Snart staaer Stranden med høje Klinter, snart sænker den sig til lave Enge, snart gaar Skoven umiddelbart ud til Vandet. Det næste karakteristiske Element er en Bakkerygg, aneligere og højere end de fleste paa de danske Øer, som i en svagt krummet Bue strækker sig i Retning fra Sydøst til Nordvest. Dens Højdepunkter følger Kysten i o. 3—4 km's Afstand, og Ryggen rejser sig saaledes til sin fulde Højde forholdsvis nær Havspejlet. Somme Steder er Vandskellet paa Bakkernes Kam ganske smalt, andre Steder breder det sig mere og giver Plads foroven til lunefulde Dalslyngninger eller til Sænkninger med Smaasøer uden Afløb. Ned ad Skraaningerne ligger dels gamle Bøgeskove, nogle af Danmarks bedste, dels nyplantede Barskove. Men fra Skovenes Stilhed og Skygge træder man brat ud i aaben Natur og har da de frie Udsyn over Hav og Land. Fra Barskovene øverst ned over Bøgeskovene, det lysegrønne Bælte under det mørke, som med Tunger og Takker skærer sig ud i Agrenes bugnende Vrimmel, videre ned over Landsbyer, der i Forsommeren danner hvide Øer af Abildblomster i det grønne, og ned over Herregaaarde med deres Parker, ned til den lille By Faaborg, og saa til sidst



Udsigt mod de fynske Bjerge.
D. G. U.: V. Madsen.

Skønheden over de andre Skønheder, Havet, glitrende hvidt og straalende blaåt, med Ø ved Siden af Ø og Ø bag Ø, store som Kirkesogne og smaa som Faareholme, heroppe fra at se som en Flaade af Langskibe, bag dem det aabne Bælt, mod Syd uden Grænse gaaende over i Østersøen, men mod Vest med Als' lange Kyst i Skygge. Horneland og Helnæs, de to Halvøer ud fra Fyn, ser heroppe fra ogsaa ud som langstrakte Skibe, fortøjede under Land. Men vender man Blikket mod Nord og Nordøst, da ser man ud over det halve Fyns Land, begrænset af een uhyre Linje i Horisonten. Kirketaarne og Herresæder, Skove og Hegn i en Uendelighed bliver tydeligere, jo nærmere de ligger under Bakkernes Fod, ved hvilken Søer titter frem. Saa kravler Blikket tilbage over Bøgeskovene op til den Granestub, fra hvilken vi har betragtet Rundskuet, som nu helt er optaget af vor Bevidsthed.

Dyrs kan vi praktisk talt kalde alt det Fremspring af Jylland, der ligger Øst for en Linje mellem de to Stæder Randers og Aarhus. Uden dette Fremspring vilde Jyllands Kystomrids være meget kedeligere. Det deler sammen med Sjællands mod Nordvest udgaaende Odder Kattegat i to Dele. Den større nordøstlige Del er ikke udelukkende dansk, men tilhører ogsaa Sverige; den har kun de to Øer Anholt og Læsø. Den mindre sydvestlige Del er et udelukkende dansk Indhav, rigere paa Indskæringer, rigere paa Øer; midt i ligger Samsø, lige langt fra Jylland, Sjælland og Fyn. I dette Farvand mødes de tre Hoveddele af Danmark, her bliver i en viss Forstand Danmarks Centrum.

Ogsaa Dyrslund er mod Inderhavet aabnet ved en i høj Grad indskaaret Kyst; fra den store Halvø gaar en mindre ud mod Syd, Mols (opr. Mulnæs), fra



Øresø i de fynske Bjerge.

D. G. U.: V. Madsen.

denne igen to mod Syd, Hasnæs og det egentlige Mols, fra dette igen Helgenæs mod Syd og Tved Sogns Halvø mod Vest. Mellem disse Halvøer skærer mange rundede Vige sig ind; i Læ af de høje Bakker er der ikke faa Havne og Anløbssteder; ligeoverfor mod Vest ligger Jyllands Hovedhavn, Aarhus. Derimod er Dyrs' Øst- og Nordrand ud til det større Kattegat uden Indskæringer, uden en eneste naturlig Havn og staaende mod Havet med stejle, ugæstfri Klinger. Saaledes i vore Dage, men i en Fortid har Sunde delt Landet i Øer.

Naar man fra Randers drager ud i dette Land, har vi de første Mil et almindeligt godt østjydske Landskab, som jeg ikke i Øjeblikket skal karakterisere, men senere er Herligheden forbi, og det bliver en sært trist Egn, man derefter kommer igennem, smaa Engdrag,

smaa Lyngpletter, magre Agerjorder; smaa Bakker, smaa Dale, smaa Skove med smaa Naaletræer, øjensynlig ikke ret gamle, eller ret forpjusket Bøgeskov; ogsaa Ege, krummede, vredne, mossede. Stort er kun de mørke Mosedrag, men de gør ikke Udsigten muntere. Smaat og trist. Jydsk er det, det siger Lyngen, det siger den sandede Jord, det viser det sortbrogede Kvæg, det viser Menneskenes Udseende og Sprog. Men hvad for et Jylland? Ikke det stolte, svulmende, frodige Østjylland, ikke det Vestjylland, der virker saa stort med sine Hedeflader, begrænsede af fjærne Bakkeøer. Var endda det hele Land lyngklædt, men Hede optræder kun pletvis i Agerlandet. Tro blot ikke, at dette Land er enestaaende. Der er mange andre Egne i Danmark med lige saa lidt Tiltrækningskraft.

Og dog har Dyrs sine Skønheder. Nordligst ud til Kattegat findes ved Mejlgaard en mærkelig Forbindelse af Flyvesand og Bøgeskov. Det nordøstlige omkring Grenaa er en overmaade frugtbar Egn med Skove, men forholdsvis jævnt. De ovennævnte gamle nu kunstigt eller naturligt udtørrede Sunde betyder ogsaa landskabeligt noget. Meget net, men dermed er ikke udtømt, hvad der er at se paa den østjydske Halvø. Nej, der er Partier af en ganske anderledes Storhed og Egenhed. Det er maaske ikke for meget sagt, at der nu skal tales om Jyllands skønneste, stolteste Egn, i alt Fald er der ingen i Jylland, som overgaar den.

Den lille By Æbeltoft sydøstligst ligger omgivet af et meget uroligt Jordsmon: nøgne, toppede Bakker, store og smaa, men i Modsætning til dem Æbeltoft Vigs rolige Flade og hinsides denne mod Vest et Land, stort, højt, roligt hvilende. Sydligst som et lig-



Fra de fynske Bjerge mod Faaborg.

Naturfredningsforeningens Billedserier: S. Werner.

gende Skjold i Omrids, men ovenpaa dette igen en vældig Højde som Buglen paa Skjoldet. Det er Helgenæs. Saa i nordlig Retning en Lavning, helt ned til i Flugt med Havspejlet. Saa tager Landet fat igen, stiger stærkt og uafbrudt til en tretoppet Højde, daler lidt, men holder sig stadig højt, hæver sig igen i en kraftig Runding og synker tilsidst brat ned i et Lavland. Det lokker og det drager.

Vejen gaar langs Vigen, indtil en bredere Dal med en stor Engslette aabner sig som Adgang til Højlandet. En rislende Bæk i Bunden, ved Bækken en Række af Møller, »Femmøller«, Bakkehæld til Siderne med Skov og Krat og Lyng; tror man at være kommen forbi de højeste, møder man ved Vejens Omdrejning andre endnu højere. Gennem en Landsby og vi er oppe i Mols' Bjerge, det vil sige oppe paa Vidderne, hvorfra

man kan gøre en Beregning over, hvad det vil koste af Besvær at bestige selve Tinderne. En Nordmand vil ved disse Betegnelser smile og uden Tvivl med god Ret. Men alligevel, Bjærg, Tind, ja er der nogen Højder i vort Land, som man uden altfor stor Nøjsomhed kan anvende saa stolte Navne paa, saa er det disse. At de for det meste er nøgne, gør intet, desbæd्रे træder deres Former frem, og deres Linjer er ikke udsatte for at brydes. Des friere bliver ogsaa Udsigterne fra dem. Der er tre Punkter, man maa besøge; har man ikke set dem alle, kender man ikke Mols, saa forskellige er de. Det nordligste hedder Stabelhøj, det midterste og højeste Agri Bavnehøj, det sydligste Trehøje.

Det mellemste og det sidste af disse tre har vi kunnet iagttage ovre fra Æbeltoft; Stabelhøj er set derfra skjult af Agri Bavnehøj. Derfor er der fra Stabelhøj ikke Udsigt mod Sydøst over den højere Bavnehøj, men mod Nordvest, Nord og Nordøst. Dybt nede under En — thi Jordsmonnet falder efter danske Forhold overordentlig brat — ligger det indre af Kalø Vig og Kalø Ruin paa Baggrund af store Skove; fra Bjærgene og op mod Borgen et frugtbart, tætbygget Land med hvide Kirker; i Nordøst ses neden under de brede Bakkehæld det triste Land i det indre Dyrs, men heroppe fra kommer dette til sin Ret, giver det sin Baggrundsvirkning ved den store Flades Modsætning til det mægtige Jordsmon, der ruller ned umiddelbart for Ens Fod.

Fra Stabelhøj vandrer vi den korte Vej om til Agri Kirkeby gennem frugtbare Marker, men Øst for Kirken og Præstegaarden er man strax i det ufrugtbare Sand, og fra Bavnehøjens Top ser man ud over et Bølgehav af stivnede Lynghøjder, ned i dybe Dale;



Agri Bakker.

H. A. Ebbesen.

hvor en enkelt Hytte kan ligge i en Grønning og hvide Sandveje føre hen gennem Lyngen. En slig Hytte kan ligge dernede som paa Bunden af en Kedel, helt afstængt fra Verden, men fra Bavnehøjens Top flyver Blikket vidt ud over Land og Hav. Allerede her spiller det aabne Hav en Rolle i Udsigten, mens det fra Stabelhøj set var mere i Baggrunden; kun lige mod Syd er Trehøje i Vejen, men til Øst og Vest har man det vide Udsyn: over Æbeltoft-Halvøen, Hasnæs, til det frie Kattegat, kun med Øen Hjælms høje Klint og Fyrtaarn, og over den vide Aarhusbugt til Skove, Bakker og Kirketaarne fjærnt inde i Jylland. Saa gaar Vejen ad de slyngede Sandstier ind mellem Bankerne forbi de smaa Hytter ved Grønningerne til Trehøje, som har sit Navn af mægtige Kæmpehøje, der kroner Bakkens brede Ryg. Atter en Udsigt af en ny Art, den bedste af de tre. Atter det rige Land nedenfor og op mod den alvorsfulde Hede og Tilbageblik over denne til Agri Bavnehøj, men herfra set er

Havet størst og friest til det yderste fjærne, og samtidig glider det paa den vidunderligste Maade ind mellem alle de fra Mols udgaaende Halvøer. Land og Hav, Odder og Vige skyder sig ud og ind mellem hverandre, klæder hverandre, kærtegner hverandre. Prægtigt er Omridset af Helgenæs hinsides det lave Ed, med den vældige Bakkekalot ovenpaa det rundede Omrids.

Der er alligevel ikke skønnere og stoltere Landskab i vort Fædreland. Det forener det bedste i den jydsk, ja i den fælles danske Natur. Den yppige Frodighed og den golde Hede, de djærve Banker og de blide Vige, alt sammenholdt af det store Hav. Et Landskab ligesom det sydvestfynske ikke blot særtegnet ved horisontale Linjer ud og ind i Fladen, men ogsaa ved Linjer, der fra Havet stiger tilvejs og virker vertikalt, op og ned. Mangfoldigt og dog af den største Enkelhed:

»Det Navn, jeg elsker over alle Navne,
det *aabne* Danmark i det *aabne* Hav«.

Fra Mols' Bjærge kan man saa enten fra en Dampskibsbro sejle over til Aarhus og det storladne østjydske Landskab om denne Stad, eller man kan foretage en rask Marsj igennem det kønne og frugtbare Land paa Bakkernes Vestsida om til Kalø. Nydelige og afvejlende Udsigter, idet man ser fremad, men bagude de stolte Højder. Dejligt er der ved Kalø Slotsruin, hvor endnu den gamle af røde Teglsten byggede Donjon staar flere Stokværk høj. Slotsgraven er fyldt med Krat, men de fordums Volde ligger græsgroede hen. Forude ser man Vigen og de blaanende Kyster, bagud — mod Nord — er der lukket for Øjet af Skove med store Marker foran.



Ved Kalø.

H. A. Ebbesen.

Disse Bakker paa Mols er ganske vist ikke de i geologisk Henseende hverken ældste eller interessanteste Landskabsformer i Danmark, dog som Østjylland i Almindelighed alligevel ikke blot landskabeligt set af de mest imponerende, men ogsaa lærerige for Studiet af det nuværende Danmarks Formning under og efter Istiden og de Kræfter, den Dynamik, der da er bleven anvendt. Kaløvig og det høje Bakkeland i Buer udenom den hører geologisk hinanden til. Vigen er et Tungebækken, som de fremadskridende Ismasser har udhulet, udhøvlet for derefter at samle Materialet herfra i de vældige Højder; uden for dem er der igen et ægte Randmoræneparti, ligesaa i Buer, hvor Isen længere Tid har været stationær; de er videnskabelig set interessante, men landskabeligt mindre betydelige end de mægtigere Bakkedrag bagved dem, nærmere Vandet. Det urolige Jordsmon om Æbeltoft, som først

blev nævnet, er udelukkende Randmoræne, og Bakkeformerne her er typisk for denne Dannelse; det opstuede Landskab bagved fattes her. Femmøllerkløften, gennem hvilken vi steg op til Bjærgene, er vel dannet ved Afløbet fra en Sø, der tidligere en Tid fandtes indeklemt mellem tre Isrande heroppe. Hullerne oppe mellem Lyngbakkerne, undertiden sammenføjede til langstrakte Lavninger, kan antages udfyldte en Tid af død Is, som senere er smeltet bort. Da Isen gjorde sit Tilbagetog, gik dens Smeltevand fra Bræportene ud over Dyr, men til forskellig Tid i forskellig Retning; snart skete Afløbet gennem Ryumgaardlavningen, hvis triste Karakter vi har nævnet, senere gennem Kolindsund. Da skabtes det fattige Indtryk, disse Egne gør, de store Sandflader, delte ved Lavninger, der senere er blevne fyldte med Tørv. Hvis vi analyserer Terrænet i Sydvestfyn, vil vi finde de samme Dannelser dær.

III.

Hvorfor fremhæver jeg disse to Landskaber: Sydvestfyn og Mols? Jo, fordi de paa skønneste Maade for mig repræsenterer det fællesdanske, men samtidig to forskellige Former af dette. Sammen med hver af dem hører en hel Række danske Egne, som bedst kan omgrænses paa et Kort (Se bag i Bogen). Med Sydbyn og de store sydfynske Øer hører sammen den fynske Kyst fra Lillebælts snævreste Løb og Syd paa, men endvidere hele Bæltets jyske Kyst, fra Vejle Fjord til Flensborg, altsaa Østslesvig med Halvøen Sundeved og Øen Als. Ogsaa det sydligste af Sjælland, Egnen om Vordingborg, er det rigtigt at tage med i denne Sammenhæng. — Til Mols slutter sig det jyske Land om Aarhus; Samsø; Sjællands nordvestre Del med Halvøerne Odsherred og Røsnæs ved Kalundborg, af Fyn Halvøen Hinsholm (den hegnede Holm som Hingsavl den hegnede Klint; begge Halvøer Kongernes gamle Vildtbane) og det allernordvestligste af Øen, den yderste mod Kattegat vendte Kyst af Stribhalvøen, Røgle Klint. Netop her omtrent, ved Lillebælts nordlige Indløb, støder de to Omraader sammen med en ringe Tilhæftningsflade, men herfra breder sig det ene Omraade mod Nord og Nordøst, det andet mod Syd og Sydøst. Staar man paa Bøgelund Bakke indenfor Røgle Klint, omfatter Synet til den ene Side det

frie Kattegat indtil Samsø, til den anden de snævre, skovhegnede Sunde og paa bægge Sider af disse det frodige, hegn-gennemskaarne Indland, baade paa jydsk og paa fynsk Grund.

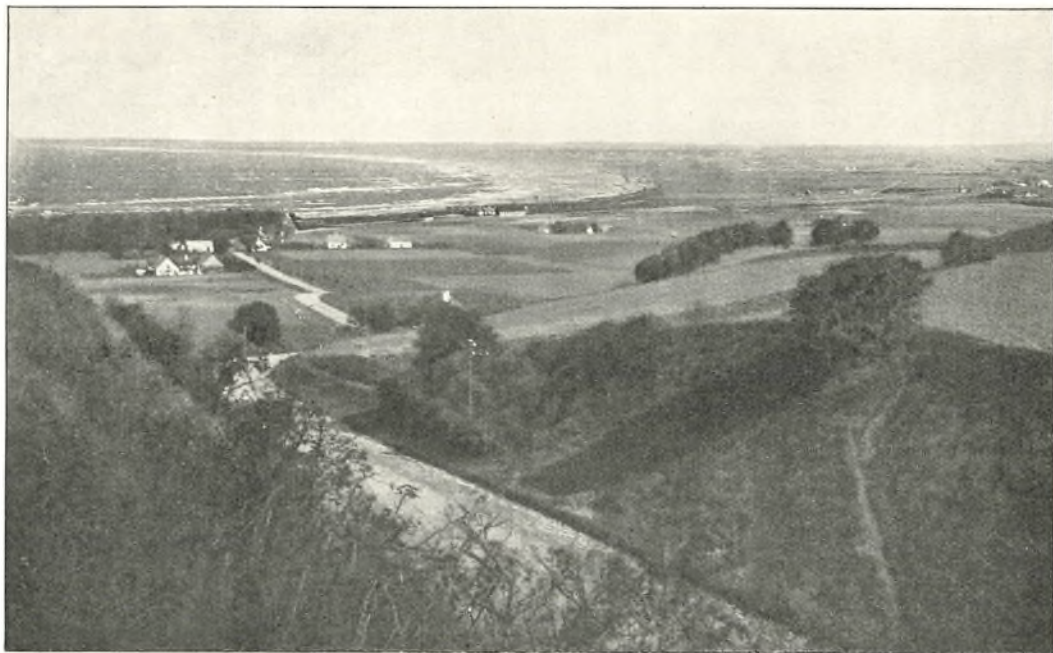
At gennemgaa de enkelte Strøg, der her er nævnte, tillader Pladsen ikke. Jeg vil blot som hørende til den ene Kategori fremhæve et østslesvigsk Sogn: den lille Halvø Løjt mellem Aabenraa og Genner Fjorde, det sidste Parti af den meget smukke Vej fra Haderslev til Aabenraa. Aabenraa selv ligger saa indelukket, saa bortgemt som faa danske Stæder, indringet af dejlige Skove, og gaar man ud paa Løjt, færdes man ogsaa saa indeklemmt. Alle Veje er indesluttede af høje, levende Hegn af Hyld og Syren, Brombær og vilde Roser, Hassel og Tjørn, Eg og Bøg. Saaledes er det allevegne i Østslesvig og Sydfyn, men her er Hegnene højest og rigest, mange Steder udvidende sig til Smaalunde, til kølige Skyggegivere over fugtige Jordpletter, til Indfatning af rislende Bækkeløb. En af de Ejendommeligheder, som udmærker Lillebælt-Egnene, er her fyldigst udviklet. Mellem Hegnene sukker man efter Himmel og Hav, sommetider paa varme Sommerdage bogstaveligt efter Luft, efter at komme »over de høje Fjælde«. Heldigvis er Jordsmonnet overmaade kuperet, og lukker man Leddene op eller springer over Stenterne eller arbejder sig gennem Tjørnene, har man fra Bakketoppene inde paa Marken frie, store Udsigter over selve det herlige Løjt og over mange Vande med mellemliggende Øer og Odder. Da ligger Verden aaben for En.

Af Hensyn til et Landskab, som derimod er beslægtet med Mols, maa jeg et Øjeblik ogsaa føre Læseren til Nordvestsjælland. Det Turen gælder, er Sjællands mægtigste Bakkerygg, der vel i Højde og Ud-



Vejrhøj.
S. Bay.

strækning knap kan maale sig med de fynske Bjerge bagom Faaborg, ikke har disses rige Vegetation, levende Hegn og store Skove hængende ned ad Siderne, men rejser sig stejlere op af Havet, og dels derved, dels ved sin Smalhed virker mere imponerende. Den strækker sig o. 14 km langt ved det smalle Drag, der fra Øens Hovedland fører ud i Odsherred. Dens højeste Punkt er Vejrhøj, netop hvor Halvøen er smallest. Stor og uforlignelig er den mægtige Rytme i Aasen, set indefra Sjælland, stigende, synkende, stigende indtil den, idet den løfter sig op i Vejrhøj, sætter alle Kræfter ind, hæver sig over alt andet, for ovenpaa denne Anspændelse hurtigt og brat at synke ned mod Hav og Lavning. Det er en Symfoni af den enkleste Sammensætning, med det mægtigste tilsidst. Det hele er kun Linjevirkning, størst ved Aftentide, naar Solen staar bag Bakkerne, de selv er sorte; hver lille Streg i Linjen ses skarpt mod den endnu lyse Vesthimmel. Men stiger man op paa Højderne, har man foruden Bakkelinjerne ogsaa det øde Hav til yderste Himmelbryn og dertil Kystomridset, den lange i det skønneste Sving krummede Linje, der skiller Sejrøbugten fra Odsherreds længere Nord paa ganske lave Strand. Bakkerne, paa hvis Udside man staar, skjuler det tætbyggede Opland; Bebyggelse og Skov er der lidet af; der er kun de tre Elementer, Himmel og Hav og Land, i deres Oprindelighed, førte ned til de simpleste Forhold. Her føler man som paa Mols Sandheden i Ordene: »det aabne Danmark i det aabne Hav«. Ensomhedsfølelsen griber En, men samtidig Samhøret med de Slægter, som gennem ni Aartusinder har bygget disse Kyster og pløjet dette Hav. Derom minder os de talrige Ættehøje paa Bakkekullerne og selve det sortladne Hav, de Danskes Vej til Ros og



Høve Stræde i Odsherred.
S. Bay.

Magt. Ikke for intet er Sagnet om Hjalmar og Anganty knyttet til Samsø, og »hist i Nord gaar Odden ud mellem høje Bølger; der blev Dønn af stærke Skud, Christian ej sig dølger«. Christian? »Ved Christianssand dær laa den sidste Orlogsmand af Danmarks stolte Flaade«. Det er i 1808. Til Røsnæs endelig henfører Folkesagnet Vaadedrabt paa Valdemar den unge, Valdemar Sejrs Søn, den udkaarne Konge.

Sejler man fra disse Kyster, fra Kalundborg, hvorfra ogsaa Peder Paars' Færd gik ud, over til Jylland, fanges Opmærksomheden af en Fremtoning i dansk Natur, der hidtil ikke rigtig er blevet berørt: Røsnæs' pragtfulde Klintekyst, der med lodret Fald mod Stranden staar mer end 30 m i Vejret, og lignende Kyster modtager En paa Samsø, paa Mols og ved Aarhus. — Øresund faar sin Skønhed ved sin Sejlerskare og ved Kronborg, Slottet selv og dets enestaaende Beliggenhed. Det er vel Kættereri ellers at mene, at selve Øresunds Kystlinje ikke er saa køn med sin lave Profil, der kun lidet løftes af Bakkerne i Rudeskov langt inde i Landet. Og naar nu Sejlskibene helt forsvinder fra Farvandet, da faar man ikke det skønne Syn, man endnu har kunnet have i tidligere Aar, fra Lokeshøj paa eengang at se Hundreder af Sejlere samlede staa ned gennem Sundet; i længere Tid havde de været holdt tilbage af Modvind, men nu var den gunstige Bør kommet. — Tager vi nu ikke Øresund med i Betragtning, ejer vi to Farvande, som for os er af første Rang med Hensyn til Skønhedsværdier. Den ene Sejled er langs Sydfyns og Sønderjyllands Kyster fra Nyborg til Flensborg frem mellem de mange Øer og med Sideudflugt fra Sønderborg til Aabenraa; Danmarks blideste Ynde og yppigste Frodighed kommer her til Syne. Den anden barskere Færd gaar fra Ka-



Ordrup Næs i Odsherred.
S. Bay.

lundborg til Aarhus og giver det Danmark, der har mest af Kraft og Myndighed.

Røsnæsklinterne bestaar ligesom den ogsaa nævnte Røglekling paa Fyn dels af Moræneler, dels af plastisk Ler fra Tertiærperioden, der gik forud for Istiden. Netop det forskellige Materiale giver Klinterne deres egne Udseende. Det plastiske Ler skrider let ud og danner Terrasser i forskellig Højde; »Næserne« derimod bestaar af det fastere Moræneler, der gaar ud til Havet i sin fulde Højde. Det tertiære Ler er meget vexlende farvet: ildrødt, grønt, gult, graat, brunt.

De to Landskabsformer, jeg hidtil har søgt at skildre, indbefatter for mig hver for sig og samlede det danske i dets intimeste Form. Hvad der er fælles for dem, hvad der skiller dem, er maaske allerede gaaet op for Læseren. Som det danske Sprog kan tale baade

med Højhed og med Ynde, saaledes ogsaa den danske Natur. Et Hovedelement har bægge Former fælles, Havet stolt og uafhængigt. En Ting til, dette Havs Begrænsning: ingen Skærgaard, ingen nøgne Klipper som langs Sveriges og Norges Kyster, heller ingen Klitter, som langs det meste af Tysklands baade Østersø- og Vesterhavs-Kyst, derimod Ler- og Sandklinter, vextende med lave Engdrag. Næsten ingensteds er Dannelserne ældre end Istiden. Heller ikke de lange, lige Kystlinjer findes her som ved Tysklands Kyster, som i Vest- og Nordjylland, som i Holland, derimod et ud og ind af større og mindre Halvøer: Næs og Odder, Skager og Ører, Hager og Nakker, Nab og Huk, Isser og Albuer, Halse og Stjærter, Tunger og Hoveder, Grene og Tapper, Tanger og Drag, og dertil svarende Bredninger og Snævringer, Gab og Minder og Os, Flak og Dyb, Rev og Render, Vader og Løb, Strømme, Fjorde, Bugter, Sunde, Vige, Nor, Kiler, et op og ned af Klinter og Knuder, Hamre og Haler, Brinker og Vejler, Sander og Kær, Enge og Flasker, Marsk og Tipper; og udenfor Ø lejret ved Ø, omgivne igen af Holme, Rønner og Pletter, Tørrer og Bløder, Polde og Kalve, Rimmer og Knolde. Endelig en Vegetation, der gaar lige ud til Vandet; Klintens faste Silhouette afsluttes foroven af Kornets bølgende eller Skovens knejsende; der er intet nøgent uden netop de stejleste Fald. Det er en Sandhed, at Danmark »staar med brede Bøge nær salten Østerstrand« og at »Blomstersengen er redt ned til den aabne Strand«. — Ja, med de brede Bøge kan det have haft sin Rigtighed i ældre Dage. Bredkronede Træer blev aldrig saa høje; nu drives Væxten kunstigt op, de lige Stammer staar tæt ved hinanden med en mindre Krone højt oppe. Før var Bøgeskovens Ideal Kirke-

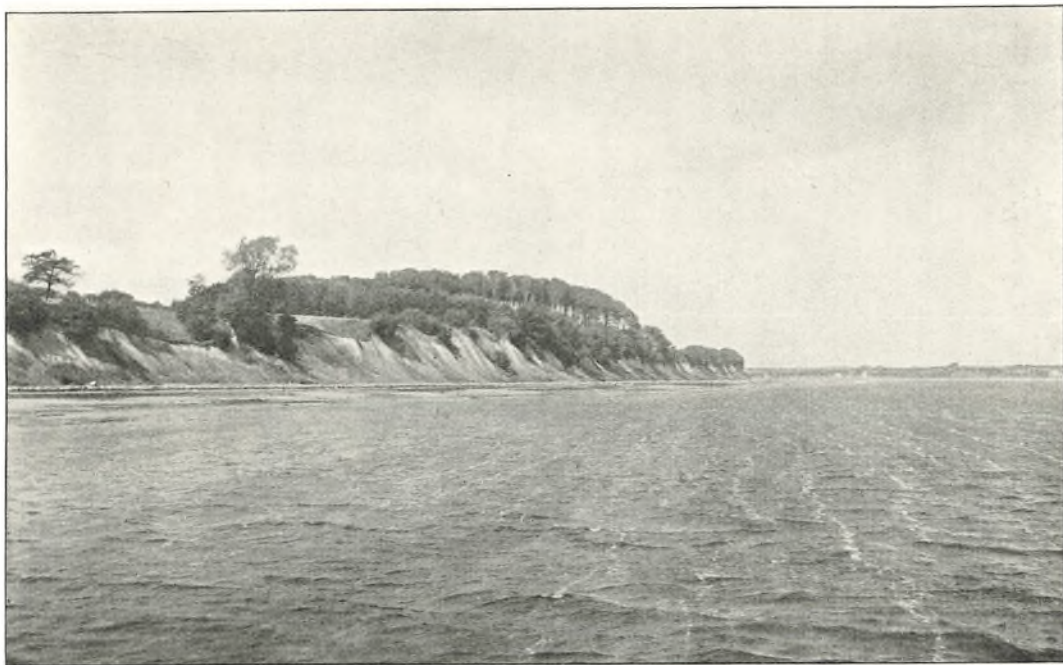


Højstammet Bøgeskov (Vaalse Vesterskov, Falster).
Nationalmuseet.

krypten, nu det gotiske Højskib. Men ogsaa det har sin store Skønhed. Intet er herligere, fordi det er saa enkelt, end fra den høje Klint gennem høje Bøgestammer at skue ud over aabent Hav, højst med skraanende Kyster afvexlende med fjærnere Klinter ud til Siden i Fortoning længere og længere bort. Saa-danne Hvilesteder har man i Skelle Skov paa Broagerland, paa Kærteminde Klint, i Ørnereden ved Aarhus.

Men ogsaa Bebyggelsen gaar derfor ud til Kysten, selv Stæderne; jeg minder kun om Jyllands Hovedstad, Aarhus. Det salte, uberørte, ubetvingelige lige op ad Kulturen. Jeg vover næsten at paastaa, at Havet spiller i Danmark en større Rolle for Befolkningen, i alt Fald for Stadfolket, end i Sverige og Norge. Hvor mange Mennesker bor i disse Lande ud til det aabne Hav? Henrik Ibsen maatte til Danmark for at skrive »Fruen fra Havet« og for at opdage Havet, hvad han selv har tilstaaet.

Er dette Ligheden mellem de to Landskabsformer, kommer jeg nu til Forskellen. Den beror mindre paa Landets Former end paa Planteverdenens Optræden. Samsø er en Ø næsten uden Skov, Sjælland ud til denne Side ligesaa; Mols' Bjerge har ingen Skov. Alene Nord og Syd for Aarhus gaar Skovene ud langs Stranden. Ogsaa Agrene er »nøgne«, d. v. s. ikke omsluttede af Hegn. De skovklædte Kyster og skovklædte Bakker oppe i Landet og de levende Hegn hører derimod inderligt med til Lillebælts-Omraaderne. Under Sejlads i visse Farvande faar man Indtryk af større Skovrigdom end Egnene i Virkeligheden har; i Oldtid og Middelalder foretrak man den sikrere Bofæstelse oppe i Landet og lod Skovene staa langs Stranden, og dær findes de endnu, om end med Rydd imellem



Skovklædt Klint ved Lillebælt (Graveshoved).

D. G. U.: A. Jessen.

sig. Men gennem Bristen paa Skov bliver Kattegatslandskaberne mere alvorlige, de førstnævnte muntrere. Kan man kalde disse idylliske, er jeg fristet til at nævne de andre som heroiske. Dermed er ikke sagt, at ikke modsatte Karaktertræk kan fremtræde indenfor hver af Landskabstyperne. Løjtlands og Faaborgegnens Højder er lige saa mægtigt formede som Odsherreds, men blidnes ved Skovene og Hegnene. Mellem Dybbøl og Broagerland paa Sundeved er Kystomridset en stor og enkel Linje som paa Odsherreds Vestside, medens Vejen op ad Dybbølbjærg fra Sønderborg over Allsund genkalder Vandringsen fra Svendborg over Sundet op til Bregninge Bakke; ved denne sidste Vandring faar man derimod ikke den store Linje til sidst, men en broget Mangfoldighed. Derimod har man nedenfor de fynske Bjærg i Horneland en Halvø, fri og aaben mod Hav og Bugter, ikke meget skovrig, ikke meget fyldt med levende Hegn, fynsk i sin Hygge, men ogsaa med herligt svungne Linjer. Omvendt kommer man i Odsherred fra de aabne, sollyse Højder med den vide Synskreds ud over Havet hinsides Bakkedragene ind i Bøgeskovens indelukkede Svale og saa igen ud til den blideste Fjord-Idyl ved Isefjorden. Det er som med det danske Sprog og den danske Folkekarakter, der har saa let ved at slaa over fra Alvor til Gammen, fra Vemod til Smil.



Nøgen Kyst (Vodrup Klint paa Ærø).

D. G. U.: V. Madsen.



Kyst ved Aarhus.
H. A. Ebbesen.

IV.

Bagved de Egne, jeg hidtil har søgt at skildre, ligger Østjylland op til Nord for Randers, Resten af Fyn og Sjælland, de danske Øer i det hele. Ogsaa disse Egne har det Præg, jeg vil kalde det fællesdanske. De kan rumme mange Skønheder i det enkelte, hvor Fjorde skærer sig ind i Landet, hvor Søer er lejrede i Landskaberne, hvor Bakker og Skove slutter sig om Fjordene eller Søerne. Mest dog Idyller. Havet spiller i det hele ikke saa stor en Rolle som ved de føromhandlede Egne af Danmark. Thi gennemgaaende er det de rolige, ensformede Bundmoræne-Landskaber, kun jævnt bølgende. Den, der i store frugtbare Flader med Sollys eller drivende Skyer har nok til at skabe Stemning, kan imidlertid ogsaa her smelte sammen med Naturen; milevidt strejfer Øjet frit



I Midtbyn.
Harald Lønborg.

over de grønne Vidder i Forsommeren, naar Jorden rigtig gasser sig, og over de spættede Agertavl i Høstens Tid. Saadanne Landskaber farer man igenem under Jærnvejskørslen over Sjælland og Fyn eller ned gennem Jylland. Hæver en enkelt Bakke eller Bakkedrag sig over det hele, faar man uendelig vide Udsigter, en vældig Himmel og en vældig Flade; jeg nævner Udsigterne fra Hohøj ved Mariagerfjord, fra Bjærgelide i Bjærg Herred Syd for Horsens Fjord og fra Slots-Bjærgby Kæmpehøje (Hadshøj) i Sydvestsjælland. Af og til kan der i saadanne ikke særlig morsomme Egne ogsaa findes Naturfremtoninger, man ikke kan undgaa at lægge Mærke til. Der er Aasene, de fordums Flodsenge under Isen, som karakteriserer flere Egne paa Øerne: Strøbjærg ved Isefjorden, Køge Aas, Mogenstrupaasen i Sydsjælland, der har lokket Malere som Ring og Karl Jensen, flere Aase tværs over Midtfyn o. s. v. Undertiden kan ogsaa i et fladt og kedeligt Landskab en langstrakt, uventet øjnet, af det rindende Vand udhulet Bækkløft skabe et smukt Parti. Alle flade, skovløse Egne behøver ikke at ligne hinanden; den nordfynske Slette og Vestlaaland har deres Pilehegn, den sjællandske Hede har ingen; det ene Sted er Udsigten begrænset, det andet Sted skuer Øjet uhindret om.

Der hører lidt Kunst, lidt topografisk Sans til i Indlandstrakter at kunne planlægge Vandringer, som ikke ogsaa fører gennem ligegyldige Egne. Jeg skal for Sjællands Vedkommende nævne en Rute, der uden at berøre Havet gaar gennem lutter interessante Strøg. Det er en to Dages Tur for en Fodvandrer, den strækker sig i Luftlinje en 40 km. At Landet tillige har historisk-antikvarisk-poetisk Værdi, lades ude af Betragtning. Vi begynder ved den af Isen i sin Tid opløjede



Fynsk Aas (Sønder Broby).
Harald Lønborg.

Tystrup Sø Syd for Sorø med svungne og dog bløde Omridslinjer og nordligst indesluttet af et skovklædt, kuperet Endemoræne-Jordsmon; vi vandrer mod Nordøst gennem ægte sjællandske Bøgeskove, vi kommer ved Alsted ud i aabent, jævnt bølget Landskab med Susaaens Engsænkning tilhøjre, vi ser fra Sigersted Kirkebakke ud over det storformede, bovnende Kornland, vi har det samme Udsyn fra Vor Frue paa Bjærgget, fra det højtliggende Ringsted, men øjner her mod Nord glimtvis den langstrakte Haraldsted Sø og bag denne de lange Skovlinjer; vi drages af dem, vi stiler mod dem, Højsjælland aabner os sine Porte. Har vi hidtil færdedes i Indsjælland, er vi nu i Højsjælland, det rigtige Navn for det Skov-, Sø- og Bakkeland, der indeslutter Øens højeste Toppe, f. Ex. Gyldenløves Høj, og strækker sig op mod Roskilde og ind ad Køge til. Forskellen mellem dette Omraade og Sjællands største Skov, Gribskov, kan maaske udtrykkes ved, at vi her har anderledes mægtige Bakker, ved at Rydd, der bliver til hele Herregaarde eller Landsbyer, her bryder Skovlandets Ensformighed og ved at Bøgen her endnu er det herskende Træ. I Haraldsted Vrange-skov omdannes Bøgene til sære, forvredne, troldeagtige Individuer, ved Skjoldnæsholm har de den ranke Karakter, som naar de staar i den sluttede Skov, ved Svenstrup bevares de udover Markerne i bredkronede Grupper. Mod Nord afsluttes Højlandet og dermed Vandringen i Egstallebjærg Nord for Hvalsø; vidt ser man herfra udover Roden af Hornsherred, og først her har man blinkende Hav. Saltvand er det, men rigtignok kun de inderste, indsølgende Vige af Isefjorden, Bramsnæs Vig og Lejre Vig, det blideste blide.

Du nævnede Sorø, har du nænnet at gaa udenom Sorø? Ja, bevidst. Sorø ligger lavt, ligger indelukket,



Ved Bramsnæs Vig.

Naturfredningsforeningens Billedserier: S. Werner.

trist mellem sine Skove. Det lugter surt fra Moser, Søer og Skovbund, siger Schandorph meget rigtigt. Dagen igennem har man fulgt Solen paa dens Vej over Himlen, stadig har den staaet over Skov, stadig har den skinnet En i Øjnene og skygget Landet hinsides Søen, men i den tidlige Morgen og om Kvælden kommer der ude paa Vandet Sølv om Baadens Aare og Guld i dens Sejl. Da skabes en Fred, en Stemning, som ikke er en blot Efterføling af Inge-mann, men oprindelig. Det er Stemning og ikke Skønhed, der gør et Landskab kært for En.

Endnu en sjællandsk Egn er det en Pligt at omtale, den jeg kender bedst af alle, Egnen om Skarridsø i Nordvestsjælland, ligeledes ganske uden Forhold til Havet. Men mens den lige nævnte Færd saa omtrent danner en lige Linje, maa en Vandring ved Skarridsø

bedst formes som en Rundtur. Hvad giver den saa? Inderst en blinkende Sø, indfattet i Bøgeskove, som engang var pragtfulde, men under Verdenskrigen er blevet hærgede; Øst fra viser de sig som en langstrakt Skovmur; kommer man fra Vest, har man derimod først et mægtigt Bakkeland; Bakker og Skove, to Elementer, som tilsammen i deres Kombinationer kan skabe de videste Udsigter og de mest idylliske Indelukker. Egnen er fuld af Modsætningsraffinements. Fra den herlige Egeskov Bredevang ved Eng og Aa med Gøgeurter i Skovbunden gaar man op paa den bølgende Langaas med Bakkeprofil over Profil, med Stengærder, blomstrende Tjørn, Hulveje og ud over alt det indelukkede i Skov og ved Aa de videste Udsigter, fra Hornsherred til Kalundborg, til Tissø, til Fyn. Fra de mægtige nøgne Bjærgstedbakker med deres Randmoræne i vestlig Retning gaar man brat ned paa den ganske flade Hedeslette, som nu er tilplantet med Naaleskov. Føj hertil Fladen af Sjællands største Mose, Aamosen, og den snart stride, snart langsomt løbende Aa, der baner sig Vej gennem Enge mellem Bakker. Ikke som det smukkeste, men som noget meget ejendommeligt kan her omtales de store Sammenskrøninger af tildels store Stenblokke, ofte ligesom en Brolægning, afsatte i sin Tid foran Isranden, en Sjældenhed i vort stenfattige Land. Disse Stenstrøninger kan være overgroede med Ener, Gyvel, Tjørn. Ved Nattetid i Maaneskin kan Enerne vokse til fantastisk Størrelse. Enkelte Højder kan have særlig storslaaede Omrids; er de nøgne, er Virkningen af dem størst; har en nøgen Bakke, som Axelholm Bavnehøj, ved Foden et ensomt Træ, er den allerstørst; et Træ kan som et Menneske eller et Dyr understrege Storheden ved sin egen Lidenhed.



Skarridsø fra Delhoved.

H. Søvendahl Petersen.

Skarridsølandskabet er tilsyneladende noget for sig selv, men med Hensyn til sin Opstaaen hænger det sammen med de Odsherredsbakker, der beskrevet tidligere, og bægge disse Jordsmonsformer er i Slægt med Molsbjærgenes. Til Kaløviggen dær svarer i Sjælland ikke blot Isefjordens Istungevige mod Nordvest, Nykøbingbugten, Sidingefjord, Lammefjord og Svinninge Vejle, men ogsaa Skarridsøen. Foran dem blev de høje Bakker ogsaa i Tungeform skubbet op af Isen, og hinsides dem igen har vi baade Randmorænebakker som Æbeltoftalvøens, hvor Isens Rand en Tid var stationær, og udenfor atter Smæltevandets udskyllede Materiale i Form af Grus- og Sandsletter, saaledes som de forefindes i Odsherreds lave Strand mod Vest.

Der er adskillig anden Poesi i det danske Landskab. »I unge Folk, som har raske Ben, gaa trøstigt

til Sjællands Moser! Fra Hegnet sig krummer den svaje Gren helt fuldt af de fineste Roser.« Om det netop er Aamosen, Midtsjællandsfare Schandorph tænker paa, maa staa uafgjort, men nær den er Barndomshjemmet for Valdemar Rørdam, som ser ud fra Kirketaarnet: »Dyb og sval er Glamhulskarmen, Sædet højt og Synet frit. Under dem i Middagsvarmen drømmer Landet milevidt. Mørke Skovbryn, brune Moser løfter sig til Leg i Luften, Marken gynger, Tavl mod Tavl. Blandet sødt med Kløverduften vælder Duft af Hyld og Roser ind ad Taarnets aabne Gavl«. Chr. Winther havde i sin Barndom Udsyn over den friske grønne Mose, i hvilken Holmegaarden er lagt. Den er nu tilgroet med Birk. De barske jyske Vildmoser venter endnu paa deres Digter, Blicher har ikke gjort det som han burde. Til Moser og Kær hører Storcken, men den har ogsaa hjemme i de Enge, der indfatter Aaerne.

De danske Aaløb. »Odense Aa, hvad er det for en Aa? Den kender hvert Barn i Odense By, den løber nedenunder Haverne, fra Slusen til Vandmøllen hen under Træbroerne. I Aaen voxer gule Aaknapper, brunfjedrede Rør og den sorte, fløjlsagtige Dunhammer, saa høj og saa stor; gamle, rævnede Piletræer, svajede og drejede, hænge langt ud i Vandet . . .« Den Aa kender ikke blot hvert Barn i Odense By, men Børn over den hele Verden; ved den har Æventyrdigteren drømt. Men vi har Aaer af en hel anden Karakter end denne idylliske. Gudenaalen i dens lange Løb fra dær hvor den og Skærnaa som Smaabørn leger i samme Stue, men siden i Livet ganske skilles fra hinanden. »Gaar du tilhøjre, da gaar jeg tilvenstre«. Gudenaalens ringe Begyndelse som enhver Strøm, dens Befrugten fra de store Kær ved Uldum, dens drømmeri-

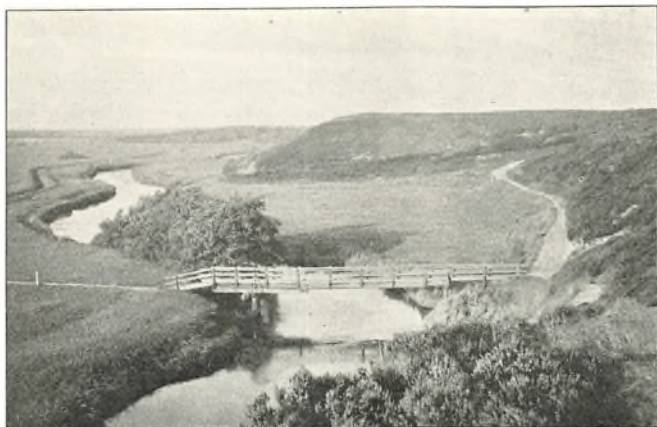


Nordsjællandsk Mose (Femsølyng).
D. G. U.: P. Harder.

ske Ungdomsliv som en anden dansk Aa med Eng og Skov og Bakker nær opad sig ved Vestbirk, dens korte Hilsen paa den store Mossø, dens Given sig hen til mange pragtfulde Søer i Himmelbjærgegnen, dens Understøttelse gennem mindre Brødre, dens majestætiske Manddom i Randers Enge indtil den møder sin Overmand, den salte Fjord. Skærnaaen, Typen paa de vestjydske Aaer, med en helt anderledes ensformig Livsfærd, flydende gennem Danmarks magreste Hedeflader og dog samlende Kraft nok til i mange Delta-Arme at frugtbar gøre Jyllands bredeste Enge, fulde af Tusinder Høstakke, og aflejre i Ringkøbing Fjord det fine Marskler, forøgende det fra Aar til Aar. Endelig den nu vistnok mest folkekendte, mest besungne af dem alle, »du klare Strøm med de svale Bølger, du tungt henskridende Karup Aa.« — Men ogsaa i Aaernes Stemningsfylde gøres der Indgreb, deres Bredder reguleres, deres Planteliv forringes, deres Dyreliv formindskes; en af de største og bredeste er endnu ikke naaet saa vidt, den sydligste af Danmarks Strømme, Vidaaen.

Gudenaen har gjort Nytte i sin Tid, da Isen afsmæltede, men ikke kunde finde Afløb for sine Vande ad den naturlige Vej mod Øst gennem de allerede tidligere som Flodsenge under Isen dannede Fjorddale, thi i den Retning laa Isen endnu, — ved da at sende Vandmasserne den nærmeste Vej mod Nord; der skabtes da ny Flodseng i ny Retning, men hvor det var muligt, benyttedes de gamle Dalstrøg, og saaledes fik Aaen sit Løb ud og ind paa sin Vej til Randers Fjord, ja en Tid, da Udløbet ogsaa her var spærret af Isen, med endnu flere Vridninger rimeligvis gennem den endnu eksisterende Skals Aa til Limfjorden.

De tungt henskridende Strømme, men ogsaa de hurtige, lydende, de som driver Vandmøllehjulene; ofte



Vestjydske Aa (ved Sig).

D. G. U.: A. Jessen.

ligger Møllerne »dybt nede mellem Banker, ret som i en Tragt«, og ikke sjældent »hvor tykke Bøgestammer er Bankernes Vagt«. Navnene Skovmølle, Røde(Ryd)-mølle er almindeligt. De opstemmede Mølleddamme med snadrende Ænder, det frønnede Træværk, de durenende Hjul, det skummende Vand skaber her Stemmningen. Før man havde Vindmøller, havde man Vandmøller, men de kunde ikke lægges allevegne, kun hvor Aærne havde det stride Fald; dær bunkedes de sammen, dær laa de paa Rad; fjærnt fra sognede man til dem. Saadan ligger Vandmøllegrupper, undertiden ikke længer brugte, men bevarende Navnet, flere Steder i Danmark. Ved Lyngby Mølleaa nær ved København er de blevet til Fabrik anlæg; i Nordvestsjælland har Kongens Møller ligget seks i Tallet ved Aamoseaaen nær hinanden, hvor Aaen paa en Strækning mellem den øverste og den nederste Mølle falder 19 m; historisk kan de følges tilbage til Absalons Tid.

Der findes mange Steder i Jylland, særlig om Limfjorden, hvor der er hævet Havbund, udstrakte Kær-enge, for sure til at opdyrkes, egnede til Græsning for Plage, Ungkvæg, Faar og Gæs. Men ogsaa Øerne har lignende Strækninger, om end spredte og langt mindre i Omfang, oftest ved Havet, sandede Strandvolde, stenbunden Jord eller saa afsides liggende, at man ikke har gidet tage dem under Plov. Ogsaa de er benyttede til Afgræsning, ikke for kostbare Malkekøer, kun for Dyr, der ikke skal have saa megen Røgt og Pleje; men ogsaa et rigt Liv af vilde Fugle rører sig paa disse. De er ikke udskiftede som al anden Jord i Danmark, men eje de af hele Landsbyen eller særlige Ejerlag. Nærmest København ligger den mærkelige Ø Saltholmen, opdaget af Dyrmaleren Th. Philipsen. Kalkunderlaget er dær saa nær Overfladen og Mulddækket saa tyndt, at det ikke kan pløjes. Ud for den udtørrede Saltbækvig i Nordvestsjælland ligger Mulen, Store og Lille Vrøj, tidligere Øer og Rev, nu landfaste. Dem skal man besøge en Sommermorgen, dog ikke saa tidlig paa Aaret, at ikke Kvæget er slaaet løs derude; man glæder og glæder sig igen over alle de Stillinger og de Grupper, de fritgaaende Dyr kan indtage. Den udstrakte Flade og over den den store Himmel; ingen Mennesker, men skrigende Fugle; dær holder Klodsmaagerne til, dær Tærnerne og dær Klyderne; det magre, korte Græs, der blødt er at træde paa, Strandtiserne ud mod Havet, Sivskovene inde i Vigen; Kystvoldene med blide Sænkninger og Vandpytter imellem. I Lille Bælt er der Aarø, af hvilken Ø kun $\frac{1}{3}$ er opdyrket; Resten lave Moser og med starbevoxede Strækninger, fulde af Tørvegrave. Oftest er det Halvøer, lette at afgrænse, der ligger hen paa denne Maade; særlig



Østjysk Bakkeland (ved Skamlingsbanken).

D. G. U.: A. Jessen.



Østjydske Landskab.

H. A. Ebbesen.

indtagende bliver de, naar Træerne har vovet sig ud paa dem, men udsatte for Vinden fra alle Sider bærer Mærker af, at de er medtagne. I Sydsjælland strækker Knudshoved sig milelangt ud, paa Møn har vi Ulvshalen med dens Bevoxning af Lind, Eg, Navr og Avnbøg med Ener i Bunden foruden Røn og Tjørn. Underskov og Højskov gaar meget malerisk i et. Ude ved Stranden danner Eneren Skoven, den sære Plante, der kan antage saa forskellige Former. Udenfor Skoven er der Sten, Vandpytter og Lyng. Aarø har ved Oversvømmelser tabt sin Skov, men nogle af de høje fynske Smaaøer har bevaret deres. I ældre Middelalder tilhørte mange af disse Øer og Halvøer Kongen og var hans Jagtgrund. De fleste var ubeboede, Fredsteder for Hjort, Daa, Raa, Vildsvin, Harer og Kaniner eller Opholdssteder for hans Stodd. Ved en sydslesvigsk Ø nævnes i Kong Valdemars Jordebog Bjørn. Alle veed, at det var under Jagtophold paa en saadan Ø, Lyø Syd for Fyn, at Kongen blev gjort til Fange.



Østjydske Landskab.

H. A. Ebbesen.

Vi vender tilbage til de store Indlands-Landskaber og dvæler endnu ved et af dem. Det er Østjylland, særlig mellem Aarhus og Horsens. Fra de skønne Skove ovenfor Klinerne ud mod Aarhusbugten gaar man mod Vest, til man fra et Højdepunkt lader Blikket strejfe omkring. Fyldigst og varmest virker Landskabet henimod Aften, naar Havet langt ude i Øst, belyst af den nedgaaende Sol, bliver mere blaåt, og de talrige Kirker skinner hvidt, naar Skyggerne bliver lange, naar Kornet bølgler i Aftenbrisen, naar Røgen stiger op fra Landsbyerne, naar den store Stilhed kommer, kun afbrudt af et fjærnt Hundeglam eller Brølet fra en Ko, der venter paa Malkeren. To Ting faar man da Indtryk af: Landets Storhed og dets Rigdom. Landets Storhed: de brede, storformede højtliggende, jævnt rundede Flader, mellem hvilke Aadybene er hulet ud, med rolige Linjer bag hinanden. Fjærnest i Vest Himmelbjærgegnens mørke Silhouette inde i Midtjyllands store Skovbygd, hvor

Naturen igen er helt anderledes. Landets Rigdom: kun Sød og Kløver og Roer i yppig Fylde; paa Kløveren de sortbrogede jyske eller røde fynske Køer og de røde jyske Heste, og rundt om velbyggede Gaarde med brede Lader og hyggelige Stuehuse. Det er et af de heldigvis mange rette danske Bondelande, hvor Jordens Godhed har opmuntret Bonden til Flid, fordi Fliden kan lønne sig, og hvor Velstanden ogsaa har givet ham Tid til og Sans for at hæve Blikket fra Mulden, hvor han tidligt er bleven interesseret i Økonomi, i Politik og til en viss Grad i aandelig Løftelse og Frigørelse. Af dette Landskab kan man undtagelsesvis nyde godt, faa noget ud af fra Togvinduet, fra Aarhus den hele Vej over Skanderborg, hvor blinkende Søer er med til at hæve Helheden, og omtrent til Horsens. Togets støtte Stigen op fra Aarhus gaar sammen i Fornemmelsen med det rolige Indtryk for Øjet. Nord for Aarhus kommer man med Banen snart ud i Egne, der er mere almindelig jyske, indtil man møder Gudena, men de fortsættes ind mod Viborg. Banen følger Aaløbene med deres Enge og paa Siden er Bakkerne, tørre, mørke, ofte klædte i Lyng med Ener og Egepurrr. Bag Bakkerne er gennemgaaende frugtbare Højflader.

V.

Havet i dets Uendelighed hører Danmark til; det omlejrer det paa alle Sider, men det bejler ogsaa til det gennem talrige Sendebud, de Fjorde, som baade paa Øerne og paa Halvøen trænger dybt ind i det. De største af disse Fjorde, den jydske Limfjord og den sjællandske Isefjord, har en egen Karakter; Limfjorden vil blive nævnt et Par Gange i en anden Sammenhæng; Isefjorden dukker op ved Lejlighed; men Rækken af de østjydske Fjorde, der i det væsenlige er af samme Oprindelse, og en paa Øerne, der er dannet paa en egen Maade, bør det sig at omtale nu.

Alle disse jydske Fjorde, fra Mariagers til Kiels, har det tilfælles, at de saa godt som ingen Sidearme har, højst Vige og Nor, ingen Sidefjorde. De forløber saa nogenlunde i en lige Linje og saa temmelig i Retningen Øst til Vest, lidt bredere ved Mundingen, lidt smallere efterhaanden indad. Der ligger heller ingen Øer af nævneværdig Størrelse i dem. De skærer sig kun ind gennem Østjyllands frugtbare Egne; alene den nordligste danner i saa Henseende en Undtagelse. Deres Bredder er gennemgaaende bakkede, og Kystbakkerne er ofte klædte med Skov, har tidligere helt været det.

Alligevel har trods disse Ligheder hver Fjord sit Særpræg, i alt Fald ligner hver enkelt af dem ikke sin Nabo; selv de mindre af dem kan have noget

eget. De er ogsaa af Størrelse meget forskellige, mens Flensborg Fjord er o. 45 km lang og Mariager næsten 40, ævner Genner Fjord kun at trænge en halv Mil ind i Landet.

Vi begynder med den nordligste. Vi er kommet gennem Himmerland, Roldskovens grønne er afløst af tørre, triste, højtliggende Egne. Da er det pludseligt, at Landet begynder at bevæge sig, at bølge. Vi ser dybt ned til Øst i en Sænkning, i et Hul med urolige Former; i Bunden af Sænkningen glitrer noget blaat, bag det en lille, rødtaget By, der fra en Højde i en yndefuld Linje sænker sig ned mod det blaa, bag Byen igen andet blaat, længer og længer ud, indfattet af grønt og brunt. Det blaa i Sænkningen er Mariager Fjord, den lille By er Hobro, det brune er Lyngbakker, det grønne er Skove eller paa udsatte Steder kun Krat. Ovenpaa det tørre Øde virker dette Landskab og fremfor alt det blaa, som om man med Læber og Tunge fortørrede af Støv fører en Skaal friskt og rent Vand til Munden.

Det Præg, som denne Fjord har afsat i Øjet, bevarer den paa det længste af sine 40 km. Forekom den ved Hobro som et Hul, vil den synes som en Rævne i Jorden, hvad enten man sejler ud ad den eller overskuer den fra Højderne paa Bredderne. Ingen Steder er der udstrakte Enge og faa Steder Fjærnsyn ind over Landet, og Landet der indenfor eller der ovenfor er da ogsaa for det meste nøgent og for de fleste Mennesker kedeligt. I nogen Afstand fra Fjorden aner man ikke dens Tilværelse, saa smal er den. Ogsaa i den tidligere omtalte Udsigt fra Hohøj har den kun Karakter af en Rende eller som en norsk Dalrævne set fra Vidderne, overført i det mindre. Men de indrammende Højder gaar i bløde

Fald med Kløfter mellem Rundingerne lige ned til Vandet; mod Syd er de skovdækkede, mod Nord er de iførte Lyngskrudet. Mariager Fjord er den eneste af de jyske Fjorde, som faar sin Karakter ogsaa af Lyngen. Der er yndigt allevegne; er man paa Vandet, føler man Trang til at stige ud for at vandre under det grønne Løvhang eller lejre sig i den elastiske Lyng. Paa Nordsiden er der herligt ved den krat- og lyngkransede Vig eller Sø ved Kilstrup, paa Sydsiden er en af de dejligste Pletter i vort Land, hvor Bakkerne har draget sig lidt tilbage, men ikke mere, end at den ganske lille Købstad Mariager kan faa Plads i Dalkedlen. En By uden Opland, men fremstaaet af Beliggenheden ved et Nonnekloster. Fredeligere Sted har ingen, som vilde forsage Verden, kunnet faa til Ophold. Hvor er der i det hele stille her paa Inderfjorden? Al Bebyggelse ligger ovenfor Bakkerne og Skovene. Hertil — men i underlig Modsætning til Stilheden staar saa lidt længere ude det Liv, som frembringes af de Cementfabrikker, hvis Opstaaen er betinget af Kalkbrinker i Forbindelse med egnet Ler, der er lejret umiddelbart nær ved dybt Vand, saa Skibe kan bringe deres Produktion saa at sige Verden rundt. De lægger deres Kridtstøv over Land, Træer, Huse og Mennesker i Omegnen, og de frembringer en lignende Virkning, som naar man fra Ardennernes eller Westphalens ensomme Skovhøjder kommer til at se paa Røret fra de Miner og Fabrikker, der ligger i Dalene lige nedenfor de skovklædte Bjerge. Først langt ude skifter Fjordens Bredder Karakter. Da drager Bakkerne sig tilbage og giver Plads for udstrakte Enge og for de Skove paa fugtig Bund, der senere skal omtales ved Himmerland. Prægtigt er det fra de sidste Højder ned gennem Skovkløfterne

at se ud over dette aabne England med Havet yderst ude.

Men disse mægtige Eng- og Kærstrækninger bliver ved at følge os, hvis vi sejler ud af Fjorden og søger op ad næste Fjordmunding, op til Randers. Helst skal man da en aarle Sommermorgen ved Solopgang komme ind i Fjordløbet. Da hviler Morgentaagen endnu over Landet; et Skib kan pludselig komme frem af Skodden og forsvinde igen, man hører Vandets Skvulpen om Skibets Bov, man hører ogsaa Kvægets Brølen inde paa Bredderne, men først lidt efter lidt som Solen faar Magt, sønderrives Taagen. Man ser hist Toppen af en fjærn Skovbakke, her Taget af et Færgehus nær ved sig. Saa efter den sidste Kamp mellem Sol og Damp giver den sidste tabt og glider bort. Solen skinner varmt over Land og Vand, paa Mennesker og Kvæg, som lige gyste af Taagekulden. Nu skuer man om sig frit og vidt. Nu forstaar man, hvorledes al den Taage blev avlet. Det er Fordampningen fra de brede Enge, som man nu ser indrammer Fjorden og først langt borte begrænses af Højdedrag. Fjorden er ikke bredere end Mariagers, men den tager sig helt anderledes ud; mere imponerende, paa sin Vis meget smuk. Og den er fuld af Liv i Modsætning til den Stilhed, som rugede ved den anden Fjord. Ikke blot gennem Skibsfærdslen, men ud over Englandet mylrer det med sortbroget Kvæg, der æder sig fedt og stort i det frodige Græs. Og saa de mange røde Heste, der ikke er tøjrede, men boltrer sig frit med rejst Hoved og Hale, mens de kaade Føl farer frem og tilbage. Klyder og Spover tripper i Græsset mellem dem, Viben lader sit gennemtrængende Skrig høre paa sin hovedkulds Flugt, og ud fra Rederne paa Straatagene af de svære, velhavende Gaarde oppe i Landet paa

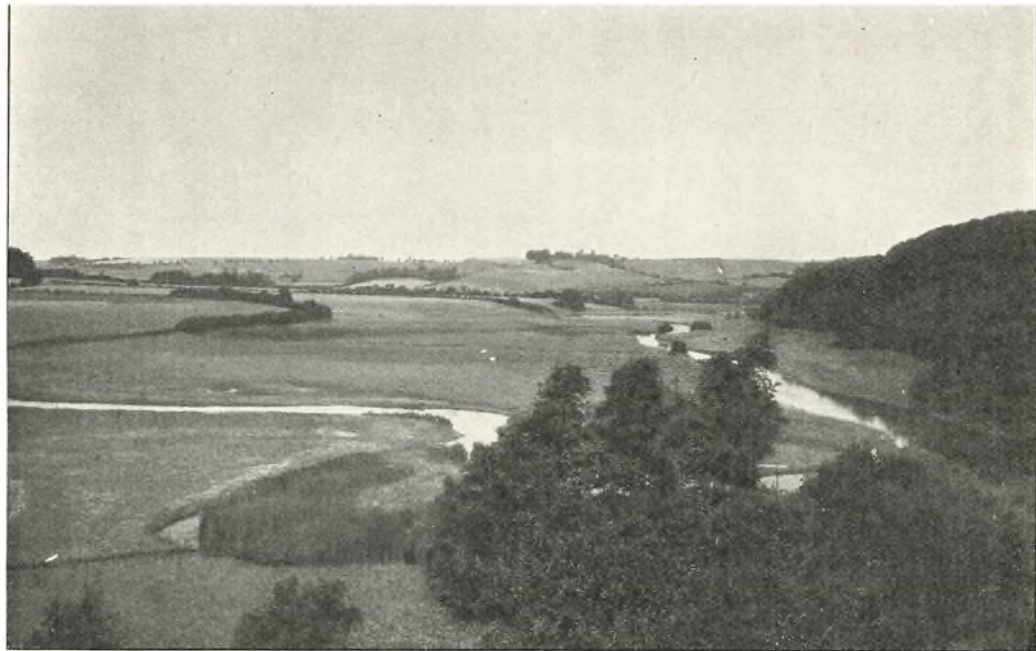
Bakkerne kommer Storkene. De er sorthvide ligesom Studene; de spankulerer paa røde Ben og af og til farer det røde Næb ned i Græsset efter en stakkels Frø. I Høslættens Tid kommer Karle og Piger med hvide Ærmer ned i Engene for at slaa og rive Hø. Hvinet af Leerne, Hvæsselyden, naar de slibes, blander sig med Storkenes Knæbren, med Dampskibets Fløjt, med Sivskovenes Sukken inde ved Bredden, naar Kølvangsbølgen trænger op i Engenes Grøfter. Thi efterhaanden er Fjorden snævret saaledes ind, at den ikke er stort bredere end en Aa. Dens Vand bliver ferskere og ferskere, det er ikke let at sige, hvor Randersfjorden hører op og Gudenaen begynder. Havets Ozonpirren og Kystens Tanglugt har sagt Farvel og Duften af Hø og Dynd er det, som nu krydrer Luften. Skibene sejler som paa det faste Land, de ligesom skrider frem over Engene. Saa ligger Randers for En, skraanende ned fra Højdedraget.

Indskæringerne paa Mols, der andensteds er berørte, har ikke Fjordkarakter. Først op til Horsens gaar en virkelig Fjord, om hvilken man dog har Lov at sige, at den er den mindst ejendommelige blandt sine Kammerater. Grim er den ikke, der er smukke Skove baade mod Nord og Syd, men der er meget mere Agerland; der er ogsaa Bakkedrag: de spids-toppedede Uldrup Bakker mod Nord og det taffelformede Bjærgelide mod Syd, men de tager sig bedst ud sete rigtig langt borte fra Kattegat udenfor Fjordmundingen; da klæder de hinanden, fordi de har saa forskelligt et Omrids; inde i Fjorden skraaner Højderne for jævnt ned mod Vandet. Men det er nogle af Jyllands frugtbareste Strøg, der grænser ud til denne Fjord.

Meget, meget skønnere end Horsens Fjord virker den næste Havarm, den der gaar ind til Vejle. Den

er længere end Horsens Fjord, den er ved Indløbet bredere, den smalner mere til mod Vest. Dens Bredder hæver sig højere og brattere; de er i mindre Grad omdannet til Pløjeland, et enkelt Sted staa de med spidstoppede Lyngbakker, men ellers er den hele Fjord baade mod Nord og Syd kranset af herlige Skove. Er Mariager Fjord karakteriseret af Lyn-gen, Randers Fjord af Engene, Horsens af Agerjorden, alt efter Breddernes Vegetation, er Vejle Fjord Skovfjorden. De Skove springer tidligere ud end Nord paa i Jylland, de staa længere i pragtfulde Efteraarsfarver. Af Bøgeskov at være er de ret uensartede. Nord for Fjorden tilhører Skovene Vejle By og Herregaarde; de er udmærket forstlig holdte, høje, ranke, friske, graa Stammer, ingen Underskov, som sig hør og bør mellem Bøge. Søndenfjords er Skovene i Bonde-eje, skiftet ud i mange Lodder. Bøgen er ikke udelukkende Hersker, men blandet med Eg, Røn, Ask; paa fugtige Steder er der Æl; af og til grimme Gran-tykninger; i Bunden er der Blaabær, Bregner, Mos og Svampe i overdaadig Fylde. Kristtjørnen ses hyppig med sine stikkende, mørke Blade, den er i det hele almindelig i Sydøstjylland og ved Lillebælt, men som vesteuropæisk Plante sjælden længere Øst paa paa Øerne. Og i Andkær Skov findes Danmarks eneste vildtvoxende Bestand af Tax, der ogsaa er en vesteuropæisk Form.

Det er kønt at sejle ud ad Fjorden med de stolte og meget stejle Skovbakker paa bægge Sider. Ved hver ny Omlægning af Roret aabner sig nye Udsyn til Skovodder og Skovtoppe; er man halvvejs ude, stiger ogsaa Fyns Kyst frem i det fjærne. Men det er ligesaa kønt at staa paa Bakketinderne som paa Munkebjærget og se ud over Herlighederne. Først de nære:



Kolding Aa.

gran- og bøgeklædte Høje, Kløfter med Bække og Bregner, smaa Agerpletter med rødmaledede, stolpe- sorte Bindingsværkshuse. Saa de fjærne: ud over Skovhavet, Bølge bag Bølge, Aas bag Aas i alle Afskygninger af grønt, belyste forskelligt med eller mod Solen, og ud over den blanke Fjord til Bøgehøjderne hinsides. Saa skyder en Odde sig ud, saa skyder en Vig sig ind. Landskabets Linjer skifter ideligt. Roen, Samlingen i Landskabet dannes som Modsætning af de to vandrette Linjer, Højlandets oven over Bakkerne og Havfladens.

Mariager Fjord afsluttes i Vest brat ved stejle Højder og modtager kun en lille Aa inderst inde gennem en Dal paa Siden. Randers Fjord glider umærkeligt over i Gudenaen og dens Dal. Fra Horsens By ser man ved Fjordens Ende op i to Dalstrøg med høje Sider, men forholdsvis snævre Bunde. Ved Vejle er det derimod, som om Fjorden ligefrem fortsættes hinsides Byen, saa kun den flade, grønne Engbund træder i Steden for det flade, blaa Fjordvand, medens de skovklædte Bakkebegrænsninger umiddelbart stryger vesterud, indtil den store Bundslette tilsidst afsluttes med en Bakkerand ikke blot i Nord og Syd, men nu ogsaa i Vest: Oppe bag Hældene baade til Fjord og Engdal ligger det frugtbare, men forholdsvis jævne Agerland. Der er maaske danske, der foretrækker dette for Skovdalene; her aander man frit.

Kolding Fjord har som Vejle Fjord sin Aadal som Fortsættelse mod Vest, men de to Dale ligner ikke hinanden. Koldingdalen er snæver med kun ringe Plads i Bunden. Den gennemstrømmes af en ilter lille Aa, der haster efter at komme ned til Fjorden og visst er ret irriteret, naar den holdes tilbage af Sluseværker og Pumpeanlæg, som skal have dens Vand til at løbe



Ved Kolding Fjord.

D. G. U.: V. Madsen.

ud over Jordstykker, der skal omdannes til Eng, og af Dæmninger, bag hvilke der er Fiskedamme. Eller naar den maa gaa Genveje uden om frække Smaabakker med Skov paa, der kommer ud fra Dalsiderne og søger at spærre den Vejen fremad. Kolding Fjord er smuk med de sædvanlige Herligheder, der hører disse østjydske Vande til. Ved Udsejlingen fra Kolding ser man som Baggrund endnu alvorlige jydske Bakker, men som man sejler bliver Landet blidere og blidere og paa en Maade skønnere og skønnere. Rige Marker, der skilles fra hverandre af levende Hegn; store Skove med dejlige Træer har man paa Sydsiden, og er man kommet forbi dem, ser man langt mod Syd ud i aabent Vand, mens man selv holder mere til Nord. Hinsides næste skovklædte Odde gaar atter et Sund eller hvad det er for et Vand mod Syd; Kysten viger tilbage og skyder sig ud, Næs følger efter Næs, Vig

paa Vig; Kursen sættes snart sagt i alle Retninger, Nordøst, Øst, Sydøst, Nordøst, Nordvest, Øst, Nordøst, saa man stadig maa ændre Sejlføringen. Nye Billeder viser sig, en dejlig Herregaardspark paa højre Haand, andre mindre til venstre. En lille Købstad ligger til højre saa lunt og nydeligt lige opad den grønne Skov. Sejlerne gaar imod En eller i samme Retning som En; de bæres let i samme Retning som vort eget Fartøj, de kæmper stærkt i modsat, for Strømmen er strid; de glider snart for gunstig Bør, men ved næste Omdrejning af Farvandet maa de krydse sig frem. Blandt Fartøjerne er der tilsidst ogsaa Dampfærger, der sejler til og fra en Købstad paa Ens venstre Bred. Men saa, naar vi er komne nær til denne By og ser om bag en Fyrtaarnsodde til højre, da har vi Havet, det frie Hav i Nordøst. Det maa være Kattegat selv. Tilvenstre skyder et skovklædt Næs sig langt ud i det; til højre staar Kysten med høje, stejle, prægtige Klinter og en stærk Bakkeryg bagomme. Har det nu været Kolding Fjord, vi hele Tiden har faret paa? Nej, det er baade Middelfart og Fredericia vi er komne forbi, vi har været langt udenfor Fjorden, det er Lillebælt, vi har sejlet paa, men det danner her paa sit snævreste Løb en naturlig Fortsættelse af Fjorden, og vi har ikke tænkt over, hvor det ene hørte op og det andet begyndte, vi har ikke kunnet rive os løs fra at betragte de stadig fortsatte og stadig vexlende Skønheder paa Land og Vand. Det har ikke været let at sige, hvilke der har ligget i Jylland og hvilke i Fyn; thi selv om man regner ud, at den Odde, man ser ud for sig, hører Jylland til, er man dog ikke sikker paa, om ikke Skoven der bagved den er fynsk, saadan bugter sig Sundet ud og ind. Gaar man i Land et Sted, ved Gudsø

Vig, ved Kongebroskoven, paa Fænø, bliver man lige klog, ja maaske endnu mere forvirret. Det er muligt fra høje Punkter at faa fem Gange Vande bag hinanden med skillende Odder.

Det er et Bryllup, vi har været med til, »af to, som gerne vil sammen være«. Det er det jydsk Fastland og de danske Øer, der her ved den skønne Fjord og det endnu skønnere Sund giver sig til hinanden. Det er, som om Glæden over Samhøret har udtrykt sig i den yndigste Natur. Al Øernes kælneste Ynde udfolder sig her, og ogsaa det mandige Jylland nedlader sig til en blidere Tale, end det ellers plejer, for at takkes sin væne Brud.

Ved Haderslev møder vi den første Fjord, der til en viss Grad kan sammenlignes med Mariagers. Ikke ved sin Længde, der kun er 15 km mod Mariagers 40, men ved sin Smalhed. Længden vil dog blive anseligere, om vi har Lov til at regne Haderslev Dam med. Haderslev By ligger ganske vist inderst ved sin Fjord som f. Ex. Vejle ved sin. Men i Steden for det flade England, der vesterind fortsætter Vejle Fjord bag om den Holm, hvorpaa Byen ligger mellem Vand og Eng, strækker der sig Vest for Haderslev en smal Indsø som Forlængelse af Fjorden 4 km længere op i Landet, alene ved et smalt og ganske kort Afløb i Forbindelse med Fjorden.

I een Henseende ligner Haderslev Fjord slet ikke Mariagers. Her er ikke Lyng og usle Sandmarker og forpjuaket Ege- og Bøgekravl, mere Krat end Skov. Ganske vist har Istidssmæltevandet vasket noget Ler ud af de nærmeste Skraaninger mod Fjorden og Dammen, men de snor sig ellers mellem frugtbare Marker med levende Hegn, saadan som disse allerede mødte os omkring Kolding, og Bøgeskove glider fra Bakke-

hældene saa sagtelig helt ned til Fjordspejlet. Hvor Skoven slipper til den ene Side, tager den fat paa den anden, og somme Steder sejler man mellem Skov paa bægge Bredder. Fjorden gaar i mange Krumninger, og for hver ny saadan viser den nye Skønheder. Den er den blideste af de østjydske Fjorde, og den ligner helt igennem mere en Flod end en Datter af det salte Hav. Et Sted ligger en venlig Kirke lige i Skovbrynet, længere inde ligger en anden venlig Kirke ganske ensomt nede ved Fjordens Sivkrans, kun med sin hyggelige Præstegaard ved Siden. En tredje Kirke troner højere oppe, men skærmet af en Aas, der hæver sig herskende over alle de andre Bakker. Hveden staar struttende paa Markerne, de vilde Roser blusser i Hegnene, Abildgaardene slutter sig venligt om de velholdte Huse. Alt tyder paa Velstand, mens Mariager Fjord gaar gennem Østjyllands magreste Strøg. Ved Fjordens Ende knejser Haderslev Frue Kirkes svære røde Murmasse; paa bægge Sider af den sænker Husene sig for igen at ride opad Højder. Men Kirken igen beherskes bagude af Bøghoved, en sjældent smukt rundet Kuppel, som synes mægtigere end den er, fordi den ganske for sig selv rager op over Dammen og fordi den er tilvoxet med Bøge. Som Dammen danner Fjordens Fortsættelse, afløses den selv i Vest af frodig Eng mellem dejlige og vidtstrakte Skove, der rejser sig som et lavt Fjæld bag Eng og Dam. Skønt Fjordene paa dette Sted skulde være vort Æmne, kan vi ikke lade være at vandre højere op i Landet. De Fremtoninger, vi forefinder, staar dog i Forbindelse med Fjorden ved fælles Dannelses-tid og Tilblivelsesmaade. Engen snævres ind, Skovene gaar sammen, efterhaanden som man følger op langs Aaen i Daldybden. En Vandmølle ligger dybt nede



Genner Fjord.

med sin Mølledam, atter fortsat i en slynget Dal, men Dalens Bund bliver snart tør, skønt den i sin Tid er dannet af Afsmæltningensvand fra Bræerne, og der er ingen Bøgeskov længer paa Siderne, men somme Steder Granplantninger. Jorden synes daarligere, Bakkehældene bliver lavere, tilsidst saa lave, at man ligesom dukker op af Jorden, og for første Gang siden man sejlede Fjorden ind har man det frie Udsyn. Men se, hvordan er nu Landet, ikke 30 km fra Fjordmundingen: den flade, sandede, magre Hedejord, dog ikke Hede længere, men opdyrket, saa Lyngen kun viser sig i Grøftekanter og Diger og paa de mange Kæmpehøje. En Sænkning tager atter fat, saa lav, at den næppe fortjener at kaldes Dal, atter en Bæk, men den løber mod Vest, og Landet falder i den Retning. Vi er i Vestjylland. Vi maa tilbage til vore Fjorde. Men det, vi skal lægge Mærke til er, at hernede mod Syd er Jylland blevet smalt, og mens de selvsamme

Jordbundsdannelser og Landskaber findes i Retning Øst—Vest som længere Nord paa, er hvert af dem langt mindre bredt, og det bliver lettere at naa gennem flere af dem i kort Tid.

Vi har forfulgt dette Dalstrøg saa langt mod Vest, fordi vi her har et godt Exempel paa, hvorledes de fleste østjydske Fjordes Dannelse skal forstaas. Baade Fjordene selv og deres Fortsættelse i Bæk- eller Aadale mod Vest er i det væsenlige dannede, mens Indlandsisen laa over Landet og har været Smæltevandsfloder under disse; selv fra de østlige Fjordbunde kunde Vandet afledes mod Vest, fordi det løb under Tryk og overhovedet skulde ud, men ingen Vegne kunde komme i østlig Retning paa Grund af Isens Mægtighed; Vandet maatte gaa i samme Retning som Isen selv for ikke at faa sine Render spærret.

Lidt længere Syd paa mødes en Fjord umiddelbart med Vestlandet. Det er den ganske korte Genner Fjord. Stejlere Skrænter indrammer ingensteds en jydsk Havarm. Nordslesvigs største Højde næst efter Skamlingsbanken, Knivsbjærg, styrter sig fra 97 m's Højde brat ned mod Vandet, hvorfra Toppen kun er 800 m fjærnet; umiddelbart ved Kysten er der en Dybde af 20 m, saa store Skibe kan lægge ind her i sikker Havn. Udenfor skærmes Flaadelejjet af Barsø med dens lodrette 16 m høje Klint mod Bæltet. Men til et Byanlæg er det ikke kommet her, da der fattedes Op-land. Inderst danner Gennerfjordens Omgivelser ligesom et Amfiteater, hvis Skraaflade indbyder til Sæde og Skue, jo højere oppe, des videre og bædre. I Kedlen dernede en herligt liggende Vandmølle, derbag den lille Ø Kalvø, bag den Barsø, derbag igen Fyn. Man forstaar, at her er en herlig Plet. Vi vælger en anden. En Kæmpehøj inde i en Bondeskov højt oppe; unge



Aabenraa Fjord.
Albert Johannsen.

Bøge, der skyder i Vejret og kvæler gamle Ege, frodig Underskov af Hassel og Tjørn med lidt Kristtorn iblandet, stærkt kuperet Jordsmon og gennem en bregneklædt Kløft et langt, snævert Perspektiv udover Skoven til blaat Hav, der ses langt ud, men er tæt afgrænset til Siderne. Derimod indad Land til er der ingen Dal, der aabner sig mellem Bakker. Først umiddelbart fra det øverste Stade i Rundingen ser man Vest paa, og det man ser er ensformige Hedeflader, indtil Synskredsen lukkes af fjærne Bakkeøer. Hældet forekommer saaledes kun som en Indstyrtning af Fladen ud mod Vandet. Her gaar Vestjylland lige ud til Østkysten.

Selv om man paa Knivsbjærg kan komme højere til Vejrs end noget andet Sted i Nordslesvig, fordi et Taarn fra den preussiske Tid kroner Bakken som en Pikkelhue, kan man ikke se den næste Havarm, Aabenraa Fjord, saa dybt ligger den gemt bag sine Bakker. I Geografierne staar der, at Aabenraa kappes i skøn Beliggenhed med Vejle, og til en viss Grad er dette rigtigt. I Grundridset er det den lige Afstand mellem de to Kyster, der udadtil kun ganske jævnt fjærner sig fra hinanden, og den buttede indre Afslutning, i Opbygningen er det de stærkt fra Vandet opstigende Højder, der i højere Grad end de andre Fjordes er skovklædte, og selve Fjordbyens Beliggenhed paa sin Byholm med Vand for og Eng bag. Men ved Aabenraa lukkes Engdalen dog snart af Skovhøjderne, der saaledes omkranser Byen paa tre Kanter, mens den flade Vejledal som Fortsættelse af Fjorden gaar langt ind i Landet mellem Bakkerne. Og Vejle Fjord er meget længere, mens man ved Aabenraa kun behøver at sejle et lille Stykke ud for at faa det aabne Hav i østlig Retning; Bakkerne ved den nørrejydske Fjord

er noget højere, Lyngen klæder dem somme Steder. Hele Indtrykket er dær alvorligere, ved Aabenraa mere smilende.

Endnu en Fjord kan man med Rette tage med i en Skildring af Danmark, Flensborg Fjord, selv om kun den nordre Kyst er dansk. Den er ellers den anseeligste af alle jydsk Østkystfjorde, Limfjorden undtagen. Den er mere indviklet i sin Bygning end de andre. Den har adskillige Underafdelinger og Sidevande, og den er længere, henved 45 km. Først danner den mellem det danske Als og det tyske Angel et stort Yderbassin med de tre Afvande: Geltingbugt mod Syd ind paa Angel, Høruphav mod Øst ind paa Als og Vemmingbund mod Vest ind paa Sundeved, og med det snævre Alssund, der forbinder denne Fjord med Aabenraa Fjord. Til Gengæld skyder Halvøen Gelting ud fra Angel, Kegnæs, tidligere en eneste Skov, nu ganske skovløs, fra Als og Broagerland fra Sundeved. Saa smalner Fjorden til mellem Borrishoved, den sydligste Pynt af det danske Land, og de høje Lerklinter paa Angels Kyst. Derefter maa man udenom Halvøen Holdnæs, som Tyskland sender mod Nord som sin yderste Forpost. Egentlig er det en høj Klinteø midt i Farvandet, men ved et Drag, en Sandrevle, der lige netop er hævet over Strandlinjen, er den bleven landfast mod Syd. Til den anden Side fører det snævre Egersund ind til det brede Sidevand Nybøl Nor. Som i Middelfartsund er det ikke let altid at bestemme, hvad der hører til den ene og den anden Bredd, Jyllands eller Fyns, her Danmarks eller Tysklands. Udsigten ændres stadig, og Bredderne forskydes hele Tiden i Forhold til hinanden. Nu er vi i det indre Fjordbassin, der med nogenlunde parallelle Kyster har sin Hovedretning

mod Sydvest. Længst inde drejer saa Sejlleden lige mod Syd og smalner spidst til i Flensborgs »Vig«. Nordøstligst oven over Holdnæs troner den hvide, tve-taarneede ældgamle danske Broager Kirke, nede i Syd ved Indgangen til Flensborgs Havn hæver sig det store, røde, tyske Marineanlæg fra det 20de Aarhundrede. Det er Fjordens to Vartegn. Bedst Udsigt over Fjorden i sin Helhed har man paa dansk Grund fra Smølvold ved Draget, som fra det nordlige Sund ved fører over til Broagerland. Et i højeste Grad afvejlende Landskab, mangfoldigt ved de krydsende Linjer og de hinanden modsatte Former. Mod Øst skyder en rundet Bugt sig ind fra Havet, Vemmingbund, mod Nord ogsaa en Bugt, der paa Grund af Indløbets Snæverhed rigtigt benævnes Nor, Nybøl Nor, til en tredje Side Fjordens Hovedvand, smallere og smallere indefter; hvert af Vandene forskelligt be-lyst med eller mod Solen. Og skilt fra hinanden ved disse Vande eller rettere omgivende dem Marker, Hegn, Skove, skyggede i alle Aftninger af grønt; men saa til alle de blaa eller staaalgraa Havarme, til de gule Klinger og til de grønne Nuancer staar der en intensiv rød Farve, der er frembragt af de mange Teglværker, som ligger i Række langs Kysterne, og hvis sorte opad-ragende Skorstene i stive Geledder ved deres lodrette Linjer staar i skarp Modsætning til eller maaske snarere fremhæver den Harmoni, der findes i Kysternes og Bakkernes Sving. Teglværksindustrien skyldes Forekomsten af stenfrit Ler i mægtige Lag umiddelbart ved dybt Vand, som tillader let Indskibning og Forsendelse. Da Indlandsisen sidste Gang smeltede bort, foregik det i østlig Retning. Isen kom derved i nogen Tid til at dæmme op for Fjorden og forvandlede denne til en Sø, hvori Leret afsattes.

En af de skønneste Vandringer i Danmark er ad Stier langs Flensborg Fjords Nordkyst, snart oppe paa Klinter, snart nede i Engbund, saa over Agre, saa gennem Skov, saa over stenet Strand, stadig med Udsigter til den søndre Bred, som mere er dækket af sammenhængende Skov, og til de to henrivende Oxehøer, der hører Danmark til. Til sidst gaar det ind i Kollund Skov, der er furet af meget dybe Kløfter ud mod Stranden¹⁾. Hinsides Kollund Skov løber Krusaen ud i Kobbermøllebugten gennem side Enge. Her er Danmarks Grænse; inde fra Flensborg høres Lydene fra Skibsværftet i Arbejde.

Gaar man fra Kobbermøllebugten gennem frodig Engbund og højstammet Bøgeskov ad »Gensdarmstien« og er kravlet op ad den stejle Dalside, udbreder sig foroven et Hedesletteland med sandet Jordsmon, i ensformig Fladhed indtil Synskredsen, med spæde, gulgrønne Farver i den kortstraaede Havre og brungraa Toner i de tørre Græsmarker. Og vandrer vi et Stykke videre frem i Landet, hæver sig op af denne Flade Frøslev Polde, en Indsande med aldeles samme Fysiognomi som Klitterne, kun at den er dannet ikke af Flyvesandet fra Havet, men af Hedens egen løse Jord, som Vinden har kunnet sætte i Bevægelse. Ogsaa her mødes aldeles brat Øst og Vest i Jylland. Fra Frøslev Polde vesterud ser man langs Danmarks Grænse, draget gennem fladt, men meget tyndt be-

¹⁾ Vi gør opmærksom paa Skønheden af de Skove, der fures af Kløfter. Ved Siden af Kollund nævner vi i en Parentes Ris Skov ved Aarhus, hvis Kløfter ligesom Kollunds er skarpt V-formede, de halvkedelformede Sænkninger i Kongebroskoven ved Middelfart og den mægtige Revne i Hesede Skov i Syd-sjælland, virkende særlig stærkt, fordi den forekommer i et Jordsmon, som ellers ikke er saa kuperet. Saadanne Kløfter er meget plantefrodige.

boet Land, først Hede og magre Jorder, saa bædre England, der vesterpaa gaar over i Marsken, som senere skildres. Mens ved Flensborg Fjord som ved Genner Overgangen fra Øst til Vest i Jylland er saa brat, kan den andensteds foregaa ganske jævnt, omtrent som i Blichers berømte Skildring i »Røverstuen«.

Af Øernes Fjorde er næst efter Isefjorden Odense Fjord at nævne for dens Størrelse og dens Ejendommelighed. Den er dannet paa en hel anden Maade end disse og er meget afvigende fra deres Fysiognomi. Indenfor den lange, sandede Strandvold Hals, der alene tillader et snævert Indløb til Inderfjorden, Gabet, er der kun et smalt, meget bugtet Løb, der snart bringer os nær til den ene, snart til den anden Side. Løbet er i Virkeligheden kun Odense Aas Forlængelse, og i den Periode efter Istiden, da Landhæyningen var paa det højeste, var intet andet af Fjorden til end denne Rende. Den ret brede Fjord er derfor meget grund, og der er om den i det sidste halvandet Aarhundrede inddæmmede forholdsvist mere Land end ellers ved Danmarks Strande. Bredderne er mod Vest ganske lave, man ser egentlig kun de nærmeste Pilehegn og over dem ingenting, men mod Sydøst hæver sig Munkebo Bakke stejlt og isoleret og derfor imponerende. Man kommer til Mundingen af Kanalen, der fører frem til Odense, og sejler op ad den. Bag dens Dæmninger ser man fra Skibet ud over de tørlagte Arealer, Grøfter, Sluser, Pumpemøller, græssende Kvæg. Gaar man nede i Græssletten, er det omvendt pudsig at se Skibene bevæge sig frem for Sejl eller med Damp, som om det var paa Landjorden. Det hele er saa hollandsk, ogsaa de store Arealer af det inddæmmede, der ved Foraarstid straalpragfuldt af Hya-



Fynshoved.

D. G. U.: A. Jessen.

cinther og Tulipaner; kun de hyggelige Skipperbyer, man passerer, er ikke hollandske med mørkerøde Teglhuse, men i de gamle Huse nok saa fynske med sortstolpet Bindingsværk, og paa fordums Holme i det udtørrede Land eller hvor Kanalen nærmer sig den tidligere Fastlandskyst, hæver sig Lunde af Bøg og Æl. Saadan er Synet ogsaa inde i Odense Havn, Skibenes Master paa Baggrund af Skov. Folk med saakaldet æstetisk Sans plejer at forarges over Hedens Opdyrkning og over Søers og Fjordes Forandring til Græsland. Jeg spørger dog, kan ikke en saadan Engflade være endogsaa langt kønnere end en grumset Lagune eller et sortskummelt Søspejl. Trist kan dog ogsaa inddiget Land blive, der er f. Ex. Vejlen ved Korsør.

Men ogsaa Omgivelserne af den brede Yderfjord udenfor Hals er mærkelige. Mens den vestlige Kyst

er den ovenfor nævnte ganske flade, dannes Fjordens Begrænsning mod Øst af Halvøen Hinsholm, der har en hel anden Karakter. Hinsholm er et Bakkeland, hvor de langstrakte, stejle Enkeltbakker stryger i samme Retning, fra Sydsydøst til Nordnordvest, vistnok dannede under Isens Afsmæltning ved Randen af den eller i Kløfter nær Randen, ældre end Morænefladerne, op over hvilke de rager. Mod Nord paa Halvøen har Fladerne været sænket under Havet, og Bakkerne har staaet over dette som Øer. Nogle af dem er atter ved naturlig Tørlægning eller ved Inddæmning blevne forbundne med Hovedlandet, andre af dem er ved lave, smalle Strandvolde komne i Forbindelse med det. Medens Havstrømningerne har skabt de lige Linjer langs Nordvestkysten af Yderfjorden og Hinsholms Østkyst paa den længste Strækning, er Halvøens nordlige og nordvestlige Kyst bleven til noget i landskabelig Henseende meget mærkeligt. Minder det indre af Odense Fjord om Holland, faar vi her Lighed med en nordisk Skærgaard. Man ser f. Ex. fra Korshavn længst ude mod Syd ikke de flade Strandvolde, som forbinder de tidligere Øer, ejheller Inddæmningerne, men kun Ø bag Ø, med stejle Klinter, hvor Havet angriber eller har angrebet, men rundede paa den anden Led. Klinten paa Mejlø er saa prægtig som nogen Borgbastion. Ned mod Syd et dybt Perspektiv ind mellem Holmene og disses Fortsættelse Bakkerne. Alt nøgent undtagen en Fyrreskov paa en af Holmene. Bagude i Vest »Slettens« jævne, lave Linje som Modsætning til det sønderrevne. En anden Modsætning, som man kan være kommen fra, er det ægte, blide, danske Landskab ved Hinsholms Hovedstad, Kærteminde, ikke et Fjordlandskab, men et Bugtlandskab; to rolige, buede Linjer som en

Tang ud fra den lille By, med Bøgeskov til Afslutning. Og færdes man den ene Dag her yderst paa Hinsholmen og opholder sig den næste i Svenborg og Omegn, bliver det slaaende for En, hvilken Rigdom af forskelligartet Natur Fyn frembyder, skønt denne Ø i Reglen af lidetvidende eller Folk uden Ævne til at se karakteriseres under et.

I det hele ligner det nordlige Hinsholm intet andet Landskab i Fyn; Paralleler kan derimod søges andendsteds, Stavnsfjords Øer og Omgivelser paa Samsø, Lindelse Nor paa Langeland, Nakskov Fjord paa Laaland. Geologisk set er som paa Hinsholm den sydlige Del af Samsø gennemsat af langstrakte Sand- og Grusbakker, der stryger paa den lange Led med samme Retning som Isranden.

VI.

Virksomheden af et dansk Landskab beror i første Række paa Linjer og Former. Men for at fremhæve Formerne, for at give Landskabet Sjæl maa Lyset indbydes til at være med. Paa en Maade er der Lys nok over Danmark. Vi har ingen skyggende Fjælde, og det meste Land er skovbart, saa Synskredsen er fri. Vi kan se Solen fra Morgen til Aften, »følge desto mere frit Fuglesving og Soleridt«. Ofte er Himlen overtrukket, og ogsaa naar Solen skinner, gaar Skyerne hyppig over Himlen, hjulpede af vor evige Blæst. Skyerne i deres Opstaaen, Skyerne idet de samler sig, spreder sig er i og for sig en Nydelse, men det Spil af Lys og Skygger, de meddeler Jorden, er det ogsaa; det giver Landskabet baade Liv og Styrke. Den fugtige Luft slører Landet med Dis, gør Lyset blødere, skaber Lufttonernes Afskygninger bag hinanden, atter en Nydelse og malerisk af saa stor Betydning. Selve Solnedgangens Skønhed er afhængig af Skyerne og af Luftens Mættelse med Vand. Udsigter, hvis Hovedretning er mod Syd, faar særlig midt paa Dagen en hel anden Karakter end de, der vender mod Nord; Tingene ligger i Dis, sete mod Solen. Megen Poesi er der over Havet i dets Afhængighed af Storm og Stille, af Solglans og Graavejr. De blinkende Sunde til de forskellige Sider, ligeledes forskelligt belyste efter

Solens Stand. Men allermest poetisk virker dog det Naturfænomen, vi deler med vore nordiske Brødre, om end i ringere Grad, men som sydligere Folk ikke kender til: de lyse Nætter. Jeg glemmer ikke engang for mange Aar siden, da en norsk Maler og jeg i een Køre rejste fra München til Kolding. To Ting overraskede os her: de lune jydsk Ojne, fulde af Humor, saa forskellige fra Sydtyskernes, og saa den lyse Nat. Det var netop Midsommerkvælden, det var St. Hans Aften. Ud langs Koldingfjord tændtes Baalene og spejledes i de stille Vande. Vi jublede. »De lyse Nætter, ak de lyse Nætter« Jeg skal ikke citere Drachmann. Vi var bægge hjemme.

Skulde jeg imidlertid indbyde til et Besøg i Danmark, vilde jeg dog rimeligvis vælge andre Maaneder end Maj eller Juni. De danske er saa glade, »hvert Aar, naar Bøgen springer ud i Danmarks lyse Skove, og Engen som en yndig Brud med Maj vil sig trolove«. Jaja! Jeg skal ikke nægte, at der er kønt i Maj ved Aaen i Frederiksværk, ved Lellinge eller Sæby Aa, naar det grønne foroven fantastisk spejles i Vandet forneden. Eller at se en lysgrøn Skovkyst mod blygraa Tordenskyer. Men jeg vælger mig dog April eller ind i August. I Maj og Juni er alting som Haabet; Eng og Mark og Skov, alle er de lysegrønne. I April derimod er alting i Gæring, og der er flere Farver i Naturen: Vintersæden er vel lysegrøn, men Pløjemarkerne er sortbrunt vaadtglinsende, og Skoven staar rødlig med bristende Knopper; Anemonerne er ved at knoppes hvidt i Skovbunden, Lys og Skygge leger eller kæmper hen over den gennem det spæde Grenet. Mellem Stammepillerne ser man ud til fjærne Horisontlinjer; det lodrette, det vandrette opvejer hinanden. Da gaar ogsaa Bølgen endnu med Vælde

mod Kysten. Men fremfor alt August, den er de stærke Farvers Maaned, den har den heroiske Karakter. Skoven er mørknet, Rugen er bleven straagul, Hveden staar gyldenrød, men Roerne, Danmarks nye Kulturplanter fra den sidste Menneskealder, er ganske frisk grønne — nogle synes, at Roerne er grimme Planter, jeg ikke — og de høstede, strax nypløjede Marker sorte. Rugen duver tungt, Byggets Stakke stritter livfuldt, »jeg er Havren, jeg har Bjælder paa«. Sensommerdage og Septembere dage bliver ogsaa Luftperspektivet klarest. Hvor rykker Fyn, dets Halvøer og dets Øer en saadan Dag Als nær; Afskygningen i Tonerne længer og længer ud. Hvorfor stemmer saadanne Toner i alt Fald mig saa sært?

Farver, ja. Der er nok af Blomster i Eng og Gærder. Gyvelen imellem Lyngen, de røde Valmuer og de blaa Kornblomster i Sæden, Reinfangen paa alle Diger gør sig saa stærkt, men jeg vil henvise til en særlig Farvesammensætning. Følg med rundt vore Strande, neden under Klinterne. Der ligger de store Sten, som Havet efterhaanden har brudt ud fra Leret og samlet ved Klintens Fod. Kom f. Ex. med til en lille Ø. Det kan være Hjælm udfor Mols. Stranden, der gaar ud fra Øens høje Grundlegeme med spidse Horn, er pragtfuld ved sin Bedækning af Rullesten i mange Afskygninger af Farver, ved sine Strandtislere og sin fredede Fugleby af Rede ved Rede. Jo længere man gaar ud paa Strandens Næs, des mer omflages man af skrigende Maagehære, der vil væрге om Æg og Unger. Et skønnere Syn gives der næppe end de tallose Fugles skiftende Bevægelser med de udslagne eller sammenslaaede Vinger og den Farvevirkning, der foroven skabes af den hvide Fjerdragt med de sorte Vingepletter, forneden af de brogede Strandsten og de strit-

tende bleggrønne Tisler og som Samling for det alt-sammen det friskblaa Hav. Af saadanne Fugleboer har vi ikke saa faa, Ringholm i Roskilde Fjord, Eg-holm i Store Bælt, i Fladlandet om Ringkøbing Fjord o. s. v.

Underligt nok, for en Del af denne Farvevirkning kan vi takke Skandinavien. Det er derfra, Stenene er hidførte af Isen. Men hvorfra i Skandinavien? Hvilket Farvespil, rødligt, graaligt, blaaligt, grønligt, netop fordi en Sten har sit Hjemsted ved Oslofjorden, en anden maaske ved Vättern, en tredje er kommen helt fra Finland, saadan som de skiftende Isstrømme har bragt dem med og blandet dem under nye Omlejringer med Danmarks egen sorte Flint og hvide Kalk. Men samme Farvepragt har vi i de 12—1300 romanske Granitkirker, der hører saa absolut til særlig i de jydsk Landskaber. Heller ikke deres Sten er brudt ved Siden af hinanden og ligner hinanden, men de er sanket omkring i Skov, paa Mark og Hede. Da man for 50 Aar siden fornyede Viborg Domkirke, benyttede man delvis de gamle Raaæmner, men meget blev bestilt nyt fra Stenbrud i Båhuslen eller Halland, og hvor er det Murværk ikke kedeligt at se paa, ganske ensartet, hver Sten har ikke sin Individualitet, i Modsætning til Stenene i de gamle Partier af Kirken.

Naturen skal imidlertid ikke opfattes med Øjet alene; alle Sanser bør være i Brug. For Hørelsen: Lærkesangens Uafsladighed over Markerne Dagen igennem; »Vibetrækkets Graavejrssus, det Tungtsindsdrag igennem Jyllands Sletter«, Vildgaasens skarpe Hvin ved Nattetid, Storkens Knæbren paa Bondens Tag, Gøgens Kuk, Fasanernes Hvæsen og Skovduernes Kurren, Maagernes Skrig. Nattegalens Kluk hører op efter St. Hans. Insekternes Summen om Linde-

blomsterne eller i Hegnene. Husdyrenes Brølen, Vrinsken, Brægen; Hanegal og Hundeglam. — Hør paa Bækken:

Du kære blide danske Bæk,
 som bag om Hegn og Hybenhæk
 mod salte Fjorde glider,
 dit Vandrevand, din Puslestrøm
 har nynet i vor Folkedrøm
 og pyntet Danmarks Kjølesøm
 fra Landets ældste Tider.

Du lille muntre danske Bæk
 bag Hyldehegn og Hybenhæk,
 og midt i lave Enge,
 du gav mit Sprog dets Sølvklang;
 det bløde Nynn ved Vuggens Gang
 og Rytmen i vor Folkesang
 er Laan fra dine Strænge.

Husdyrenes Lyde hører Kulturlandet til, men der er adskillig flere af den Slags. Til de gammeldags som Vindmøllernes Skuren og Vandmøllernes Duren er i vore civiliserede Tider kommet Telegrafnættets underlige Summen, der ikke er upoetisk, Jærnbanetogenes Forbisusen, om hvilken det samme gælder, Motorbaadenes Stød paa vore Vande og Bilernes Tøffen paa vore Veje. Men det inderligste Indtryk, til Gengæld for denne Hæseblæsen, er dog det, der frembringes af Smaabørnenes Leg paa Landsbygaden, »hvor det høres lydt, naar Barnet græder og indysses blidt ved Vuggesang«, og den mægtigste og stadigste Lyd er dog den, som Havet skyller ind i vore Øren. »Kornlærkens Sange og Bølgebruset fjærnt og nær, de Klange har alle Danske kær«. Hør hvor Havet ved Nattetid glider mod Stranden.

Lugtfænomenerne skal jeg bare opregne: Duften af

Gødningen over Markerne og den raadnende Tang ved Kysterne, men ogsaa Høets krydrede Aande, Angen af den modnende Rug, Muldjordsduften og Bukkarens Duft i Skoven, og Vellugten fra alle Blomster smaa i Hegn og Markskel. Syren- og Rosenduftens staaer over Sydbyn i Forsommeren. Men i den nyeste Kultur Benzinstanken, naar Bilerne ruller forbi, og Motorbaadene ikke blot høres ind over Stranden men ogsaa lugtes. — Følelsen har endvidere sin Ret til at tale med: Folk fra Norges Østland eller Opsverige maa mærke, at Luften her er fugtigere og friskere. En Dansk kender øjeblikkelig, naar han fra Gudbrandsdalen eller Valdres kommer ned til Sogn eller Søndmøre, at Luften er ham mere hjemlig og mere behagelig. Den rent maleriske Modsætning, som den forskelligt vandmættede Luft afstedkommer, har jeg allerede nævnt. Saa har vore nordiske Frænder til Gengæld Graneluftens Virkning paa Nerverne. Men atter siger vi: Badene selv nede i Lille Bælt er dog meget mere salte end i Stockholms Saltsjø, ikke saa meget ferskere end Bade i Vesterhavet og dettes igen end Verdenshavets.

Med Smagen kommer jeg lidt i Forlegenhed. Ja, hvad skal jeg finde paa; jo som i Hostrups Komædie. Æventyr paa Fodrejsen indbyder jeg til at tage for sig af Havernes Kirsebær og Æbler, der rækker ud over Gærdet, og af Hegnenes Jordbær, Brombær og Nødder, eller hvad man ikke kunde i Hostrups Tid, at kikke indenfor i Mejerierne og slubre Sød-mælken eller Kærnemælken i sig.

VII.

Naar man taler eller skriver om danske Landskaber, er det ikke nok at tale om Naturen. Thi Danmark er næsten overalt ingen jomfruelig Jord; Naturen er næsten ingen Steder uberørt, den er allevegne omformet af Menneskene, ryddet, odlet, bygget, undertiden ødelagt. Allerede Stenalderens Folk begyndte at dyrke Jorden; Rydd opstod, Bygder dannedes, dog endnu helt lukkede af Skovens Mure. Først senere er Indfatningerne om Enkelbygderne sprængt. Gennem Stednavnene kan vi lære meget derom. Hvad der ikke blev Agerjord, blev i alt Fald Oredrev til Husdyrenes Græsning. Men Skov, Ager og Oredrev havde endnu ikke helt faste Grænser; først den store Udskiftnings- og Indhegningstid sidst i det 18. Aarh. skabte dem; tidligere saas allevegne paa Markerne Smaalunde og enkeltstaaende Træer. Skovforordningen 1805 skabte Freden i Skovene, de som nu var tilbage efter en skaanselsløs Udbygning; dog de spredte Træer omkring i Agrene forsvandt. Ogsaa det sidste Aarhundrede har i meget omdannet Landet. Men Menneskevirke skildres gennem Historien og hører ikke hid, selv om det endog i dette lille Skrift er faldet vanskeligt at komme udenom det. I intet Land i Europa er saa stor en Del af Overfladen taget i Brug, i intet er der mindre øde Land. I en enkel Digterformel

kan Danmark sammenfattes som det Land, »hvor Ploven kløver den sorte Muld bag Bøgehegn«. Baade i Plov og i Hegn ligger der Menneskevirke, og selv vore Bøgeskove er alle jeg kan godt sige under videnskabelig Behandling. Som det aabne danske Land maa nydes som det Kulturland det er, kræver Forstmændene ogsaa deres Skov betragtet under Synsvinklen: Kulturskønhed.

»Det Land er fattigt, som er idel Have«. Mod Fattigdom af denne Grund bevares vi dog af vor Himmel og vort Hav, som ikke kan tugtes eller tæmmes — højst gennem Inddæmninger. Men ogsaa det befares af Skibe og Fiskerbaade. Øresund er en af Verdens store Sejlgader; dog siger en Svensker om denne »Danmarks kungsväg och Nordens port«, at »på jordens vida rund finns ej så frisk en bölja som blåa Øresund«. I det mindre, hvor er (eller var) det smukt at se en Fiskerbys samlede Flaade med røde og hvide Sejl staa tilsøs, som Kærteminde, naar i August Høstsilden var kommet. Da livedes Havet op, men mange Steder er det ganske skibløst, saaledes det store nordvestsjællandske Farvand Sejrbugten mellem Odsherred og Røsnæs (kun oplivet i de sidste Aar af Smuglerfartøjer), saaledes Smaalandsøhavet mellem Sjælland og Laaland, saaledes Himmerlands og Dyrslands Kattegatkyster. Og ligesaa lidt som Fordelingen af Hav og Land har Menneskene kendeligt kunnet ændre højt og lavt.

Rejsende fortæller, siger Schultze-Naumburg, at Færden gennem det østlige Kanadas uendelige Skovdale først havde været meget dragende, men at den fuldkomne Brist paa enhver menneskelig Bebyggelse paa lange og vide Strækninger med Tiden havde fremkaldt en Form for Angst, som tilsidst var steget til

Rædsel, ja til pinende Længsel efter engang igen bare at se et Tag skinne over Trætoppene, en Skorsten ryge i Dalen. Saaledes, fortsætter han, kan man uden at være altfor paradoxal udtale, at det skønneste i Landskabet er de menneskelige Boliger. Maaske har Kulturen slet ikke været til Skade for vort Lands Skønhed; det er nu meget mere særpræget og individualiseret end da Stenaldermennesket vandrede herind og fandt den ubrudte ensformige Skov, som mange Steder skjulte de ejendommelige Former. Allerede fra denne Stenalders Kultur hidrører dog en af Landskabets Prydelser: de Stendysser og de Ættehøje, som endnu i ikke faa Egne er med til at give Karakter til Bakkerne, uagtet overmaade meget er ødelagt. I Himmerland er der tre paa hver Kvadratkilometer; fandtes et lignende Tal over hele Danmark, vilde der være langt over 100,000. Baade Mols, Nordvestsjælland og Sydvestfyn, tre Landskaber, jeg har dvælet ved, har interessante Samlinger af dem.

»Denne Mark jeg har saa kær,
den er Bøgeskoven nær,
den har Stork og den har Lærke,
den har Danmarks Modermærke.
Mod en gammel Kæmpegrav
Vinden stryger ind fra Hav«.

Til det ejendommelige danske hører endvidere de vel 1300 gamle romanske Kirkebygninger fra 12.—13. Aarh. Vi har gennemgaaende ikke som mange Steder i Skaane nedrevet dem sidst i 19. Aarh. og givet dem Erstatning i pralende moderne nygotiske Kirkehuse, der ikke kan smelte sammen med Omgivelserne. Hos os er de næsten overalt bevarede med deres vidtsynlige, røde eller hvide, kamgavlede, saddel-



Ved fynsk Landsby.
Harald Lønborg.

tagede Taarne sammen med de store Træer, som i mange Egne hegner og hygger Kirkegaardene. I Nordvestslesvig, i Ribes Opland, Tørninglen, har Taarnene ikke Saddeltage, men høje Pyramidespir; i det ganske flade og skovløse Land gør de en imponerende Virkning. Fra Udsigtssteder ses i Danmark altid et Mængdetal af Kirker; det kan gaa op til over 60. Særlig i Eftermiddagssolen lyser de hvidt op i den Del af Egnen, som er bortvendt Solens Stilling. Af Kirker, hvis vide Sigtbarhed næsten er landskendt, er der allerførst Roskilde og Ribe Domkirker. Den ene ses mange Mil ud ad Isefjorden, den anden over store Dele af Nordvestslesvig og det sydvestlige af Nørrejylland. Jeg vil saa nævne Kundby Kirke paa sin »Hatbakke« i Nordvestsjælland, Tise Kirke i Vendsyssel op over den Store Vildmose, de to Kirker med det betegnende

Navn Vindblæs, Næsborg Kirke i Himmerland, som jeg skulde tro, kan ses over Hanherrederne ude i Vesterhavet, og Vorde Kirke paa sin Bavnehøj ved Hjarbæk Fjord Nord for Viborg.

Her maa jeg ogsaa for nogle Egenes Vedkommende nævne de gamle Herregaarde, røde og hvide, med deres Udbygninger, Haver, Parker og brede Agre. Baade de fra 16. Aarh., halvvejs Borge, de fra 17. Aarh. i Christian 4's Stil og de senere Barok-, Rokoko- og Empiregaarde. Ingen Herregaardspark har vel en saa henrivende Beliggenhed som Hingsavls, og den rummer ogsaa skønne Træer, men den kan dog som Anlæg ikke staa Maal med andre i Fyn som Trolleborgs eller Glorups, eller i Sjælland med Gisselfelds eller Lerchenborgs.

Hvad man end mener om Jordfordeling socialt; æstetisk er de store bølgende Marker mere virkningsfulde end de mange smaa, forskelligt benyttede Tavl. Heldigvis fra et socialt og økonomisk Synspunkt er dog det meste af Danmarks Jord fordelt paa de mellemstore og smaa, selvstændige Landbrug, og de fleste danske Egne er brede Bondebygder. Somme, som Øen Ærø, repræsenterer Fremtidens Ideal af Jordfordeling, Smaamandsbrugene helt igennem. Herregaardsland i stor Modsætning til disse sidste har man paa Als. Denne Ø er særlig langs en Del af Østkysten meget tæt befolket; den tidligere Skovjord borte fra de gamle Landsbyer er ryddet til gennemgaaende smaa Parceller, hvis Ejere dog staa sig godt paa Grund af Øens udmærkede Jord, deres egen Dygtighed og det særlige Erhverv, den udstrakte Frugtavl. Frugthaverne hører her med til Landskabets Fysiognomi; man vandrer som i en uafbrudt beboet Landsbygade; Hegnene staa saa tæt, fordi Lodderne er

saa smaa. Men Ensomhed kan let faas, til den ene Side i den store Nørreskov, til den anden Side ligger de anselige Herregaarde med deres vide Marker grænsende op til hinanden. Foruden Herregaardenes Længer kun nogle uselige Arbejderboliger med træ- og hegnløs Kartoffeljord.

Se hvor mærkeligt Herregaarde og Bondebyer er lagte i visse Egne; jeg nævner Vends Herred, Fyns nordvestligste. Herredets gamle Bygd har ligget inderst, saa lunt og indesluttet som faa Kystegne, med Storskovens Bakkeland mod Øst og Syd og Strandskove langs hele Yderkysten, hvad ret store Rester og mange Stednavne endnu tyder paa paa hver eneste Halvø, Strib-Landet, Hingsavl, Fynsnæs, Rodnæs, Iversnæs. Med Rette svarer Herredets Indre til det gamle Navn: Vendeslet. Set fra Højderne langs Randen til alle Sider, fra Tybrind Bakker i Syd saa godt som fra Baaring- og Røglebakker i Nord eller fra Gelsted Kirkebakke i Øst, ligger det som Bunden af en Kedel, en Kedel, der har den frugtbareste dybe Muld, fra Middelalderen fuldt med tætliggende Kirker, med Stednavne fra Oldtidsdage. Men dette Herreds Indre er rent Bondeland »med store Gaardes fede Skorstensrøg, hvor bagved Grundmur Bonden kry sig breder«, som Paludan-Müller siger i sine Vers om Fyn. Og Herregaardene ligger ligesom Skovene langs Herredets Rand paa den mindre gode Jord.

Her i Fyn, i Sønderjylland og det østlige Nørrejylland er ofte de store samlede Landsbyer bevarede med Markerne ret fraliggende, i Sjælland er Ejendommene gennemgaaende i højere Grad udflyttede, et Fortrin med Henblik paa Udnyttelsen af Jorden, en Forringelse af Landskabets Virkning; de mange hvidtskinnende Gaarde og Huse spredte omkring gør

det mere uroligt end i de først nævnte Landsdele, hvor Husene tilmed mere dækkes af Hegn og Haver. Som Modsætning til Sjælland vil jeg nævne den før omtalte slesvigske Halvø Løjt. Dær er endnu ensligt mellem Gaard og Gaard.

En ny Art af Huse rundt om i Landet — talrigere i nogle Egne end i andre — vil jeg ikke anbefale. Det er Flertallet af de nye Statshusmandshuse, der i Følge overmaade pæne Love er blevne til paa udstykket Jord. De skulde være saa billige som muligt, og deres Ejere — forhenværende Tjenestekarle og Arbejdsfolk — overmaade brave — har ikke før de byggede tænkt paa en æstetisk Uddannelse. Cement og Bølgeblik er derfor kommet til at spille en stor Rolle for dem. Heldigvis var Stygheden saa iøjnefaldende, at der er kommet Bestræbelser i Gang for i Fremtiden at faa dem kønnere. Kunde man ikke samle de nytilkomme i Smaabyer, hvis Haver efterhaanden ikke blot groede til, men groede sammen? Dog ogsaa Gaardmændene i arvede Ejendomme har skabt fæle Ting ud af Nybygninger; i Stedet for Hygge er der kommet Pral, i Stedet for Lunhed Øde. De vil ikke længer bo i Stuehuse, men i, hvad de kalder »Villaer«. Hvor Fæsteforholdene har været bevarede op til den sidste Tid, er der bygget mindst om, og dær er baade i Sjælland og Fyn Landsbyerne kønnest. Paa det nylig af Fæste udløste Taasinge burde der dannes en Forening blot for at værne om det gode Bindingsværk, en af Herlighederne paa den skønne Ø. Allerværst er Forholdene blevet i Nordslesvig, hvor grufuld tysk Smag har kunnet faa Indpas i Preussertiden. Danmark ude paa Landet er derimod ikke i den Grad som Tyskland blevet ødelagt af Storindustrien.

De levende Hegn i Lillebæltsegnene er tidligere

nævnt; de gør selv et skovløst Land livligt; en Ø som Ærø uden Skov ser fra Bakketoppene med sine Hegn og Haver ud som en samlet Skov. Skuer man fra Tamdruphøj ud over Haderslev Næs, har man samme Indtryk. Ypperligt er de fynske Hegn blevet skildret i et Digt af Chr. Richardt. Disse Hegn, der i den tidlige Vaar hænger fulde af Gæslinger, der senere dufter af Hyldens stærke og Rosens fine Aande, med røde Skovjordbær ved deres Fod, ud paa Høsten med læskende Brombær og pirrende Nødder, med Humle og Snerler gennemfiltrende Greneværket, med Bier og Humler i hvert Bløster, med gule Citronsommerfugle dansende over Vejen, sorte Snegle krybende paa Grøftekanten og med Fuglesmutt og Fuglesang over det hele. Den Underskov, som ikke forekommer i Bøgeskoven, findes i dem. Ogsaa om Vinteren har Hegnene landskabelig Betydning; de staar sorte mod Jordens hvide Snelag. Indenfor dem kan Ungkvæget og Plagene gaa frit omkring, mens ellers de tøjrede Malkekøer og Arbejdsheste er noget specielt for Danmark. De røde Hestes Lød virker maaske smukkest mod det i Solen knaldhvidt-kulsort skinnende Kvæg paa de nordjydske Enge, hvorimod ellers det fynske røde Kvæg, der nu ogsaa er udbredt vidt om i Jylland, gør det grønne muntre end det jydske, som har de alvorligere Farver.

Ogsaa Ikke-Landsbyfolk burde overvære et Dyrskue. Dyrene er frembragte ved en Forening af Natur og Kultur. De jydske Heste — en af Verdens syv svære Trækracer — der er ikke mange Syn, der er kønnere end at se disse Dyr, særlig Hingstene. Hvilken Skønhed er der ikke i deres Former med den brede Bringe og de stærke, lodne Ben; hvor fin en Linje danner ikke deres Rygg, hvilket Indtryk af fysisk Liv giver

ikke deres Fyrighed, deres Øjne og prustende Næsebor, det svedige Haarlag, den fyldige Manke, den daskende Hale, den Em, der omgiver dem?

Ogsaa de vilde Dyr hører mærkeligt nok med selv til de mest opdyrkede Dele af Danmark; Raa og Hare og Agerhøns er lette at iagttage; Egern er ikke sjældne i Skovene, Grævlingens og Rævens Leg kan man komme til at overvære. Hejrekolonier findes hyppigt i Strandskovene; Skovbunden ligger hvid af deres Exkrementer; Morgen og Aften staar de paa eet Ben i det flade Vand; i den eneste Havørnerede i Landet har jeg set Ungerne ligge paa Rede og blive madede af de gamle. Om Storken skal kaldes en vild Fugl, veed jeg ikke.

Man vandrer mellem Hegnene indelukket paa Vejene, man føler sig mere ensom her end i det aabne Land; saa meget mere overraskes man da af Udsigterne gennem Ledgabene eller fra Højderne. Ogsaa Færdselslinjerne har deres Poesi; fra de brede Kongeveje, der i lige Linje fører Bakke op og Bakke ned, og til de snævre Stier, der lukkes paa Siderne af mandshøjt Korn. Schultze-Naumburg synes, at en snorlige anlagt Landevej meget slet forliges med et frit, bevæget Højdeterræn. Han sammenligner dem med Vand og Olje. Jeg er af modsat Mening; der forekommer mig at være en vis Charme i Forholdet mellem Vejens eneste lige Linje og Landskabets mangfoldigt bølgende til bægge Sider. En af vore smukkeste Kongeveje er den fra Odense til Middelfart; dog ikke den første Mil fra Odense og ikke de to sidste Mil før Middelfart; men de tre mellemliggende. Jordsmonnets Ynde øges ved de talrige Smaaskove. Vi har Veje, der sikkert kan føres tilbage til Broncealderen, særtegnede ved Rækkerne af Kæmpehøje som de antike Veje ud

fra Rom og Athen ved Gravmælerne; endnu ligger stedvis de gamle jyske Studeveje, som de har set ud i Aarhundreder, med mange Hjulspor ud til Siderne. Stierne er morsomst, naar de fører gennem Land med levende Hegn; man maa over Stente efter Stente, og man aner ikke, hvad der frembyder sig paa næste Mark, før man er sprunget over. Als har et helt Net af Stier, som forkorter Vandrelængden, eftersom Vejene ofte er ubegribelig slyngede. Jeg har Lyst til at nævne Løvgangen mellem Holte og Søllerød, den Sti, der med brat Styrtning fører fra Løjt ned til Aabenraa, og den, der ligeledes brat fra Kløveshøj-Terrainet gaar ned til Tissø ved Sæby.

I vore Dage, i den sidste Menneskealder er der foregaaet en stor Omdannelse i det danske Landskabs Fysiognomi ved Menneskets Indgriben. Alle veed, hvorledes Landbruget fra omtrent 1880 slog ind paa en helt ny Driftsmaade; Kornet blev man ved med at dyrke paa Markerne, men Roerne kom til som Føde for Kvæget, og dettes væsenligste Frembringelse, Mælken, forarbejdes nu af Andelsmejerierne. Derfor ses ved hveranden Landsby Dampskorstene rage op. En Pryd for Landskabet, Vejrmøllerne, er derimod blevet sjældnere; de smaa Kværne kan ikke konkurrere med de store Dampmøller. Dog hører de endnu med til ethvert Udsyn i vort Land, og i nogle Egne rager op over Gaardenes Tage de Husmøller, der tager deres Kraft fra Blæsten. — I en enkelt Del af Danmark, ved Flensborg Fjord, rejser sig som nævnt langs Kysten de sorte Skorstene fra nogle og tredive Teglværker lige op i Luften over Anlæggenes store røde Tage, der spiller en væsenlig Rolle for Egnens Karakter. I et af Eckersbergs kendteste Billeder danner Rendbjærg Teglværk Midtpunktet.

Vi kunde endnu tale meget om Menneskene i Naturen; en Dansker kan ikke godt tænkes ude i den uden en Cykle, og paa Vejene, hvor man før travede sorgløst afsted, skræmmes man nu hvert Øjeblik af Bilernes Tudehorn. Ja selv paa Søen er der sket Forandring; de røde og hvide Sejl bugner nu sjældnere og til Bilernes Tuden svarer Motorbaadenes Tøf-Tøf. Det hæsligste moderne Udslag for Øjet er dog Reklameskiltene ikke blot paa Husene, men langs Vejene. Ved Strib er man budt Velkommen til Fyn af dem paa Statsbanens Grund. Vor Hævden af den enkeltes Frihed paa egen Jord har ikke hidtil tilladt nogen Lov derimod; at ikke dette Barbari paa Statens Eje har forarget de jydske Rigsdagsmænd, der mange Gange aarlig — hver Lørdag til Mandag tager de Ferie — passerer Bæltet!! Schultze-Naumburg kalder Reklamefrækheden »flegelhaft«, værre end Sydens Markskrigere. »Unbekannte Leute anpöbeln uns, die uns beständig ihre Schnäpse oder Zigarettensicht schreien.« Det lyder bedst paa Tysk.

Skal jeg ydermere nævne, hvorledes Landets skønneste Punkter er blevet skandaliserede ved Turisthoteller: Marienlyst rivaliserer med Kronborg, Blanchs Hotel med Hammershus, Hotel »Düppelhöhe« [nu omdøbt dansk] dominerer paa Dybbølbjerg, et Badehotel paa Grenen? En gammel Forseelse som den paa Skamlingsbanke med Pavillon og Mindesmærker skal jeg ikke gaa i Rette med, og Himmelbjergtaarnet er ogsaa en hævdvunden Kendsgerning, men kan ikke Jyllands højeste Punkt, Ejler Bavnehøj, og Fyns højeste, Frøbjærg Bavnehøj, befris for Anlæg? — »Dreng, lad mine Graner staa«.

Til Jeppe Aakjærs og ogsaa andres Sorg er Forandringerne især kommet til at gaa ud over Vesti-

jylland. Oprindeligheden forsvinder, Heden bliver til Naaleskov eller Eng, Engen til Agerland. Der kommer vel en Tid med Lovbud om, at de og de Arealer gives tilbage til Lyngen. Mens Hegnene svært ryddes i Fyn, voxer de op igen i Vestjylland, men i en anden Form: Bjærgfyrr og haardfør Pil og ikke Hassel og Tjørn. Rødgranplantningerne om Markerne ved Viborg og ogsaa andre Steder i Vestjylland forekommer mig hæslige og virker udansk. Træ staar ved Træ og sluttes ikke sammen til virkelige Hegn, og de er for høje til at kaldes blot Hegn. Landskabet bliver smaat-skaaret og forpjusket uroligt. Dertil bidrager ogsaa Moserne og de smaa Lyngpletter, »Bakkehedeter-rænet«. Tværsover Landet langs Banen fra Lunderskov til Esbjerg er der nu næsten ingen Lyng; da jeg i min Ungdom kom ad disse Veje første Gang, var der fra hinsides Askov mere Hede end Agerland.

Endnu et Kulturelement maa jeg nævne, fordi det spiller en Rolle landskabeligt, ikke til Hverdags, men paa Landets Højtidsdage. Da vajer Danmarks Flag omtrent ved hvert Hus. Undertiden misbruges det, men mon man dog nogensteds i den Udstrækning som her hjemme benytter Flaget som Symbol og til Forkyndelse af Fest? Ikke mindst kan man i Nord-slesvig se Flagstænger for Hvermands Dør. Ingen-sinde har jeg set rigere Flagsmykke end dær 10. Februar 1920, den Dag, Sønderjyderne stemte sig hjem til Danmark. Det gjaldt Smaagaderne i Haderslev og det gjaldt ude paa Landet, trods forrygende Storm og øsende Regn. Al Ære over Sveriges kära färger, det gamla gula och det blå, og over Norges unge Flag, hvis Hjærteblad det mørkeblaa af Friheds Marv maatte først fremgaa. De kan ikke dominere saa meget

i tyndtbefolkede Trakter som Flaget hernede, hvor oftest Hus ligger nær Hus. Til dem bægge knytter sig store historiske Minder, men det ene synes mig dyrt ved Siden af Danebrog, det andet for broget, særlig naar Flagene ses ude, mod den grønne Skov eller det blaa Hav. Ingen af dem har en Lyskraft som vort Flag. Det forener efter vor Mening den Højhed og den Ynde, som vi ogsaa tykkes er udtrykt i vort Sprog og i vor Natur; det er muntert uden at være snakkende eller paatrængende; det er alvorligt uden at blive tungsindigt; det er festligt.

Hvorledes Danebrog virker paa en ikke dansk Nordbo, vil jeg lade Herman Wildenwey tale om — han ser det rigtignok paa forskønnet Baggrund af en Vaar, der er kommet til Danmark, men ikke endnu til Norge: Han er rejst Natten igennem Nord fra:

Og før jeg aned, var en morgen rundet,
 jeg så det rødme i en himmelrand.
 Og solen skinned, da vi krydsed Sundet
 og hilste Danebrog og steg i land.
 Herhen var våren på sin Nordfærd vundet.
 Den hvilte vingerne på Danmarks strand.

Jeg ænsed ikke de bekvemme puder,
 jeg stod ved ruden, hvor jeg stod igår . . .
 fra land og sø — igennem åbne Ruder
 stod morgenduft af den danske vår.
 Og det var søndag over strand og skuder,
 og flag og farver ved hver landsens gård.

Langs vejen videre stod vårens faner:
 som forårsblomster var de flag at se!
 Som røde, stængelranke tulipaner
 de stråled stille i en søndags læ.

Der er flere Nordmænd end Ibsen og Thiis, Danmark har haft den Glæde at kunne stemme. Svenskere har hyldet Danebrog, naar Soldaterne drog ud under det:

Men du kära sol, se neder,
där det röda Danebrog
väger över tusind leder,
raka som en furuskog.

Ossiannilsson har stillet alle de nordiske Flag sammen i Digt.

VIII.

Der kan nu spørges: Har du Lov til at kalde denne Natur, der hidtil er bleven skildret, for udelukkende dansk? Gaar den ikke udenfor Danmarks Grænser, findes den ikke i vore Nabolande? Der kan da være Tale om Nordtyskland og Sverige. Ja, den skaanske Slette ud til Øresund og Østersø har jo ganske samme Karakter som de fleste Egne af Sjælland. Er man med Bind for Øjnene flyttet ud i Naturen eller søvndysset af en Dvaledrik, vil man, naar man vaagner eller Bindet tages fra Øjnene, ikke have let ved at sige: Skaane eller Sjælland, ogsaa fordi Odling og Bebyggelse er saa ens. Men Skaanes Slettebygd, der især minder om Heden mellem Roskilde og København, og det rene Bøgeskov-omraade ved Ringsøen f. Ex., der slaaende er ligt det om de nordøstsjællandske Søer, udgør kun en Del af Skaane, og hvor den skaanske Natur løfter sig op over det almindelige, er den ikke dansk: Kullen, Hallandsaas, Søerne oppe i Nordøst i Villands Herred, ved Ivø og Bækkeskov. Og Havet spiller ikke den Rolle som i Østjylland og paa de danske Øer; det er ikke nyfident efter at lære Skaanes Indre at kende, det sender ingen Fjorde derind, der ligger ingen Øer derudenfor undtagen Hven, som ogsaa gør Honnør for den danske Kyst. Kystomridset faar ikke de Rytmer og den Rigdom, som

Samvirket af Sunde og Fjorde, af Halvøer og Øer giver.

Skaane har været et dansk Land og det samme gælder Slesvig fra Flensborg Fjord til Kiels. Saa langt ned ligner ogsaa Landskabet det østjydsk-ødanske, ja videre gennem Holsten til Trave og Lübeck. Og dog er der en Forskel. Angel endnu — fra Flensborgfjord til Slien — er overvejende et Bondeland som Danmark, Svans og Danskeskov, de to sydligste Halvøer mellem Fjorde, har allerede et tysk Fysiognomi gennem et af Socialhistorien skabt Element. Vi er her komne ind i udpræget Herregaardsland, Junkerland, det som fortsat gennem Holsten, Meklenburg, Pommern, Brandenburg strækker sig til den polske Grænse: Ostelbien. I Stedet for de mindre Bondegaards-Ager-ruder vældige Herregaardsmarker, derfor færre levende Hegn; Herregaardene selv tronende med deres Parker og ved deres Fod de ydmyge Daglejerhytter; allerede naar vi kommer til Meklenburg, forsvinder yderligere Hegnene. Og en Forskel er der endnu. Sejlede du ind ad Kiels Fjord før Verdenskrigen, var den uhyggelig at se ved den opankrede tyske Panserflaade, men hjemlig ved Düsternbrooks Bøgeskov. Sejler man derimod op ad Trave til Lübeck, møder Øjet de Fyrreskove med rødblaas Stammer og sortgrønne Naale, der følger os ind til Berlin og stemmer En saa ganske anderledes end Bøgenes graa Søjler og deres i Forsommeren lysegrønne Løv. Den der Dagen forud saa Als' eller Sydsjællands eller Falsters Bøgekyst, føler sig fremmed.

IX.

Vi har nu gennemgaaet de Dele af Danmark, som jeg har omgrænset som danske i egentlig Forstand, og som tilsammen fylder det meste af Landet: de to Kystformationer af forskellig Karakter, den omkring Lille Bælt o. s. v. og den omkring det indre Kattegat, og hvad der ligger bagved dem af Landskaber i samme Stil, men oftest mere udviskede, mindre særprægede, karakterfulde: Øerne og Østjylland op til Nord for Randers, ligemeget omtrent i hver af Rigets to Hoveddele.

Er vi dermed færdige med Danmarks Natur? Det vi har behandlet, kan vi kalde Ind-Danmark, et Danmark indadtil; men overfor det staar en Række udenoms Landsdele og Landskaber; periferiske, baade fordi de ligger ved Landets Yderkanter, og fordi de afviger fra Normalen.

Der er ikke faa af dem: Skagen og de jyske Klit egne langs Vesterhavet, de godt afgrænsede nordjyske Landskaber Vendsyssel og Himmersyssel, de vestlige Limfjordsegne, den jyske Hede — det er nok at sige Heden alene —, Marsken væsenlig mellem Ribe og Tønder, Himmelbjærg—Silkeborgegnen, Høje Møn med dens Klint, Bornholm og endelig Øresundskysten med den østlige Del af Sjællands Nordstrand.

Dette sidste Landskab er det af Danmark, Udlændinge kender: jeg behøver bare at nævne København, Dyrehaven, Klampenborg, Skodsborg, Helsingør, Kronborg, Marienlyst, Hornbæk, saa er man med. For mange er det Danmark. Derfor beder jeg mig af Hensyn til Pladsen fri for at betræde dette Omraade. Det er Kulturland i saa eksklusiv Grad, at det er blevet en Riviera. Men jeg elsker mere det Kulturland, hvor der arbejdes, end det hvori der fortrinsvis hviles.

Hvor hører forresten Københavnerlandet op? Det er ikke let at afgøre, ti for hvert Aar strækker det sig længere frem. Om Skønheden ved Hellebæk med Bondedammen og de andre Søer, med Kronborg og Kullen kan der ingen Tvivl herske, lige saa lidt om Hornbæks herlige Plantage og Kystens skønne Sving om mod Nakkehoved. Men derefter forekommer Landet mig paa en lang Strækning kedeligt og fattigt, og kun Havet, der altid er godt, og Landliggernes stigende Vanskelighed ved at faa Rum til at aande frit gør, at Kysten her bliver annekteret. Jeg har Medhold hos Drachmann, hvem denne Kyst altid gjorde sørgmodig. »Den er ikke ejendommelig nok, ikke sluttet og hel nok i sine Profiler, ikke djærv eller dyster den er i Grunden kedelig — den er Sjælland, som har mistet sit Særpræg«. Men saa kommer Tisvilde-Frederiksværkegnen, som jeg ikke rigtig veed, om jeg under Hovedstadsbeboerne. To Herligheder er her og en Hyggelighed; det sidste er Aaen ved Frederiksværk, den ene af Herlighederne er Tisvilde Hegn, en forstmæssig Bepantning af en Flyvesandsstrækning, men et storartet Bevis for, at ikke al Hede- og Klitplantning er af det onde; Natur og Kultur har her sluttet sig sammen og hver ydet sit bedste,

Naturen givet sin faste Undergrund til at forme Terrænet og senere sine sandføgne Bjerge, Kulturen har ikke gjort Plantningen ensartet, men skabt de mange Træformer. At Birken er mere almindelig her end ellers i Danmark, skyldes en Skovriders Kærlighed til dette Træ. Blot skulde man have ladet Melby Oredrev være i Fred; hvor dejlig tog ikke den fastformede Avernakke sig ud over den flade Hede. Den anden Herlighed er Udsigten fra Maglehøj; skulde jeg sammenligne den med nogen anden i Danmark, vilde det være med den fra Smølvold ved Flensborg Fjord. Ligheden beror paa Medvirkningen bægge Steder af tre Vande: her Roskilde Fjord, Arresø og det frie Kattegat; over Roskilde Fjord den udstrakte Nordskov i Hornsherred, over Arresø Tisvilde Hegn. Belysningen af Vandene er saa skiftende med Dags-tiden. Lidt uroligt er det heroppe som ogsaa paa Smølvold. Udsigten samles ikke, den spredes. Lad saa Arresø være, hvad den er, geologisk en fordums Fjordbredning, landskabeligt et øde, farveløst Vandspejl med Bredder væsenlig uden Karakter. Den hører dog med til Helheden og den som hele Egnen har Lundbye indviet.

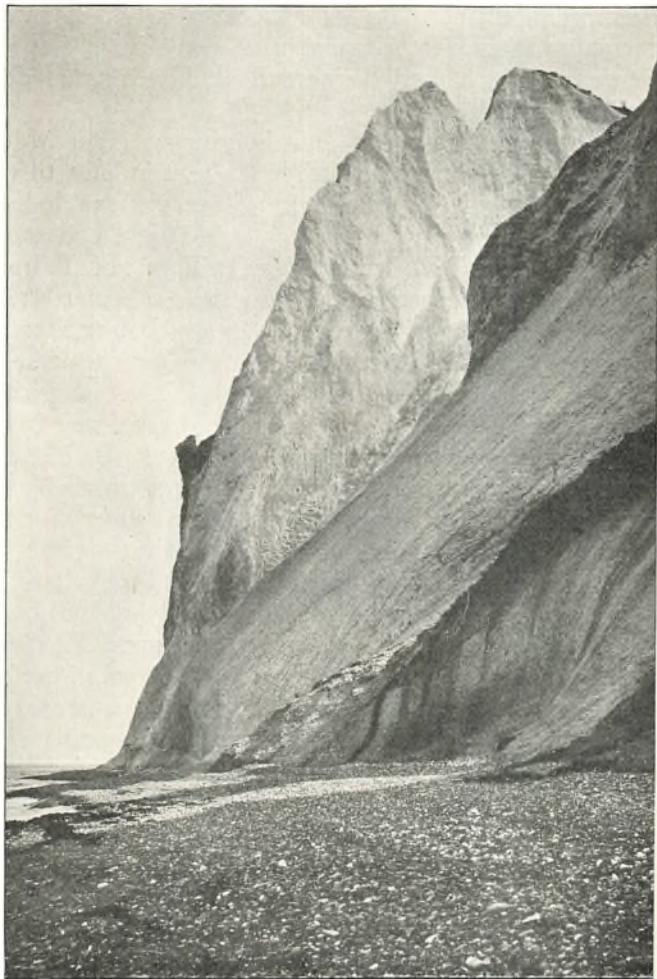
Skønt Bornholm er saa fjærntliggende fra det øvrige Danmark, er det dog gennem Turisters Selvsyn bødre kendt end Flertallet af de danske Egne, i Litteraturen, baade den videnskabelige og den mere æstetiske, er det ofte skildret, og hver Dag bliver i Skolerne dets Ejendommeligheder fremstillede. Der er derfor ikke stor Grund til her vidtløftig at indlade sig med Øen. Det bør dog Folk, der ikke personligt kender Landet, vide, at de fleste Egne ikke staar de andre danske saa særlig fjærnt. Nemmest kan man forklare Øens Egenhed ved at sige, at den udgøres



Hammershus.

af tre koncentriske Bælter; det mellemste brede udgøres af Ager og Eng som andensteds, i det yderste og det inderste er det, at Øen stiller sin Klippegrund til Skue. Det skyldes for det indres vedkommende det tynde Mulddække, da Isen i sin Tid ikke rigtig kunde overvælde Øens Midte og aflejre sine Dannelser øverst, og det skyldes Havets Arbejde, at i det meste af den smalle Kystremse Graniten og yngre faste Dannelser er blottede. Dog ogsaa i det mellemste Bælte har Øen noget for sig, de mange Smaalunde og de Trærader, der følger de talrige Smaaaaers dybt udhulede Lejer og som kan siges at erstatte de levende Hegn i andre danske Egne. Af og til er det ogsaa saadan her, at man i Jordsmonnets Overflade troer at kunne

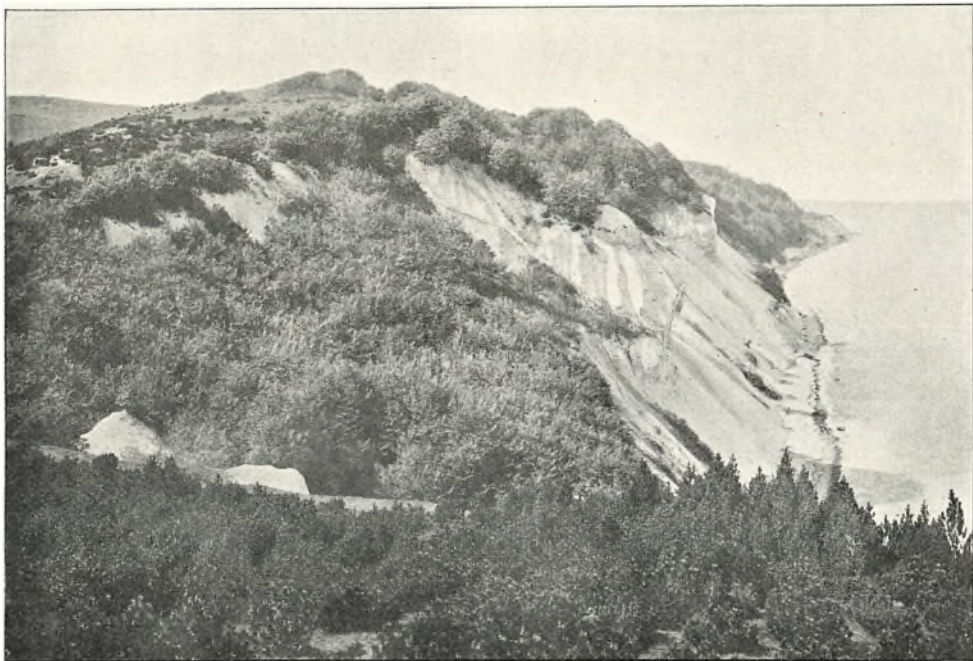
skimte en Afvigelse fra den sædvanlige danske Linjeføring og Formgivning, noget mere kantet, haardt, skarpt. Morsommere end at sammenligne Bornholm med andre danske Landskaber vil det være at sammenstille det med de to andre store skandinaviske Øer i Østersøen: Gottland og Øland. De er hver for sig meget individuelle. Gottland er i sin Helhed et grimt Land, ensformig fladt, dækket af ødslige Fyrreskove og triste Moser med Bygd og By allevegne indestængte undtagen ud til Havet. Øland er derimod saare interessant ved den overordentlig stærke Modsætning mellem det nøgne Steppe-plantedække inde paa den uendelig flade, muldløse og vandfattige Alvar og Egelundene og Opdyrkningen ved Alvarens Fod. Ikke nær saa skarp er paa Bornholm Afgrænsningen af Vegetationen mellem det rige, opdyrkede Bælte og Højlyngen i det indre; Rævner og Halder er der alle Steder nok af, hvor Træer kan fæste Rod, og Lyngen er nu væsenlig afløst af udmærket Skov. Bornholm har kun $\frac{1}{5}$ af Gottlands Størrelse, men hæver sig til den dobbelte Højde i det indre, og Gottland har vel som Bornholm sin stejle Klintekyst, men denne er i Høburgen kun 37 m høj, mens Hammerodden falder stejlt mod Havet fra 84 m's Højde. Fælles for alle tre Øer er det underligt nok, at den æstetiske som den historiske Interesse samler sig stærkest om berømte Ruiner. Visby med Mure og Kirker er en hel Ruinstad fra Hansatiden, Øland har i Borgholm Slot Sverige spragfuldste Ødelevn fra Renæssanceperioden, men det naar paa Grund af sin Regelmæssighed i malerisk Henseende ikke paa langt nær op mod det middelalderlige Hammershus. Uden om Visbys Murkrans er Landet nøgent, ja fult, fra Borgholm ser man til den ene Side ud over yppig Skov, men til



Møns Klint (Taleren).
R. H. Stamm.

den anden er man lige ind paa Alvaren. Ved Hammershus virker Hav, Klippegrund, den rigeste Planteverden sammen med Ruinen til at danne noget ud-søgt pragtfuldt.

En stoltere Kyst end Bornholm ejer Høje Møn. Med et Forløb af faa km stiger Landet indefra til en Højde af 130 m og mod Øst falder det saa lodret som noget norsk Fjæld fra 125 m's Højde ned mod Havet. Mange Mil borte i Sjælland og paa Falster ser man dets storknudrede Silhouette, der ligner Knoerne paa en Haand og er saa ulig de danske sartere Omrids. Ude fra Havet set og fra de fremspringende Pynter staar Klinten hvid, om end ikke saa hvid, som da den første Gang, nøgen og uberørt, steg frem af Voverne, men med en lidt graalig Patina; staar hvid mod det nærmest Stranden smaragdgrønne, længere ude safirblaa Vand, bræmmet foroven af den grønne Bøgeskov, der voxer allerfrodigst og farves allerlysest paa Kalkgrund, og som i »Fald« skyder sig langt ned ad Siderne. Er Klinten dog ikke smukkest, hvor den er enklest, i Taleren, det første Parti af den, naar man nærmer sig den fra Nord, fremfor hvor den er brudt eller som i Sommerspiret takket og taarnet op. Taleren imponerer maaske ogsaa mest, fordi man er kommet fra den blide Idyl om Liselund, skabt ikke blot af Naturen, men ogsaa af Kulturen og i sin Spinkelhed og Sirlighed netop egnet til at fremhæve Højheden i Talerens Linjer og den Alvor, som dens hvide Nøgenhed prædiker. En dansk Forfatter siger om Klinten: »Jeg har haft den Lykke at se nogle af vor Jords skønneste Kyster — Rio de Janeiros æventyrsukke Bugt og Vestnorges knugende storslaaede Fjælde. Og dog fordunklede Indtrykket deraf ikke Møns Klint«. Men han siger ogsaa: »Foto-

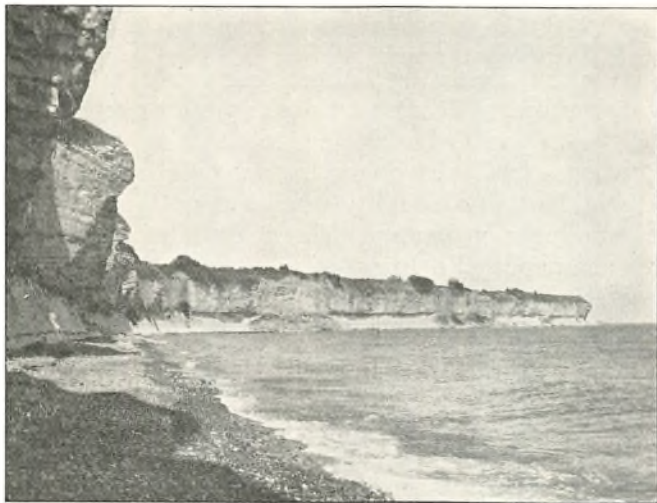


Møns Klint (Slotsgavlene).
R. H. Stamm.

grafier og nok saa malende Ord bliver her fattige, og selve den Følelse, der betager Klintevandreren, kan slet ikke gengives — endnu mindre overføres til andre«.

I denne Sammenhæng kan omtales de to sjællandske Kalkformationer. Er noget Klippeland vel saa prosaisk som Stævns, skønt Elverhøj er knyttet dertil, fladt og frugtbart, uden Anelse af Fjæld, indtil man brat staar ved Klinten. Kun en Tredjedel af Højden i Møns Klint, men dog alligevel stort virkende; dejlig Linjerytme, Runding ved Runding, det golde Hav og den golde Klint. Ogsaa fra Søen er den imponerende, saa lang, saa øde og derfor saa spøgelseagtig, i alt Fald naar Solens Stilling gør den skygget-graa. Det overhængende i Hædet gør vel ogsaa sit til Uhyggen og ligesaa Modsætningen til den friske, skovklædte Strand langs Sjællands Kyst længere Syd paa under Sejladsen gennem Ulvesund og Bøgestrømmen forbi den hyggelige grønne Lodsø Nyord med dens røde Tage. En lignende Uhyggevirkning kender jeg fra Anholt, naar den graalige Sandø dukker op af Havet, følges af Skibet og igen forsvinder, den fremfantaserer en Dødssejler. — Faxe Kalkgrube skal ikke ses ved Solens Lys, naar travle Arbejdere færdes i dens skinnebelagte Dyb ved prustende Lokomotiver, men en Maaneskinsnat, hvor alle Forhold forandres, forvirres og forstørres; da er den hemmelighedsfuld, og da er man ligesom med i Koraldyrenes stille, tusindaarige Arbejde.

Laaland beder jeg om Fritagelse for at sysselsætte mig med; jeg kender for lidt til Øen til at være bleven stemt dernede, men veed jo nok, hvad der giver den sit Særpræg: stynede Popler og flettede Risgærder,



Stævn's Klint.

D. G. U.: V. Milthers.

Egeskove og Sukkerroer og Hvedemarker og Herregaarde og Fladhed og Inddæmninger og Naskov Fjord fuld af Øer og Maribo Sø. Knuthenborg Park kunde jeg ønske at se. Men er alt dette nok til at regne Laaland med til Danmarks særtegnede Yderegne?

Vendsyssel er Landet med de store Drag og de store Modsætninger. Vide Flader og høje Bakker, de mægtigste Klitter og de bredeste Moser. En af Jyllands største Skove og nogle af dets mest træbare Egne, de luneste Pletter — i Sæby Bøgeskov — og de mest vejrbidte Højder straks udenfor. Den tørre Varme i Klitsandet og Havets friske Aande; paa den anden Side Mosetaage og Havgus. Udmærket frugtbar Jord og det goldeste Kvarts.

Alligevel er Vendsyssel dog i sine Hoveddele Ensformighedens Land. Det meste af det indtages af næsten plane Sletter og Bakkebølger saa udviskede og karakterløse, at de trætter Fodgængerens og bedst egner sig for Bil og Cykle. Vejene saa lige og derved saa endeløse, fordi der ingen naturlige Hindringer er. Ogsaa Kysterne har Ensformighedens Præg. Havets Strømninger og Brænding har fyldt alle Indskæringer og afstumpet alle Fremspring, saa de faar det lige Forløb. Fra Landets Sydvestgrænse op om Hirshals stærke Skulder og uden om Skagens fremstrakte Arm følger os Klitternes hvide Rader. Fra Frederikshavn til Sæby træder stejle Bakker umiddelbart ud til Havet og tager sig pragtfuldt ud fra dette og selv med pragtfuldt Udsyn over det; derimod fra Sæby Syd paa til Hals og langs Limfjorden er Kysten ganske lav med lidt Tilløb til Klitter, men særlig ind mod Fjorden med Enge og Kær, der selv næsten vandrette glider ud i ganske jævne og langt udgaaende Grunde. Saa naturligt, fordi Engene og Kærene selv engang har været Havbund og kun ved, at denne har hævet sig, ikke længer er overskyllede.

Modsætningerne i Vendsyssel kommer ligeledes frem hos Befolkningen, hvad der ligger udenfor vort Æmne, og endelig ogsaa i Bebyggelsen, som den har formet sig fra Middelalderen, ja maaske fra Hedenold. Vestlandet tidligt skovløst, forholdsvis tæt bebygget, oprindelig med samlede Landsbyer, fuldt af Kirker, Østlandet tidligere fyldt med Skove, hvoraf der endnu er Rester, Bebyggelsen ung med Enkeltgaarde, faa Kirker, store Sogne. Vi maa nærmere karakterisere de to Afsnit.

Gaa fra den lille By Sæbys Gade ned i en Kløft, og du er ved en stille Aa, løsn en Baad og du glider



Sæby Aa.

R. H. Stamm.

ind i Skyggen af grønne Bøge, der ikke blot hegner Vandet og følger det fra Bugtning til Bugtning, men kælent og kærligt strækker deres svaje Grene, til de naar sammen over det fra bægge Sider. Ikke bare Skoven værner om By og Aa; bag Skoven rejser sig en alvorlig Bakke af den rigtig storformede Art, Gedbjærget, fin og kraftig paa een Gang i sin svungne Linje og som sig hør og bør, med en Rad af Kæmpehøje paa sin Kam. Det er de Linjer, der stadig møder os i Jylland, saadanne der falder og stiger uden at knækkes eller briste, og som med deres Bredde og Ro maaske giver Landskabet mere Majestæt, end højere optaarnede og mere brudte Linjer andre Steder ævner at yde. Nu op paa Bakken og deroppe fra et Udsyn, stort i alle Retninger, men skønnest ned over Sæby

Skov, der strækker sig langt ud mod Havet, skjulende den lille By, saa kun den hvide Kirke ses yderst mellem Skovens grønne og Havets blaa. Syd paa store Flader, men i buet Linje fra Sydvest gennem Vest og Nord, til sidst nærmende sig Gedbjærget, hvorpaa vi staar, den mange Mil lange Bakkerad, omtrent omfattende de tre Fjærdedele af en Cirkel. Det er Højvendsyssel, det er den jyske Aas. Med Dronninglund Storskov dernede mod Sydvest, hvor Landets højeste Bakke, Knøsen, løfter sig, med Pajhede Skov og Stagstedskov, med Bakke over Bakke og Bakke ved Siden af Bakke, indgrænsende et indre, forholdsvis fladt Omraade, hvortil Bækkene søger ned fra alle Sider for at faa samlet Udløb gennem Sæby Aa. Højdedraget her fra Pajhedeskov til Storskoven har vistnok udgjort Randen af en stor Isbedækning. Bakker og Flader er alle spættede. Mest i grønt og gult af voxende og modnende Sæd, men enkelte Steder, særlig paa de stejle Hæld, er det brune Pletter. Det er Jyllands Plante, Lyngen, der her hilser os med sin mørke Fane. Ud mod Havet Nord paa skyder Bakkerne sig ned med stejlt Affald og kun en smal Forstrand. Til Sammenholdet af det altsammen bidrager Havets lange, rolige Kystlinje og dets vide Flade. Det følger os paa vor Vandring Nord ud, hvor Gedbjærget fortsættes i det prægtigste Bakkeland, en gammel Israndslinje. Stadig den store Udsigt i Øst til Kattegat, men ellers ned gennem yndige Dale med Krat og rislende Bække og op igen paa Højder, indtil fra det sidste Bakkehæld Udsynet aabner sig over det nordligste Danmark: først et frugtbart, skraanende Land, hvori de stolte Bakker tunger sig ned, saa et stort, fladt Land, vaxlende i lange, smalle Strimler af Mosejord og lave Sandvolde, Rimmer og Dopper, et stille og øde Land,



Mellem Sæby og Frederikshavn.

R. H. Stamm.

saa den skinnende hvide, aldrig tæmmede Raabjærg Mile og yderst Skagens blege Finger.

Vi gaar over til Vest-Vendsyssel, til Bakken, hvorpaa det fordums Kloster og Bispesæde Børlum troner. Hvidt som det er, ses det selv langvejs fra til alle Sider, men oppe fra Højden, Baalhøj, kunde Biskoppen i Middelalderen hilse paa 44 af sine Landsbykirker som hvide Pletter i det grønne, saa nær ligger de ved hverandre, saa smaa er Sognene, saa tæt bebygget er Landet. Saa broget som Udsigterne paa Østsidens Bakker er, saa enkelt er Indtrykket her: de 44 hvide Kirker, de Tusinder af hvide Gaarde og Huse ud over den grønne Flade, milelangt ind mod Øst til det Bakkeland, vi kender. Her behøves ikke Havet til at holde Indtrykket sammen, men det findes

her dog, Vesterhavets Dønning naar herop, den lange lige Klitkyst skinner hvidt, men afløses mod Nord af højere Lerskrænter ud mod Vandet.

Mod Syd ender Blikket ved en graalig, ubeboet, diset Flade. Det er omtrent Danmarks største, kulturløse Strækning, det er Vildmosen, »den store«. Til det mærkelige ved den hører, at den ikke som Moser ellers er dannet i Sø eller Lavning, men at den hviler paa ganske flad Bund og er hævet flere Meter over Omegnen. Og Mosens Midte gror stadig til; det ene Lag af Mos lejrer sig ovenpaa det andet. Andre Steder er dog Mosset døet hen, og det sorte Hængedynd danner Overfladen. Klokkelyng, Pors, Kæruld, Revling og Multer trives ogsaa, og nærmere Kanten tager den almindelige Hedelyng Herredømmet med spredte Buske af Birk og Pil. Mest ufremkommelig er næsten Randen, hvor Omegnens Kreaturer tramper Mosevæksten op og ned i Tuer. Mellem Tuerne siver Vandet op eller Dyndet lader en synke dybt i. Store Myggesværme udruges i Fugtigheden, paa de tørre Steder lurder Hugormen. Men de smaa Indsøer, som dannes, hvor der er Væld i Bunden, er et trygt Tilholdssted for Vildænderne. Geologisk set er Vildmosen meget ung, under den findes Rester af Birkeskove og Egestubbe, ja Gravpladser fra den yngre Jernalder. Paa varme Sommerdage leger Fata morgana ude paa Mosen, men de samme tørre Sommerdage kan ogsaa en liden Gnist afstedkomme Mosebrande, hvis Røg driver vidt om med prikkende Lugt og skjuler Solen, og hvis Flammer ved Nattetid lyser over det halve Vendsyssel og Himmerland med.

Himmerland er Landet Syd for Vendsyssel. Mod Nord og Vest har det Limfjorden, mod Øst det aabne



I Rold Skov.

Naturfredningsforeningens Billedserier: S. Werner.



Ræbild Bakker.

Naturfredningsforeningens Billedserier: S. Werner.

Kattegat; mod Syd paa den halve Strækning Mariager Fjord. Det er Kimbrernes berømte Fødestavn, de første af os Nordboer, der træder frem i Historien. Vi faar bedst Begreb om Landet ved at tage det i Afsnit fra Øst til Vest. Fire forskellige Slags Landskaber er der da. Østligst det hævede Havbundsland, mod Nord endnu Vildmose, afspærret imod Havet af en Klitrække, Muldbjærgene, o. 50 m høj, begrænset i Vest af det gamle Lands Kridtklinter, mod hvilke engang Havet brødes; de skinner hvide. Det blaa Hav, den brune Mose, de hvide Klinter, andet er der ikke. Der er stort, der er stille, der er højtidsfuldt. Man ser over Havet fra Bangsbobakker højt oppe i Vendsyssel til Gerrild Klint i Dyrs. Men Syd paa paa den hævede Havbund breder sig store Skove og store Enge; her faar Landet Parkkarakter, idet Skoven vider sig ud og ind uden om Engene og stundom i sit Indre gemmer saadanne, ligesom spredte Trægrupper og Træer findes ude i det aabne Jordsmon. Mest er det dog Skovenes Indre, der fængsler. De ligner ikke de Bøgeskove, Danmark ellers er stolt af, med det grønne Løvtæg højt oppe, med de ranke, graa Stammer, der staar lidt for meget som Søjler i en Kirke, med den bare Jord forneden i den dybe Skygge. Skovene her er som mange i Nordjylland mere brogede, sammensatte. De bestaar af Æl, Asp, Ask og Eg, og hvor Jorden er for sur af den nøjsomme Birk. Paa den muldede Bund, hvortil de tyndtløvede Stortræer giver Solen Adgang, er der den frodigste Underskov. Humlen snor sig fra Gren til Gren eller kryber langs Gærderne, Bregnerne er at ligne med Palmekroner uden Stamme. Vedbend gør sit til at kvæle Træerne. Dunhammeren staar i vandfyldte Huller, Kaaltislen strutter langs Grøfterne, Pragt-



Ræbild Bakker.

Naturfredningsforeningens Billedserier: S. Werner.

stjærnerne farver sig røde for at gøre sig gældende; paa lidt tørrere Bund trives Hassel og Tjørn. Om Sommeren skinner Ramsløgbunden prægtig hvid og lugter argt. Ved Efteraarstid rødmer Skoven af Blaabær og af Kornelens røde Frugter. Om Dagen er den mere fyldt med Solblink fra oven, med Insektsummen og Fuglesang end den ud paa Sommeren tavse og mørke Bøgeskov; i Aftenskumringen, naar Uglerne flyver ud, bliver den mere hemmelighedsfuld end denne. Ørne har ruget her til for kort Tid siden; ensomtboende sorte Storke og samboende Hejrer.

Næste Skifte i Himmerland er et Bælte af ret frugtbar Jord med Kalken til Underlag; et Sted, i Lundby Bakker, med stærke, skønne Lyngknoide. Derefter kommer Danmarks største Skov, Roldskov, ikke med Æl og Ask paa flad Bund som de østerpaa, tidligere

udpræget Bøgeskov paa meget bakket Jordsmon, nu med Gran i lige Forhold til Bøg. Noget savnes ved den; der er langt til Havet og ikke den inderlige Forbindelse af Vand og Skov som i Danmarks Kystegne. Træerne er heller ikke som sydligere i Jylland; de bliver forpjuskede og toptørre med forvredne og mosgroede Stammer, i Kampen med den barske Vind og uden Støtte i den skarpe Jord. Kommer man op paa Højderne, har man den dybe Stilhed, men i denne det Sus, som alene de store Skove kan frembringe. Suset skaber samme Ro for Øret som Skovlinje over Skovlinje gør det for Øjet. Smaasøer gør ingen Fortræd i Stemningen, den større Madumsø i den østlige Udkant har ogsaa Stilhed over sine fattige Bredder. Ogsaa her har vi et af Danmarks enkleste Landskaber. Det bedste er imidlertid mod Nordvest, hvor Skoven slipper. Dær vælter Jordsmonnet sig paa engang nedad i mægtige Lyngbakker med brattere Sider end sædvanligt i vort jævne Land og med en mægtig Opstigning til den anden Side. Det er som et gabende Saar, der med eet Snit er flænget gennem Jorden og nu staar med opsvulmede Rande. Bag om de vestlige Bakker aabner sig en Udsigt over Himmerlands fjærde Naturform, Linje over Linje af brune Lyngaase med Profiler, der er brudt af Kæmpehøje. Et ensomt Land; Bosteder ser man ikke ret meget til, thi de ligger i Dalbundene; og Gravlev Kirke paa den modsatte Skraaning, fattig, uden Træer om, nøgen i et nøgent Land, øger kun Ensomheden og Storheden: det er Ræbild Bakker.

Den fjærde Landskabsform, allerede skitseret, omfatter det halve Himmerland. Tager vi til de mørke Lyngdrag de grønne Enge mellem dem og de Aaløb, hvoraf disse befrugtes, er Landet saa omtrent givet.



I Vesthimmerland (Ertbøllehoved).

D. G. U.: V. Madsen.

Engenes dybe, mættede grønt staar til de spæde, graagrønne Farver i de skarpe Sandmarker, og den tredje Farve er Lyngens sortbrune, i Høstens Tid rødviolette, alt under en bleg Sommerdagshimmel eller med farverig Solnedgang ud over Havet, den frie, vestlige Limfjordshorizont. Det betinger i høj Grad et dansk Landskabs Stemningsvirkning, om det har sin Havside mod Øst eller Vest, har Solopgang eller Solnedgang i Vandet. Her i Vesthimmerland er omtrent Danmarks fattigste og ensomste Strøg, men der er en blid Ynde i Sammenspillet af Landskabselementer, som indtager mere end en Natur, der strutter af Fedme eller virker ved Linjers og Farvers Mangfoldighed. Det er Johs. V. Jensens Fødeegn. Han har skildret den med samme indgaaende Ævne som Malakkas tropiske Urskove, og han kender de stilfærdige Mennesker her lige saa vel som de larmende Riksjaus-Kulier

i Singapore; den »jenle Kow« hos Husmandskonen ude i Heden er ham lige saa fortrolig som de pludrende selskabelige Aber.

Ganske anderledes mangfoldig, broget, bevæget, urolig er Egnen midt i Jylland om Silkeborg—Bryrup og det berømte Himmelbjærg, der jo ikke er Danmarks højeste Punkt. Det er Øst og Vest i Jylland, der her mødes. Det er som Stævnet mellem Øst og Vest afføder en vældig Strid. Sø ved Sø hules ud som af Kæmpehingstes Hove, Bakke ved Bakke taarnes op over hverandre, sammenklemte som mellem Jættefødder. Skoven gaar i Kamp mod Lyngen. Alt er Virvar og Uregelmæssighed, indtil yderst mod Vest de sidste mægtige Højder overlegent ser ned mod de ydmyge Flader, der bøgende sig for Sejrherrernes Vælde strækker sig mange Mile ud mod Synskredsen. Mod denne igen i Vest kun de jævnrundede Omrids af de lave Bakkeøer. Modsætningen er stor til den Egn, vi er komne fra. Vi er paa Heden.

Mere afvekslende Natur findes ikke i Danmark end denne omkring Himmelbjærget. Inde i de store Skove raader Stilheden, men saa afbrydes den brat ved Udsigter ned i dybe Kløfter, op til mørke, lyngklædte Aase eller ud over blanke Søer eller til bægge Naturfremtoninger samtidigt. Jo højere man er til Vejrs, des højere synes Bakkerne hinsides Dalene. Ogsaa store Flader forekommer som Sejshede Nord for Søerne, men midt op af den løfter sig saa særtformede, enkeltstaaende Højder, og Søernes vandrette Spejl deles ved udskydende Odder eller plettes af Holme. Foruden de større Søer er der de smaa, Kedler med Bunden indfattet af stejle skov- eller lynggroede Sider. Til Uroen i Jordsmonnet kommer de stærke Farve-



Kulsø ved Bryrup.
D. G. U.: A. Jessen.

modsætninger, i den tidlige Vaar staar de nysudsprungne Bøge lysegrønne mod de sorte Graner og det blaa eller sølvglitrende Vand; men pragtfuldest er der om Efteraaret, naar Bøgene mangefarves og indrammes af eller plettes af Lyngens røde. I Veje og Grave skinner det hvide Sand. I dette Skov- og Lyngland spiller i Høstens Tid det korngule, der da ellers behersker Danmark, kun en mindre Rolle. Pragtfuldest er maaske Skuet Øst paa fra Hvinningdalbakkerne, hvor man konvergerende fra to Sider faar de skov- og bakkeindrammede Søer paa den lange Led, den ene bag den anden, men mægtigst er der dog, naar man vender sig mod Vest, gennem den vilde Vesterskov ser ud over den alvorlige Funderdal; her betyder Skoven lidet og Søerne intet, men selve den vældige Jordrævne er det, som tvinger Sind og Sanser under Naturens Magt. Vil man saa have Ro ovenpaa Mangfoldigheden, saa tyer man til Gern nær Gudenaas ikke saa langt i Nord fra Silkeborg; der har man de enkle Elementer, herligt formede Lyngbakker, en stille Aa med Engomgivelser, eller man gaar ud i den store, flade Hede Vest paa, det ubegrænsede frie. Fra Hvinningdalbakkerne forstaar man maaske bedst, hvorledes Sørækken her som andre Kæder af Søer i Jylland er dannet. De er Rester af Sengene for Istidens Smæltevandsfloder, der førtes mod Vest i samme Retning som Isens Bevægelse; de er blevne til paa samme Maade som de østjydske Fjorde med disses Fortsættelse mod Vest i Dalstrøg lige ud i Hedelandet eller om man nøjagtigere vil sige det, til ved Isranden Bræportene førte deres Vand ud i det frie. Da Isranden trak sig tilbage, aflejredes ofte Moræner tværs over Floddalen, som stykkede den ud i Led efter Led, Sø bag Sø.



Himmelbjærgsø.

V. Olsson.



Himmelbjærglandskab.

V. Thorlacius-Ussing.

Heden virker mest, enten naar den skrider ned ad mægtige, knudretrundede Bakkerygge, som ved Ræbild, eller naar Lyngen ligger ubrudt hen over milevidt udstrakte Flader: »Brød skal du hente fra Muldmarkens Bund, *Vidsyn* og Fred paa min drømmende Hede«. Den vistnok skønneste Hedeegn, hvor sære, langstrakte, fligede Søer ligger nedskaarne med stejle egekratklædte Rande i det flade Lyngplateau, Hjælmhede mellem Skive og Holstebro, kender jeg godt, elsker jeg, men om Heden tør jeg dog ikke tale med, hvor Blicher og Aakjær har myndigere Mæle end jeg stakkels Øbo. Et Par Strofer af Aakjær:

Du sære Land, du mørke Land
med Faaredrift og Studespand,
med ilde Avl i Sandjordstavl,
med Stormes Gys om Grund og Gavl . . .

»Et øde Land«. Et herligt Land
med Lokesæd og Hedebrand,
i Byger døbt, i Storme svøbt,
i egne store Former støbt.

Der ruller de Bække saa tungt gennem Dal,
langmodigt tar Aaen imod
og skrider tilhavs i en sindig Spiral,
forinden den drev det til Flod.

Men hvor kan den glitre en Sensommerkvæld,
naar Laxen gaar op mod dens Strøm,
naar Siv og naar Flæg faar Duggstænk i Skæg,
og Dagen gaar bort som en Drøm.

Dær flyver Viben lavt om Gaard
mod Blæst og Bygevejr,
og Sommeraftnens Tafler slaar
højt over tavse Kær.

Mod Høstens Tid af Lyngen
der titter røde Bær,
og Tusind Lærkers Syngen
dig følger, hvor du er.
Og dær gaar Solen langsomt ned
imellem Banker graa,
mens Hors naar hjem fra Dagens Bedd
og Møllens Vinger staa.
Hen under Himlens Arker
gaar lange Dales Gys,
mens langs de øde Marker
der tændes Lys bag Lys.

Hjælmhede er en typisk Smeltevanddannelse med Form af en overordentlig flad Kegle, idet Vandet løb ud fra Isranden i vestlig Retning gennem Bræporte ved Toppunktet af Keglen og snart havde en, snart en anden Hovedretning, at sammenligne med Deltadannelse. I lang Tid skete Afløbet mod Vest, først senere, da Isen Nordpaa svandt, gennem Karup Aa til Limfjorden. Efter Hovedisens Afsmelten bevarede enkelte Ismasser, der gemtes under det Sand, Smeltetvandet medførte, men senere, da ogsaa de smeltede, dannede Jordfaldshuller. Ved disses Forbindelse med hinanden opstod de langstrakte Søer.

Bag om Heden ligger de vestlige Limfjordsegne, Halvøen Salling, Øen Mors og det store Landskab Thy med dets østlige Bindeled til Vendsyssel, Hanherrederne. Endelig den nordlige Del af Harsyssel, Landet Syd for Fjorden.

»Her er en meget kedelig Natur, saa kedelig, som jeg ikke havde troet, at Naturen kunde være«, skriver Julius Lange om Egnen lige Øst for Hanherrederne. Han var ikke langt fra Hammerbakker. »For et sørgeligt Land, her er jo ikke en Krog, hvor et Menneske

kunde gaa hen og græde. Man maatte grave sig et Hul i Jorden for at være i Skjul«, har den store norske Forfatterinde Amalie Skram sagt om Hanherrederne. »Ensformige og uanselige Landskaber«, skriver en lille dansk Digter, Charles Gandrup, om Mors og Salling. »Uden dette skønne Vand noget af det kedsommeligste, farveløseste og paa sine Steder tungsindigste, man kan tænke sig . . . hvor knapt tilmaalt og hvor stemningsløst«. Hvor urigtigt og hvor overfladisk set for den, der for at stemmes ogsaa kan trænge til mere end blaat Vand og grøn Bøgeskov i Maj Maaned. Jeg tror vor Tid som i Kunsten saa i Landskabsopfattelsen er ved at vende sig fra det rige og mangfoldige til det enkle. Nu kan de Egne, vi her skal besøge, komme til deres Ret.

Lad os begynde med Hanherrederne. Ja noget farveløst kan der være over Landet. De hvide Kalkveje, de hvide Sandveje, de hvide Bygninger, de hvidgraa Rugmarker, før Kornet gulner, den hvidblaa Himmel med hvidgraa Skyer. Vandet er næsten det mest farvemættede. Men se det saa ved Solesæt, da bliver Egnen varm og smuk. Der er tvende Vande, Vesterhavet mod Nord, Limfjorden mod Syd. Det giver ganske forskellig Belysning, det ene Vand stærkt blaat, det andet staalgraat. Fra de høje Punkter ses de bægge. Og saa er der Jordens Former. Let bølgende henstrakte, bredt hvilende Højflader med evigt skiftende og glidende Linjer, dog furet af Kløft ved Kløft, Dale, Kedler og Hulveje, der først sent opdages, og overragede af rankere Bakkekæder, kronede af mørke, lyngklædte Kæmpehøje. Ved Lunde danner 33 Høje »en uhyre Kirkegaard«. Men Højfladerne med stejle Skrænter ned mod ganske lavt liggende, helt ubeboede Sandsletter ud mod Havet; til den anden Side,



I Funderdalen.

H. A. Ebbesen.

ind mod Fjorden, vide Strandenge og Kær og ind-dæmmede Strækninger, golde eller frugtbare, delvis endnu vandfyldte. Og endnu to Elementer hører med: Klitternes takkede Profiler og vestligt Kridtlandets rolige Linjer, men med det skarpe Fald ud mod Havet i Bolbjærg. Sandflugten er gaaet langt ind over Landet. Østligt har den overføget den vidtstrakte Ulveskov, der i Middelalderen var Kronens Eje og skilte Hanherrederne fra Vendsyssel (fra Aaby og Jetsmark i Vendsyssel til Brovst og Tranum i Hanherrederne er der mere end 15 km i Luftlinje mellem Kirkerne); over det fordums Skovland rejser sig, naar man kommer ind i Hanherrederne, Israndsterrænet. Vestligt dannes Grænsen mod Thy blot af Flyvesand og halvt udtørrede Vejler, et underligt trist Sammenspil, et ganske folke-

tomt Strøg. Om Enkeltheder i Herrederne kunde man skrive meget, om Fossdalens lune, frodige Grønhed, om Svinkløvs Svælg og Toppe, om Skarreklevs enlige Kalkklippe ud for Bolbjærg, om Lerups ensomme, højtliggende Kirke mellem Hede og Gran, om det maleriske Telling med Lyngbakker midt i Byen — men Pladsen tillader det ikke.

Har man overskredet det vestlige Ørkenland, er man i Thy. Hanstholm og Østholm nordligst, oprindelig Kalkøer med stejle Skraaninger som Fæstninger og med Sunde imellem, der nu er blevne til Eng og Sø. Omtrent som i Dyrs. Længere Syd paa faar Terrænet en ejendommelig Linjerytme, som ikke er let at skildre, bølget, men ikke langstrakte Bølgekamme, derimod spidstoppe og enkeltstaaende Vover, der hurtig forskydes og ændres, som man farer igennem Landet. Tilgiv en Lignelse, der ikke burde være faldet En ind i den friske Havluft heroppe: som det Hav paa Teatret, der frembringes af Bølgedrenge. I Sydthy samles Landet mere til sammenhængende Aase, paa Thyholm fladnes det mere til. Landets Former kommer saa dejligt frem, fordi Haver, Hegn og Skove ingen Rolle spiller. Hygge som sydligere i Danmark er der intet af. Men Bygningerne frembringer en ejendommelig Modsætning mellem Nord- og Sydthy; Nord paa er de hvide, Syd paa er de røde, og det sortbrogede jydsk Kvæg Nord paa i Landet afløses mod Syd af rød-hvidt eller stikkelhaaret Korthornskvæg. Begge disse Farveændringer bidrager mer end man skulde tro til Individualisering af Landskaberne, mest iøjnefaldende i Seneftermiddagsbelysning. Kæmpehøjene følger En i Nord og Syd, de forliges godt med de svære Hustage og Husmøllerne, men Kirkerne virker kun lidet med, da de ofte er kullede.



Jydske Lyngbakker.

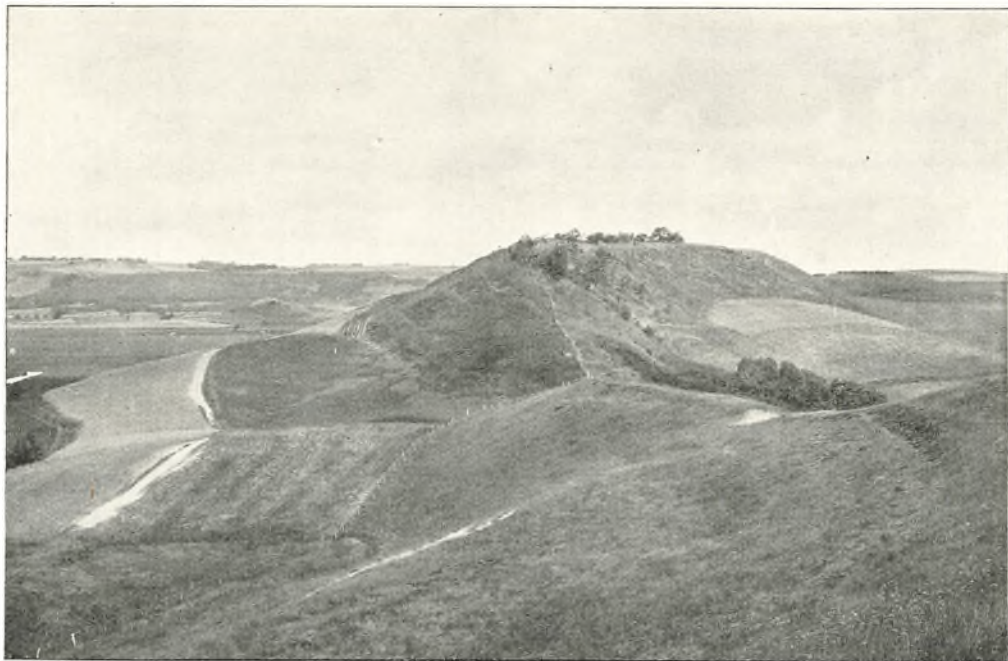
H. A. Ebbesen.

Saa meget mere betyder saa Vestervig Klosterkirkes høje, hvide Taarn nede mod Syd, men sammen med det i Afstandsvirkning f. Ex. fra Ashøj Lodbjærg slanke Fyr; Fortid og Nutid hævder sig bægge, men vi bør ogsaa her holde Historien ude fra det, som er vor Opgave, skønt det mange Steder under vor Færd Danmark igennem har været vanskeligt. Her fra Ashøj har vi Udsigten samlet over Sydthy; den øde Agger Tange og det øvrige sandføgne Land, men bag dette de rige Agre; mellem Vestervig og Lodbjærg Flade og Ørum Søer — Søerne taler ogsaa med i Thy —, men til en anden Side skimtes de smalle Limfjordssunde, til en tredje ser man ud over den store Limfjordsbredning til Harsyssel, og paa det fjerde Hold har vi det ubegrænsede Vesterhav — med først England bag.

Mors er vel nok det mindst morsomme af den vestlige Limfjords Lande, jævne og frugtbare Agre, nogen

tilplantet Hede i Sønderherred, lidt Skov paa Østkysten, hvor der er mest Læ. Kun nordligst oppe er der Egne, som drager En; Øen snævres ind, saa Limfjordens Vande betyder mere, allernordligst den mærkelige Feggeklit, en Fæstningsflade med uindtagelige Sider. Og allerbedst er Flade Bakker, der hæver sig mægtigt op over det omgivende Land og falder stejlt af mod Thisted Bredning. Ovre fra Thisted er det deres »melankolske« Linje, J. P. Jacobsen daglig havde for Øje; nær ved har Klinterne det særeste Farvespil, okkergult og rustfarvet med sorte og blaa iblandede Lag. Geologisk hører de ogsaa til de interessanteste Fremtoninger i Danmark: Moleret med dets vulkanske Aske.

Ogsaa Salling er et bredt, aabent, lyst Land, væsenlig Højflade, men medens der paa Mors paa Østsiden kun var en enkelt Skov, ligger her paa Halvøens Østside ud til Limfjorden Skov ved Skov, og Landet taber da sin Karakter af at høre til Nordvesten i Danmark. Kysten er her blid og fin, næsten som paa Øerne. Anderledes barsk er Vestkysten, hvor vi i den eneste Skov ved Kaas, der helt fattes Læ, har et udmærket Exempel paa Vestenvindens Magt, Overgangen fra højrejst Egeskov til bøjet og brudt, til Egepurr, til Egebuske og Bævreasp i Lyngen, til Lyng alene. Efteraarspræget kommer tidlig over disse udsatte Skove Vest paa i Jylland. Skoven ligger ude paa en Halvø med Fjorden til tre Sider; her er en af de ensomste, maaske tristeste, men i alt Fald mest stemningsfyldte Pletter i Danmark. Længere Nord paa men ogsaa paa Vestsiden af Halvøen stemmes man blidere, Lysen Bredning og Harre Vig har rytmisk skønne Linjer til Begrænsning, dannede af udskydende Odder og indgaaende Vige, fortsatte



Jydsk Bakke (Runkenbjærg ved Randbøl).
D. G. U.: V. Milthers.

op i Landet i aa- og engfyldte Lavninger. Vandrer man videre, gaar Glynges maleriske Lyngbakker — af de bedste jyske — ned til Kysten. Men skønnere er der dog paa Øen Fur ud for Sallings Nordkyst. Fra den høje Rygg Nord paa Øen Udsigt over rige Marker, tæt Bebyggelse, Haver og Hegn mod Syd paa Fur selv og videre ud over Salling, og mod Nord, Øst og Vest til fjærne, lyse Klinte paa Mors, i Hanherrederne, i Himmerland og paa Livø. Men de Bakker, vi selv staar paa, er ganske mørke, lyngklædte. Allerbedst i Salling er der dog — ja det er maaske individuelt — paa Skive Kirkebakke. Her siger vi Farvel til Limfjordsegnene og vender Blikket mod Syd. Vi skuer — skuer er et bedre Ord end ser, naar det gælder noget langeligt dragende — mod Syd ud over Vestjyllands store Hedeflader til fjærne Bakkeøer, men i Fladen glitrer Vandet i en ringlende Aa, Karup Aa, indtil den langt borte svinder i Dis. Sidst saa vi ind over Heden fra Funder Bakker i Silkeborg-egnen; nu hilser vi dens Storhed og Sælsomhed igen. Ikke blot for Hjemkendingen Aakjær er Hjærtet med i dette Syn. I Hedefladerne er Karupaaens Dal skaaret ned, mægtig bred, af Smeltevandsfloderne fra den Tid, den tilbagevegne Is gav dem Adgang til Limfjorden. Siderne staar med Terrasser op mod Hedefladerne.

Et femte Land hører endnu med til Nordvestjylland, til de vestlige Limfjordsegne. Det er Landet Sonden for Fjorden, det man fra det sydlige Thy ser over til, det man fra Skoven ved Kaas har i Sydvest, den nordlige Part af Harsyssel, Hjemstedet for de allerede af Cæsar nævnte Haruder. En smal Strimmel Land, mest kun af Kirkesogns Bredde, men mange Mil i Længden, fra Salling og ud til Vesterhavet. Geologisk set er det skarpt skilt fra Egnene der Sydøst og Syd for



Midtjydsk Landskab (Ballehule ved Egtved).
D. G. U.: V. Milthers.

igen. Dær er Hedeslette, Hjælmhede, Kronheden, Klosterheden, selv er det meget frugtbart, tæt befolket, men fra gammel Tid bygget med Enkeltgaarde, kun sammenholdte sognevis af de hvide Kirker. Nærmest Fjorden er Egnen højest; fra Nørre Nisum Kirkebakke, fra Lem Bavnehøj har man de videste Udsigter. Tre Strøg ses paa Retningen Øst—Vest: den lange Fjordbredning, det lange, grønne Land, den langstrakte Hede, nu mest tilplantet. En Herlighed gemmes her, godt skjult; Vest for Nørre Lem Bavnehøj og Kirke bogstavelig plumper man ned til den lille Stad Lemvig inderst ved Lem Vig; Bakkerne, der omgiver den og giver den Læ, er ikke blot stejle, men delvis saa skarpt udformede, som var de mejslede. Forneden ved Vigen Lunheden, foroven paa Bakkerne Friskheden. Ogsaa andre Steder i Landskabet gør Kløftdale Indsnit i Højfladen; det er gamle Smæltevandflodsenge som Østkystens Fjorddale, men her ikke med Retning som disse, men fra Nord til Syd, paa tværs af Isen, der selv laa fra Nord til Syd paa det høje Moræneland og foran sig afsatte Hedesletterne til sønden. Som man fra Ashøj i Thy ser ud mod Sydvest over Aggertangen og Limfjordsindløbet, saaledes sænker Vest for Lemvig vort høje Land sig stejlt ned mod Harboøres Flade af Sø og Sand og Grønhed og lukker Syd fra for Fjorden, og lige mod Vest, nærmende os ganske jævnt og mageligt, staar vi paa Bovbjærgets Lerskrænt og ser ud over det aabne Hav. Om det tør jeg ikke sige meget. Jeg kender det kun i Magsvejrg og under Jævndagens Blæst, dog selv i saadant Vejr slaar Bølgerne tungt mod Stranden. Havets Vælde vil man fornemme gennem et Vers af den Digter, der bor længst vesterude i Danmark, Thøger Larsen i Lemvig. Det er netop paa Bovbjærg, at han staar:



Strandflade i Hanherrederne (ved Lerup).
D. G. U.: A. Jessen.

Jeg stod en Vinterskumring i Bovbjerg Skrænt,
 et stormhidset Helvedhav laa under mine Fødder,
 Ildsøernes kolde Ætling, det Lavlands-Element,
 der knækker Skibes Staal-Skal, som vi knækker Nødder.
 Krumryggede Bølge-Udyr fra Horisonten brød.
 Med salte Fræs de stampede over de lange Revler.
 Rygende og kogende, som Bunden laa i Glød,
 stormed de Brændingen og sled hinanden i Trævler.
 De raste om Vragenes Ribbens rustne Staal,
 der stritter op af Sandet, som Arme i Nød sig løfter.
 Bidder af Skræntens Lerskorp forsvandt i det vaade Baal.
 Lange, lystne Tunger slikked i alle Kløfter.
 En Sodomias Røg og Ross over Havstokken drev,
 mens de Uhyrer brødes om Bovbjergs Knolde.
 De stiveste Stenskrig i Øret stak og rev
 som boret ud af Halsen paa Tolvhestes-Trolde.

Tolvhestes-Trolde. Det synes mig, at disse haarde, vredne Vers, rige paa Konsonanter og paa møjsommelige Ordsammensætninger, minder om Versene i Frødings Bærgslagstroll, der ude ved Kulmilen knaser Jærn mellem Tænderne. Vidt forskellig Natur har frembragt ensartet Poesi.

Alle de fem Limfjordslande er nu gennemgaaede, men Limfjorden selv, er den ikke stor og betydningsfuld nok, indgribende nok i det danske Land til at skildres i et Afsnit for sig? En ikke ringe Del af Danmarks Befolkning har den daglig for Øje eller er ofte i Berøring med den. Jo, men vi har været nødt til at gennemgaa de enkelte Landskaber, som omgiver den, og har da mange Gange hilset den; vi har ikke Raad til nu, vi er kommen vestlig ud, at gennemsejle den i hele dens Længde til det østlige Udløb ved Hals; dog kan det være, at vi engang lægger ud paa den fra dens Hovedstad, Aalborg. Vi nøjes her med at



Bovbjerg.

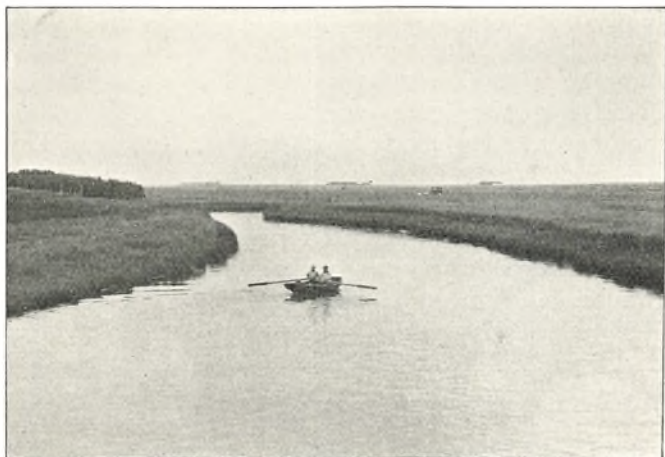
D. G. U.: A. Jessen.

sige, at alle de mange Lande omkring den fra Hals til Agger kunde ikke undvære Fjorden; den er med til at give dem Karakter og Særpræg: vide Bredninger, som kan tages for et aabent Hav, smalle Vige, snævre Sunde, døde Vejler vexler ud og ind. Det er som en dansk Saimasø, men Skoven fattes i det væsenlige og Graniten helt. Hvor mange Øer, store med 30 Kirkesogne og smaa med Græsgang for nogle Faar findes i den? Hvor mange Færgesteder gives ikke her for at danne Forbindelserne? Fra Himmerland til Thy maa man over Hvalpsund, Sallingsund og Vilsund. Mors har Færgeforbindelse med Thy, med Hanherrederne, med Salling paa to Steder, med Jegind og med Agerø. Bredningerne er Inderlavninger ligesom de udhulede Søer og Vige, som vi kender af Omtale

fra Nordvestsjælland; altsaa fremkomne paa en ganske anden Maade end de fleste østjydske Fjorde.

Kun enkelte Steder er Nørrejyllands Vesterhavskyst ikke Klit, men Lerknuder eller Kalkklinter; mellem Hirshals og Bovbjerg er der nævnt nogle af dem. Klitten er ejendommeligst i Nord og i Syd. Raabjerg Mile Syd for Skagen er ved Siden af Havet den eneste ikke tæmmede Fremtoning i vort Land, stadig paa Vandring, Sandbølge efter Sandbølge tværs over Landet, hvidere end Møns Kridt, uden mindste grønt; kun Finlands Farver: hvidt er Sandet, blaat er Hav og Himmel. Her er Klitterne ikke taarnede op, men hvor de er det, kan de blive monumentale som fast Fjæld: Kuplede, spidstoppede, taffelformede. Ogsaa mellem Hanherrederne og Thy gaar Klitten fra Vand til Vand — men betvunget af Marehalm og Bjærgfyrr. Udover de store Sandflader ved Agger og Harboøre, mellem hvilke nu Limfjorden mødes med Vesterhavet, ser man bedst fra det høje Land Øst for Vestervig og ved Engbjerg og Hygum. Fra Harboøre til Blaavandshuk er Kysten næsten ganske lige paa hele 140 km, men indenfor Strandlinjen er Landet meget afvexlende, dog ikke vertikalt, alene horisontalt; allerede et Blik paa Kortet udviser det. Indvande, hvoraf nogle bærer Navn af Fjord, andre af det beskednere Sø, men alle i Virkeligheden Laguner, skilte ved Klitter, Sander, Heder, Plantager, Agre, til Dels meget frugtbar, Moser, Kær, Enge, rigtig Marsk, paa Kortet som meningsløst klattet mellem hverandre, i Virkeligheden selvfølgelig betingede af Naturkræfter og menneskelig Indgriben.

Først nede mod Syd findes der ogsaa Virkninger op og ned. Mellem det sydligste af Ringkøbing Fjord og Filsøen hæver Blaabjærg sin sorte Bjærgfyrrs-rygg



Karup Aa.

V. Olsson.

64 m over Havet. Her har Flyvesandet føget ind over den i Forvejen høje Bakkeø og derved skabt et i Vestjylland enestaaende Landskab; Bakkens Profil er ikke rigtig køn og uden rytmisk Bevægethed, lavere Højder i Omegnen er smukkere og danner med deres rolige Kæmpehøjslinjer Modsætning til de spidstoppede Klitter. Saaledes viser Kløvbjærg en smuk Konkavbue med stejle, lyngklædte Erosionsskrænter mod Enge, der tidligere har staaet under Vand i en langt større Filsø end den nuværende; paa den ene Ende balancerer Henne Kirke. Klit og Hede er her omkring Blaabjærg vidt om indtaget til Plantage. Det er nu ikke allevegne saa galt for Skønhedens Skyld at plante, og jeg skulde tro, at det triste og fattige Landskab her har vundet ved Beplantningen. Fra Børlum Bakke i Vendsyssel saa vi ud over et ganske skovløst Land, det har ogsaa sin Charme, men fra Blaabjærg skuer

man vidt ud over Trætoppe. Havet længere ude er stærkt blaat, Filsøen er bleg blaa, Klitten er hvid, Ager og Eng er spædgrønne med hvide Kirker og hvide Bygningspletter rundt om. Men Skoven er mørkegrøn, med hvide Veje og med lysgrønne Ege, Rester af gamle Egekrat, hvis Træer nu, da de har faaet Røgt og Læ, rejser sig og strækker deres gamle Lemmer. Klitbræmmens Toppe vinkler op og ned, Filsøens Bredder bugtes ud og ind, Kæmpehøjene rundes som Vorter paa Rad.

Som Raabjærg Mile nordligst oppe ved Skagen er en Ørken, er ogsaa Skallingen, der sydligst paa Jyllands Fastland afslutter den næste ubrudte Sandflugt, en saadan, en uendelig Flade, hvor mindste Vind faar Sandet til at pible og flyve . . . Det er Thomas Langes Særeje blandt danske Landskaber, det er »Eventyrets Land«. Tre vældige Naturmagter hersker her, Sandet, Havet og Stormen. Til Sandørkenen kommer et andet Øde, som ikke kunde findes ved Raabjærg. Først hernede betyder ved Vesterhavets Kyst Tidevandet noget, og indenfor Sandørkenen, skærmet af denne, ligger Havbunden tør under Ebben som en gold Sand- eller Lerslette. Men samtidig begynder her en ny Jordbundsform, Marsken, med de rige Enge om Hobugten og Varde Aa og fortsætter sig indtil Danmarks Sydgrænse, ja langt længer, kun lidet afbrudt lige til Calais i Frankrig. Omtrent lige saa skarpt Skellet er i Ægypten mellem det dyrkede grønne Land og Ørkenen, er Modsætningen her mellem Sand og øde Ler i Vadehavet og Grønhed i Agerlandet.

Ganske vist fortsættes Klitrækken, men nu paa Øer, der skærmer om et roligt Indhav, til hvilket der mellem Øerne fører dybe Løb ind. Men med Undtagelse af



Henne Aas Udløb i Klitten.

D. G. U.: A. Jessen.

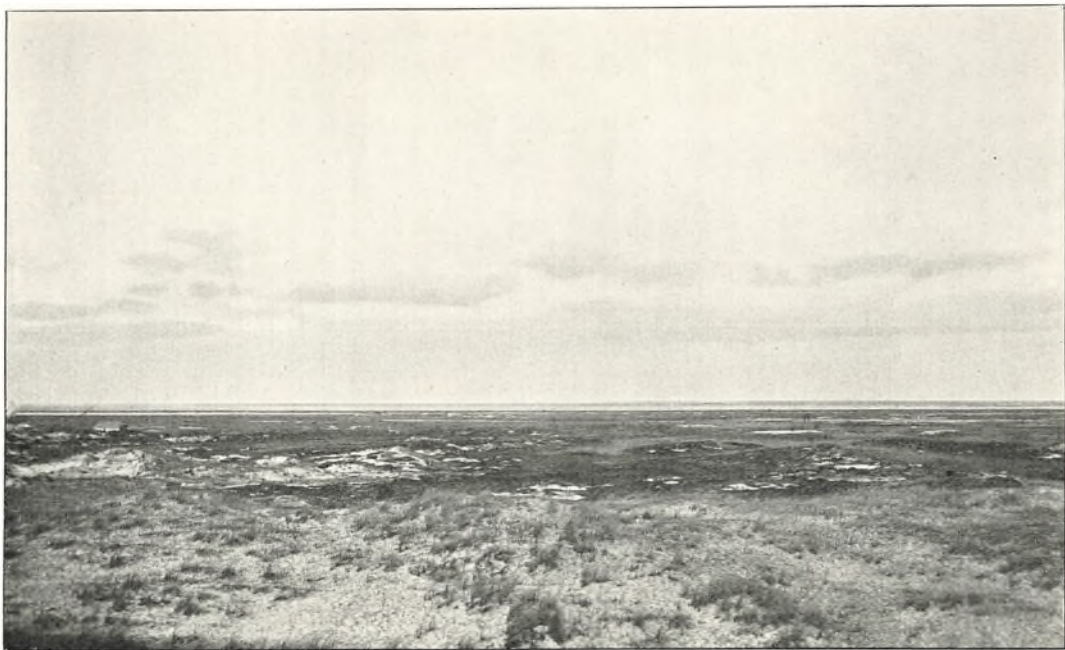
disse smalle Dyb er Indhavet fladt og grundt, og kun enkelte Steder oppe i Aaminderne kunde tidligere Tidens lavtgaende Skibe lægge til. Paa disse Steder opstod Byer. Ribe og Tønder er Navne, som kommer En øjeblikkelig i Hu, blot der siges Marsk, og nævnes disse Byer, tænker man strax paa Marsken.

Hvorfra skal Marsken ses? Fra Voldstedet af det sunkne Riberhus. Det er blevet Aften, og Himlen skumrer bag om Ribe By, som vi har i Ryggen. Men lige-for er Solen gaaet ned, og i Disen ude over Havet farves Himlen pragtfuld rød mellem Skystriberne, og et Genskin af det røde falder ogsaa her og hist paa Aaens Vande, der ormebugtet kan følges langt ud. Over den store flade, næsten ubeboede Marskslette sænker Mørket sig ganske stille og jævnt, mens Solglansen drager sig længere og længere i nordlig Retning og mens Dampene stiger op af Engene. Langt ude kan Indhavets Strime skimtes og bag den Øerne, hvor

Fyrene tændes. Stilheden for Øje og Øre synes dobbelt stor, naar den brydes af en Flok Vildænder, der er skræmmede op af Sivene, af en forsinket Stork, der paa brede Vinger stiler hjem mod Reden paa Hustaget, af en Hunds fjærne Gøen eller Faarets Brægen lige ved En. Da stemmes man, mest hen imod Vemod.

Sommerformiddagen derimod skal nydes fra det høje Domkirketaarns Platform. Da skinner det i Solens Straaler lystigt med Farver; Kirkens gule Tufsten med det blaagraa Blytag over, Byens røde Hustage mellem Havernes mørkegrønne, de lysegrønne Enge baade ovenfor og nedenfor Byen, hvor de breder sig mere og mere ad Havet til, Havets blaa Stribe og de hvide, solbelyste Klitter paa Fanø og Røm. Man har ikke Marskens plane Flade saa nær ind paa sig som paa Slotsvolden, men man overskuer den helt mod Nord, indtil den i den Retning standses af Esbjergs tertiære Klint og mod Syd indtil langt inde i Sønderjylland Gassehøj med sin Krone af Kæmpehøje som et Forbjerg breder sig fra Geesten frem i den. Aaen, som i Aftes afvexlende var skygget og flammerød, iler nu munter sølvblaa gennem det grønne.

Dette er Sommerens Stilhed over Ribe og Marsken, men den har ogsaa sin Uro og Larm i Høslettens Tid, naar Byerne ved Middagstid genlyder af Læggenes, der i alle Gaarde bankes, hares, naar Leerne gaar gennem det vaade Græs med kraftige Drag fra Eftermiddag til henimod Midnat, naar Høet stakkes i Tusinder af Kupler ude i Engene, og Læs paa Læs køres hjem i Laden. Og naar efter Høsletsmaanedens saa Heste, Stude og Faar drives ud over Marsken og gaar der til langt ud paa Efteraaret.



Skallingen.
D. G. U.: A. Jessen.

Da har man det skønne Syn at staa paa Diget eller paa Geestranden og lade Blikket glide hen over de Tusinder af brogede Dyr, som fremkalder Afvexling og Liv ude paa de store Vidder. Fjærntfra det urolige og brogede Skue, men nærved de dejligt sammenstaaende Grupper af Kvæg og Skønheden i det enkelte Dyrs Bevægelser, Staaen eller Hvilen. Man forstaar, at Paul Potter og Adrian van der Velde og Albert Cuyp blev Dyrmalere. Der er ogsaa hernede en særlig smuk Kvægrace, som op gennem Vestjyllands bædre Egne lige til Thy. Det er Korthornskvæg med det fine Hoved og de fine Horn, den lige Ryg, der dog saa elegant kan bøjes til Siden, de rundede Flanker, den rød- og hvidbrogede eller stikkelhaarede Lød. Ikke blot et Hoved eller en Mølle — en Ledpæl, en Høstak er nok til at bryde Fladen, til at tegne sig mod Horisonten, til som Rembrandt har vist det at virke malerisk. — Men naar nu Marsken afvandes, Kornavlén faar Indpas, Studene forsvinder?

Som Ribe er Tønder en By, der ikke blot i det indre, men ude fra tager sig ud, ved den brede Vidaa, en af Danmarks mest majestætiske Strømme, indrammet af Diger, der er beskyggede af prægtige gamle Træer. Træer og Anlæg indrammer helt Byen; i Fra-stand ser man kun Kirketaarnet over dem. Men til fra Tønder at se ud over Marsken, der her er mægtig bred, har man hverken Kirketaarn af større Højde eller en Borgvold. Vi maa færdes ude i Landet ad Digerne, der tillige er Veje, eller jeg vil indbyde Ledsagere op paa Jejsing Bakke noget Sydøst for Staden, en Geestaas, der skyder sig frem mod Marsken. Kommer vi fra Tønder, danner den en svagt buet Linje i Synskredsen — endnu ypperlig afbalanceret ved en Vejrmølle i den ene Ende, men som staar



Ribe Marsk.

D. G. U.: A. Jessen.

for Tur til at nedrives; derfra og ned mod os en jævnt skraanende Flade, der gennemskæres af en Vej, som flere Gange gentaget i en jævnt buet Linje stiler op mod Horisonten. Græs, næsten intet andet end Græs paa Højfladen, men Grønheden spættet af Kvægets Farvepletter. Og derover hvælves en Himmel, som den lave Synskreds gør dobbelt høj og vid. Det gælder i det hele i Marsken, ja i Vestjylland, Himlen er saa stor, og Skyerne sejler saa virkningsfuldt henover den. Men hele Rummet fyldt med Lyd: Lærkesangens Uafsladelighed fra oven:

»Hvor Fuglesangen sammenslaar
som tusind Harpestrænge«,

gennembrudt af Kvægets Brølen, af den Raslen, som Hestenes Jærnhilder frembringer, af den gnubbende



Vaderne udenfor Marsken.

Lyd fra Studenes Halsaa og af Ruskelyde ved Græssets Afriven. I Nord og Syd for Højfladen Udblik over Englandets og Marskens Uendelighed. Det er her som saa ofte i Danmark Enkelheden, der gør Landskabet saa stort og saa indtagende. Skønnest er vel ogsaa her ved Solnedgang, naar man ser mod Syd, naar Landsbyerne og Gaardene derovre ligger som sorte Linjer bag hinanden. De nærmeste Landsbyer er paa dansk Grund, men de fjærnere er søndenfor Grænsen.

Hermed skulde vi være kommet Danmark rundt; vi synes det er rigt paa Afvexling, men hvor er det dog lille i Forhold til det samlede Norden, en Tredivtedel. Havde der ligget et højt Fjæld et Sted, som Komponisten Carl Nielsen ønsker det midt i Fyn, kunde vi have overset det hele; fra Galdhøpiggen skal

man kunne se ud over 100,000 km², hele Danmark er kun 43,000, men man maa tage i Betragtning, at alle de mange Fjorde og Bælter, ja de store Have, som skiller Landets forskellige Dele, ikke kan udslettes for Synet og maa tages med i Beregningen af Udsigtens Omfang. Man kunde en Gang gøre et Forsøg paa, hvor mange Højder man har behøvet at staa oppe paa for at have haft Udsigten over det hele. Begynder man med Bregninge Bakke, hvor mange fynske Bakker er saa nødvendige for at have overskuet hele Fyn? Gaar man fra Kulsbjærgen ved Vordingborg til Atterbanke mellem Præstø og Næstved, hvor mange Bakker yderligere behøves da, indtil man ser Sjællands Nordstrand? For den danske Del af Slesvigs Vedkommende tror jeg, at 4—5 Punkter vilde være tilstrækkelige.

X.

Lemvig, Ribe, Tønder og enkelte andre Byer. Vi har været nødte til under vore Vandringer at nævne dem. Der kunde være Grund til at ofre et lille Afsnit paa de danske Købstæder og særtægne nogle af disse. Ikke deres Indre, ikke deres Enkeltbygninger og Gade-perspektiver; det vedkommer os ikke, men som de tager sig ud ude fra, deres Silhouette, deres Virkning i Landskabet, som de dog ogsaa er en Del af. En samlet Afvejen af vore Købstæders æstetiske Værdi baade ude og inde er ikke hidtil foretaget. Fra Skildringer og fra Selvsyn kender vi alle den lille danske Købstad ganske i Almindelighed, og adskillige Forfattere har ogsaa mer eller mindre tydeligt, idet de vilde karakterisere Livet i dem, som jo igen omslutter Personerne, fremmanet bestemte Byers Fysiognomi, varmest og intimest deres Fødeby: Ringsted, Svenborg, Randers og hvilken det nu kan være. Til det typiske Billede hører de røde Tage og Kirketaarnet derop over, en Lystskov til den ene Side — med sin Pavillon —, Havet eller hyppigere Fjord og Sund til den anden og saa iøvrigt Markerne. Lystskoven tilhører ofte en Herregaard, der kan ligge klods opad Byen; dens brede Agre danner den Forgrund og Mellegrund, over hvilken Byen tager sig bedst ud, og dens Skove har været Rekreationssted for Beboerne; Agrene har

hæmmet Købstadens Udviklingsmuligheder, men samtidig ved at snævre dens Omraade ind bidraget deres til at skabe dens Fysiognomi, som Exempler bare Ringsted Kloster opad Ringsted, Bygholm opad Horsens, Lundsgaard ved Kærteminde, Hingsavl ved Middelfart, Sæbygaard ved Sæby, Marselisborg ved Aarhus, Ladegaarden udenfor Sønderborg. Nu har Kommunerne erhvervet adskillige af disse Herregaarde; Byerne har faaet Albuerum, men ikke lidt Skønhed er derved gaaet til Spilde, de nye Kvarterer, der skyder sig ud over de tidligere Marker, er, hvad enten det er i Form af Fabrik anlæg eller af Villabebyggelse, i Reglen i Slægt med de saa berygtede Stationsbyer. Udsigten mellem Middelfart By og Kongebroskoven over det nordligste Lille Bælt mod Strib er saaledes ødelagt af rød Hæslighed; en Tennisbane med sin flade Prosa er lagt lige op ad pragtfulde Ege og Bøge i en Bækkekløft, og et dito prosaisk Anlæg er planeret lige ved Skoven.

De fleste danske Købstæder ligger kønt, det kan vi indrømme Lokalpatriotismen. Vand i den ene eller anden Form har de fleste af dem; selv de der savner Vand og ogsaa Skov kan ligge pænt. Ringsted fordi det over sin vide, bovnende Kornbygd har Udsigt til alle Sider til fjærne Skovbryn og i een Retning til glimtende Søspejl. Markerne giver Friheds- og Klarhedsfornemmelse, Skovene lokker netop ved deres Fjærnhed til Gemsel og til Opdagelser. Hjørring fordi den ligger skraanende nedenfor sin høje Bakke mod Nord og fra denne har Vidsyn til Hav og Højder. Slagelse ligger lige i Skellet mellem det dybe Skovland og det vide Agerland. Nogle Byer har i alt Fald deres Aa og Enge; trøstesløse, uhjælpelige forekommer mig alene Brønderslev, Storehedinge og Herning, vor

Moseby, som andre er Søbyer, Skovbyer, Sundbyer o. s. v.

Til Aabyerne hører foruden de allerede skildrede Skive, Tønder og Ribe ogsaa Odense, som Naturen alene har givet Aaen til Pynthjælp, men som har forstaaet at udnytte denne Skønhedsmulighed. Tværs igennem hele den ikke lille By strækker sig i dens Længderetning nær Aaen og om Aaen Kirkegaard, offentlige Parker og Anlæg og private Haver, der ikke blot giver et friskt Luftdrag, men ogsaa er af meget betydelig æstetisk Virkning. Randers har sine Anlæg netop ikke ved Aaen men følgende med Byen i dens Arbejde for at komme op ad Bakkehældet; Aaen behøver ingen Hjælp i Tilplantning, men har nok i sine Enge og disse igen i de omgivende Bakker; langt ud og langt ind er der Perspektiv, som ikke kan skaffes ved Odense, hvor Bredderne er flade og ikke giver Dybde. Før var Bakkesiderne ved Randers lyngklædte, nu kan man ikke dy sig for at tilplante dem.

Man kunde bruge en halvvidenskabelig Metode, opstille alle de Elementer, som i Danmark er med at skabe Naturen, spørge sig for, hvor mange af disse hver enkelt Købstad er i Besiddelse af og derigennem give hver By dens Points, dens Karakter. Der er saa Hav, Fjord eller Sund, Øvrimmel, Sø, Aa, Skov, Lyng, Bakker og Klinte, Fladland (Ager, Marsk), Klit. Mere er der ikke at gaa efter, ja for de bornholmske Købstæders Vedkommende Fjæld. Man skulde saa tro, at den By, der om sig havde flest af disse Bestanddele, skulde have Skønhedspræmien, og saa videre i aftagende Grad, som Elementerne blev færre. Det vilde dog være en fejl Antagelse. Ved Sorø er der bogstavelig ikke andet end Sø og Skov, og den er dog af mange berømmet for skøn Beliggenhed. En

By, som de fleste ikke vilde komme i Hu i denne Sammenstilling, viser sig at forene hele seks-syv Naturforeteelser: Fjord, Aa, Fladland og Bakker, Skov, Eng og Hede. Det er Skive. Ganske vist, min enlige Stemme har ikke noget imod at prise den blandt de første. Det kommer imidlertid ikke an paa Elementernes Tal, men paa, hvor intenst de enten er forenede eller stillede i Modsætning til hverandre. Jeg har saa vist Lov at komme tilbage til Sæby, hvor hver Ting staar bestemt for sig, Skoven med Aaen, Bakkerne, Fladerne, Havet. Tager vi den fynske By Kærteminde, finder vi dær baade Hav, Fjord, Bakker, Klinte, Fladland, Skov, overmaade smukt i deres Forening, men saaledes sammensmeltede, at Resultatet bliver noget meget blidt, der er slet ingen haarde Omrids. Ved Silkeborg, ved Frederiksværk er Bestanddelene saadan kastede mellem hinanden, at Helheden nok bliver rig, men de enkle, store Drag fattes. Ganske anderledes ved Kalundborg, dær er det Storheden i Linjedragene, som virker, og saa det vidunderlig sikkert anbragte Ikkenaturelement, den femtaarnede Kirke, som vi ikke kan undgaa her at nævne.

Slig en Kirke, for ikke at tale om flere Kirker, højtliggende og højttaarnet, giver Silhouette-Virkning; kun faa danske Byer er i Besiddelse af en saadan, saaledes Ribe; i de større er nu Husene voxede saaledes i Højden, at Kirker, Slotte, Raadhuse ikke syner saa meget udefra. I Middelalderen har det været ganske anderledes. Naar Byerne da byggede de høje Taarne, var det ikke mindst for at de kunde synes udefra; i de tyske Byer meget mere end i vore fattige Stæder. Hvilken Aspekt frembyder ikke endnu Lübeck, naar man kommer til den søværts og ser alle dens Taarne tæt samlede paa Byens korte Led! Endnu for en 50

Aar siden kunde selv en større By som Odense have saadan en Silhouette set over flade Omgivelser: St. Knuds enkle, men dog ret betydelige Taarn, set særlig fra Øst paa Byens korte Led sammen med to trappe-taarnede Kirker, St. Hans og Vor Frue. Nu er dette ganske forspildt. Raadhustaaonet i Siena-Stil og den katolske Kirke med sit tyske Barbarspir staar for tæt ved og harmonerer saa lidet med Taarnet paa St. Knud; St. Hans og Vor Frue er ganske forsvundne i Hushøjderne. Byer med Silhouette-Virkning er endnu Helsingør fra Vandet taget med Omridset: det taarn-rige og fremspringende Kronborg, Mariakirkens svære Tagmasse og St. Olais slanke nye Spir. Hvor har ikke København i gamle Dage gjort sig, naar man nærmede sig Staden fra Landsiden og kom op over Valby Bakke: Slanke, høje Spir ragende op over den grønne Voldkreds; ud fra den kun grønne Marker og snorrette Alleer. Endnu i min Barndom tog ogsaa Nyborg sig ud bag sine Volde; Kirkespiret, meget slankt og spidst til den ene Side, Raadhusets og Slottets Tyngde til den anden. Nu er Synet ændret, Byen voxet ud over Voldene, disse væsenlig forstyrrede og den skønne Indsejling ødelagt af Petroleumscylindre.

Byer, der kan ses paa Baggrund af Højder, er der som Følge af vort Lands Fladhed kun faa af. Pragtfuldt virker bag Faaborg de fynske Bjærges lange Linje; Kysten mellem Frederikshavn og Sæby falder højt og stejlt ned mod disse Byer og tegner sig ude fra Havet stort bag dem. Aabenraa ligger yndigt paa sin lille Byholm indesluttet i en Krans af Skovbakker, en rød Plet nedenfor det mørkegrønne. Ved Indsejlingen til Haderslev ikke blot domineres Byen af sin højst-ræbende og bredtlejrede Kirkeklump, men bag denne af den skovklædte Bakke Bøghoved. Aabenraa hører

ogsaa til de Byer, der kan ses fra Højden næsten som fra Luften; fra Arnsbjerg kan man lugte, hvad der gives til Middag i Dukkehusene dernede; Vejle, der har en lignende Beliggenhed, er bleven for stor i Forhold til sit Landskab og har faaet noget af Fabrikstadens Præg ogsaa udefra som Byerne i de tyske Industriegne. Kulrøgen ligesom hviler over Byen, mens Aabenraa ingen Fabriker har. Ikke blot Røg, ogsaa Støv spiller en Rolle i Landskabet. Mariagers idylliske Stilhed og rene Luft fremhæves i Modsætning til Kalkstøvsluften ved de nærliggende Cementfabriker. Andre Byer, som kan ses oppe fra, saaledes at da især den røde, samlede Tagmasse virker mod lignende samlede Masser af grønt og blaat, er Frederikshavn. Ligesaa Sønderborg, naar man er kommet et Stykke op paa Vandringen til Dybbølbjærg. Kalundborg gør sig aldeles storartet fra Anlægget paa Møllebakken. Er man kommet ad den ret kedelige Landevej Nord fra, gribes man, i det Øjeblik Udsigten aabner sig over Haderslev Fjord og Haderslev Dam og Byen ligger rødtaget mellem de blaa Striber.

En By, der kan ses baade nedefra mod Højdebagrund og som man kan faa et Udsyn over ovenfra, saaledes at man vurderer dens Beliggenhed, maaler dens Udstrækning, ser Kvarterernes Forskellighed, er Aalborg. Fra Limfjordsbroerne har man et ypperligt Syn ind mod Staden og til Nørre Sundby paa den anden Fjordside, dens Forstad. De tre Kirketaarne efter hinanden giver Byen Rejsning, den livlige Havnefærdsel, Togene, der buldrer over den ene Bro og Trafiken til Vogns og Fods ad den anden er med til at give Indtrykket af en større Stad, men det er dog op paa Møllebakken Sydvest for Byen, man skal gaa for at faa den rette Oversigt. Først og fremmest fængs-

les Opmærksomheden af Limfjorden, der snor sig stærk og strid mellem de to Byer. Til den kraftige Karakter i Fjorden bidrager det Sving, den har i sine Linjer mod Øst, indtil den ved en Omdrejning forsvinder bag Himmerlands Bakker, og ved Modsætningen det Billede, den frembyder mod Vest. Her bliver Fjorden bred, dens Kyster lavere, dens Strøm vegere, de lave Grunde fylder det meste af Farvandet, enkelte er højnede til Øer. Kun Ølands fjærne Bakke med dens Skov har Retning i Vejret, især naar den selv skygget har Solen bag sig. Hinsides Limfjorden er Vendsyssels uhyre Flader, indtil Blikket længst mod Nordvest øjner Klitrækken og bag den Vesterhavet og lige i Nord og Nordøst over Vildmosens Øde faar Hvile paa fjærne Bakker. Nørre Sundby alene i Planet læner sig opad sin Skansebakke. Men til dette hævede Havbundsland paa Fjordens nordre Side svarer paa den søndre Morænelandet med de kraftigt formede Bakker, hvis Omrids alle krones af Kæmpehøje. Op gennem Østeraaens Dal, som munder ud i Fjorden inde i Aalborg By, ser man deres Rækker længere ind, grønne af Græs, gule af Korn, sorte af Lyng. Nordenfjords og Søndenfjords Land bindes sammen af Limfjordsbroerne, over den ene suser Toget, over den anden ruller Vogn efter Vogn, op fra Byen lyder den Summen, samlet af mange Bestanddele, der altid ligger om en større Stad, over Tagene ses Skibsmasterne i Havnen, Dampskibe haster Øst paa, Skuder for brede Sejl driver langsomt ind ad Fjorden, paa de store Cementfabriker gaar Skorstenene til Vejrs i stive Rækker. Natur og Mennekeliv, Fortid og Nutid byder her hinanden Haanden. Fra det hvide Kridt, som staar frem i Bakken derhenne, fra Istidens Dannelser, som igen dækker det,

til de først sent af Havet opdukkede Flader hist ovre og til Klitternes lysende hvide længst borte, som Hav og Vind er med at danne den Dag i Dag. Fra Vildmosens af Mennesker altid urørte Tæppe til den af Menneskehænder nylig anlagte Plantning, der gror op om Bakken, paa hvilken man staar. Fra Køkkenmøddingen derude ved Signalbakken, der skriver sig fra Menneskenes første Kamp for Tilværelsen i disse Egne, og fra Kæmpehøjene rundt om falder Øjet paa nybyggede Kirker og Villakvarterer og humane og sanitære Indretninger lige under Bakkens Fod, Vidnesbyrd om Nutidens Kulturarbejde; og Limfjordsvandet, der bærer Englandsdamperen Fjorden ud med Smør og Flæsk og Æg ombord, kan, om det havde Mandsmæle, fortælle om den Tid, da her Svend Tveskæg og Knud den store, Svend Estridsen og sidst Knud den hellige samlede deres Ledingsflaader til Englandsfærder, der ikke var af fredelig Art og ikke gav, men tog. Faa Skuer er der i Danmark, der som dette indbyder til at samle Natur og Kultur i et Billede.

Der er en anden dansk By, man mindes, naar man fra Møllebakken ser ud over Aalborg, det er Svenborg i Sydfyn, som den viser sig fra Ovinehøj. Ogsaa forbi Svenborg snor sig i skønne Vindinger et Sund med stridt og kraftigt Vand, ogsaa her ser man til den ene Side ud over et bredere og mere grundt Indhav med lave Øer, ogsaa her hæver sig paa den modsatte Bred en ejendommelig Bakke i et ellers fladt Land. Men er Linjerne i meget de samme, er Forskellighederne dog store. Svenborgsund indrammes af herlige Bøgeskove, der gaar lige ud til Vandet; imellem dem findes der ikke som langs Limfjorden side Enge, hvori Mennesker ikke kan bygge, men Menneskeboligerne ligger dær tættere end andensteds

i Danmark undtagen langs Øresundets Kyst, og alle i store Haver mellem levende Hegn; Blomsterflor og Fuglesang hører her anderledes med til Billedet; ingen Farver er brune eller graa eller sorte, men alt er grønt i mange Afskygninger eller hvidt af Blomstersne eller gult af moden Sæd. Og Aalborg har sine Bakker mod Syd-Sydøst og ligger blot og bar mod den hyppigste Vind, vi har herhjemme, Nordvesten; Svenborg er lunt gemt, har det kun aabent mod de sydlige Verdenhjørner. I Svenborg holder Vaaren tidligst sit Indtog, i Aalborg senest. Saa lille Danmark er, saa meget de bløde Bakker og de blanke Vande end alle Vegne er med at paatrykke Landet dets Karakter, rummer det dog store Modsætninger af fredeligt og vildt, af Frodighed og Øde, af Storm og Stille. At ogsaa Menneskene kan være forskelligartede, i Landets adskilte Dele, kan her kun nævnes.

Friskest og friest ligger de danske Stæder, som har faaet Plads ikke ved Fjord eller Sund, men ved det aabne Hav. Det gælder i første Række Skagen og de øst-vendsysselske Byer, det gælder de bornholmske Byer, særlig Rønne, hvis Opland er indskrænket til mindre end en Halvcirkel. Det samme er Tilfældet med Helsingør og Korsør og kan til en viss Grad ogsaa siges om Fredericia. Til en viss Grad, thi Fredericia har det saa godt, at den vender sin ene Side lige ud mod Kattegat, men til den anden beskylles af det snævre, men friske og skønne Bælt. Noget lignende, ja endnu mere udpræget gælder Sønderborg. For at forstaa det, for at nyde det, maa man nærme sig til Byen ude fra, fra Havet. Man er sejlet langs Als' Østkyst, der danner en eneste Linje, uden Indskæringer, uden Havne; stedse de grønne Skove, de gule Klinte og bagomme de bløde Bakker, indtil

Farvandet aabner sig Vester ind, det er det yderste af Flensborg Fjord. Idet nu Skibet svinger fra Øst mod Nord, bliver Billedet rigt. Fra venstre til højre ser man det fjærne tyske Angel i Dis; skarpt allerede derimod Skelle Højskov paa Broagerland; saa de pragtfulde Klinger paa denne Halvø, saa Landets Sænkning i Fortsættelse af Bugten Vemmingbund, saa igen dets stigende Runding i Dybbølbjærg, saa først Sønderborg og endelig Sønderskoven paa Als. Det røde Slot nederst ved Stranden, den røde By bag ved, højere op, Bakkerne og grønne Skove længer ud til bægge Sider; Vande og Vige og Odder og Næs til højre og tilvenstre, bagude Havet uden Grænse, og saa til sidst, idet man svinger om Slottet, noget ganske uventet; nu er man inde i Sønderborg Havn, og først her ser man Begyndelsen af det smalle Sund, der skiller Als fra Sundeved; hidtil var de to Landskaber gaaet i et. Kun Begyndelsen, thi lige for mod Nord er Vandet tilsyneladende spærret med en høj Banke, og ser man tilbage, har Slottet paa sin Odde lukket for Udsynet til Havet: man er som i en Cirkus, hvor Tilskuerne kan tage Plads paa Bakkerne, og Havnen er Arenaen. Det hele er gaaet saa hurtigt for sig, mens Skibet har svajet og lagt til ved Skibsbroen. Det store, aabne, frie; det lune, hyggelige, afgrænsede.

Men ingen af Danmarks større Byer har stor og herlig Natur saa nær ind paa sig som Aarhus. Som i Stockholm »Kungastaden mitt i skogen är« og Mælarsbølger og Saltsjøvover bringer Friskhed lige ind i Stadens Hjærte, saaledes gennemstryges Aarhus af Pust baade fra Hav og Skov, thi bægge grænser umiddelbart ind til Bebyggelsen. Staar man paa de prægtige Ydermoler ved Havnen, føler man, at om end de ydske Fjorde kan være nok saa kønne, Havet er dog

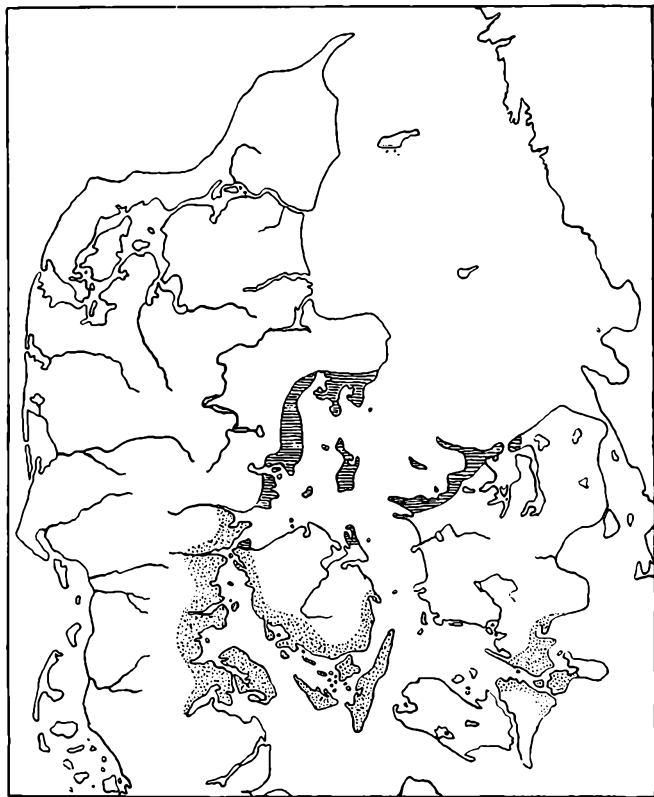
bædre. Ved Østenvind kommer Bølgerne i hvide Kamme ind mod Byen, brydes mod Stensætningen og sender Fraade over denne. Og er de lyse Sommernætter skønne med Engenes Taagedamp mellem sorte Skovskygger, saa gaar man dog endnu mere i et med Naturen, naar man ser ud over den stille Havflade, hvori svindende Sollys tegner sære Farvepletter, der svinger mellem gyldengult og sort spillende over i hinanden. Men ikke Havet alene ses fra Aarhus Brygge. De smukke Promenader, Strandvejen og Kystvejen, der fortsætter Havnekajen mod Nord og Syd, gaar, hvor Bebyggelsen slipper, umiddelbart over i Skove, der strækker sig ud med Kysten langt bort. Mod Syd-øst har man Havet helt frit, imod Nordøst og Øst-nordøst har Udsigten til Begrænsning Molses Bjerge, der virker saa stolte, fordi de med deres skønne Profil løfter sig lige op af Vandet og skyder Helgenæs ud foran sig. Desværre er Bebyggelsen indad Landet lidet indrettet efter Naturomgivelserne.

Til Slutning vil jeg omtale en By, hvis Beliggenhed er af en ganske anden Art. Jeg har før nævnt, hvor forfriskende det lille Hobro ved sin Fjord og med sine Skov- og Bakkeomgivelser virker, naar man brat opdager den efter Jærnbankørslen over Himmerlands tørre Øde. Man kan sige, at næsten alle danske, i alt Fald Københavnerne, ved Lejlighed andensteds faar en lignende Overraskelse. »Langsomt det gaar ad den brede, den linjedannede Kongevej, sparsom paa Skygger og Krat«. Ensformig er ogsaa i vore Dage Turen fra København Vest paa. Ad denne Kongevej kom Oehlschläger 24 Aar gammel paa sin tidligste Færd ud i Danmark; han havde aldrig været saa langt før. Som han blev slaaet, da ovenpaa den kedelige Skumpelen Isefjorden først aabnede sig for ham, saaledes

bliver vi det den Dag i Dag, naar paa eengang Synet dukker frem. Det pludselige Skifte i Landskabets Karakter er det, som stemmer Digteren til det sammentrængte, karakteriserende Ordvalg. »Du gamle, sølvgraa, stille, klare Isefjord, som Nordehns Helte søgte før med Sværd ved Bælte«. De blide Linjer Roskildefjorden ud, lange, bløde Jordbølger om blegblaat Vand med Næs bag Næs. Men alt for 1200 Aar siden har den gamle angelsaxiske Skjald ladet Beowulf paa hans Færd til Lejre stævne ind ad Fjorden, der staar med lyse Klinter, som Bølgerne skyller op imod, med bratte Skrænter, med brede Næs. Det er den ældste Skildring af et dansk Landskab. Og til at minde om Historiens Sammenknytning med Naturen hæver sig endnu højt over Fjorden vidtskuende, vidtsynlig den ærværdige Domkirke, som den gennem syv Aarhundreder har været med til at bestemme Landets Karakter her i Sjællands Hjærte.

Natur og Kultur i Forening betinger det danske Landskab.





Lillebæltlandskaber og Kattegatlandskaber.

Se Side 29.

LITTERATUR

Dansk Natur er behandlet i en omfangsrig Litteratur, der især bestaar af Skildringer af enkelte Egne som f. Ex. *L. Mylius-Erichsen*: Den jyske Hede før og nu, Kbh. 1901—03, eller *H. V. Clausen*: Fra Holbæk Amt, Kbh. 1918. Men alt fra gammel Tid har der dog ogsaa foreligget Værker, der, som *Chr. Molbech's* smukke: Ungdomsvandring i mit Fødeland, Kbh. 1811, omhandler hele Landet eller berører flere forskellige Dele af det. Iøvrigt falder Litteraturen i Grupper, alt efter de Synspunkter, der er anlagt.

Af større topografiske Værker maa foruden *Trap's* Danmark og Danmark, Land og Folk, udg. ved *Daniel Bruun*. I.—V. Kbh. 1921, anføres *M. Galschiøt's* store Samlingsværk: Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere. I.—II. Kbh. 1887—93, og det nylig paabegyndte prægtige: *Achton Friis*: De Danskes Øer med Illustrationer af *Johannes Larsen* og Forfatteren. Nævnes maa endvidere den danske Turistforenings: Danmark, Haandbog for Rejsende. 5. Udgave ved *X. Rostock*, I.—IV. Kbh. 1921—22, der sammen med Generalstabens fortræffelige Kortapparat i Bogform, 1:160 000, I.—II., i let tilgængelig Form giver de væsentligste, faktiske Oplysninger. Beslægtet i Anlæg med Galschiøt's Danmark, men af mindre Omfang er *C. C. Clausen* og *J. J. Nielsen*: Danmarks Land, Kbh. 1903—04, der kom med det gamle »Frem«. Af lidt anden, mere naturvidenskabelig Karakter er det paa samme Maade i 1899 udkomne Arbejde, Danmarks Natur, der under *Julius Schiøtt's* Redaktion udarbejdedes af forskellige Fagfolk. Uanset at de er rent videnskabelige, kan dog en stor Del af den Række Publikationer, der er udgivet af Danmarks geologiske Undersøgelse, med stort Udbytte læses af Lægmand, og det samme gælder *A. Edmond Andersen*: Danmarks Geologi i kortfattet Omrids, væsentlig udarbejdet paa Grundlag af *N. V. Ussing*: Danmarks Geologi, Kbh. (1916). Til Slut kan endelig nævnes *J. O. Bøving-Petersen*: Aaret i Danmark, der giver en smuk Skildring af Livet i Naturen Aaret rundt.

A. M.

BILLEDFORTEGNELSE

En betydelig Del af Billedstoffet hidrører fra Danmarks geologiske Undersøgelse (D. G. U.), der takkes paa det bedste for den store Imødekommenhed, som er vist Bogen. Ogsaa Nationalmuseet, Direktør V. Richter, Docent R. H. Stamm, Museumsinspektør V. Thorlacius-Ussing og Grosserer Sigvart Werner foruden flere dygtige Fotografer rundt om i Landet skyldes megen Tak for venligt overladede Billeder.

	Side
Udsigt over Svenborgsund.....	15
Fra Faaborg mod de fynske Bjerge	17
Udsigt mod de fynske Bjerge.....	19
Øresø i de fynske Bjerge.....	21
Fra de fynske Bjerge mod Faaborg	23
Agri Bakker	25
Ved Kalø	27
Vejrhøj.....	31
Høve Stræde i Odsherred	33
Ordrup Næs i Odsherred.....	35
Højstammet Bøgeskov (Vaalse Vesterskov, Falster)	37
Skovklædt Klint ved Lillebælt (Gravenshoved).....	39
Nøgen Kyst (Vodrup Klint paa Ærø).....	41
Kyst ved Aarhus.....	42
I Midtfyn	43
Fynsk Aas (Sønder Broby).....	45
Ved Bramsnæs Vig.....	47
Skarriðsø fra Delhoved	49
Nordsjællandsk Mose (Femsølyng).....	51

VestjydsK Aa (ved Sig).....	53
ØstjydsK Bakkeland (ved Skamlingsbanken).....	55
ØstjydsK Landskab.....	56
ØstjydsK Landskab.....	57
Kolding Aa.....	65
Kolding Fjord.....	67
Genner Fjord.....	71
Aabenraa Fjord.....	73
Fynshoved.....	79
Ved fynsk Landsby.....	91
Hammershus.....	107
Møns Klint (Taleren).....	109
Møns Klint (Slotsgavlene).....	111
Stævn's Klint.....	113
Sæby Aa.....	115
Mellem Sæby og Frederikshavn.....	117
I Rold Skov.....	119
Ræbild Bakker.....	119
Ræbild Bakker.....	121
Vesthimmerland (Ertbøllehoved).....	123
Kulsø ved Bryrup.....	125
Himmelbjærgsø.....	127
Himmelbjærglandskab.....	127
I Funderdalen.....	131
Jydske Lyngbakker.....	133
JydsK Bakke (Runkenbjærg ved Randbøl).....	135
MidtjydsK Landskab (Ballehule ved Egtved).....	137
Strandflade i Hanherrederne (ved Lerup).....	139
Bovbjærg.....	141
Karup Aa.....	143
Henne Aas Udløb i Klitten.....	145
Skallingen.....	147
Ribe Marsk.....	149
Vaderne udenfor Marsken.....	150
Roskilde set fra Fjorden (Kr. Hude fot.).....	163

